

Framstillinger av Afghanistan
i Drageløperen og i Bokhandleren i Kabul

Anni Bjørgengen

Masteroppgave i nordisk litteraturvitenskap
Institutt for lingvistik og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2013

Sammendrag

Slik det kommer fram av tittelen er det overordnede målet med denne oppgaven å undersøke hvordan Afghanistan blir framstilt i de to bøkene *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*.

Jeg sammenligner og analyserer både tematiske og estetiske sider ved bøkene, som igjen har etiske implikasjoner. Til grunn for analysene ligger postkolonial teori, i hovedsak Edward Saids verk *Orientalismen* og Gayatry Spivaks artikkel: *Kan de underordnede tale?* Min innledende antagelse er at det er tydeligere orientalistiske tendenser i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*. Jeg stiller også spørsmålet om disse verkene muligheter å tale for de underordnede, eller «the subaltern» i Spivaks betydning. Dette undersøker jeg gjennom tematiske analyser av motivene barndom, kvinner og islam. Deretter gjennom å sammenligne kulturmøter og sjanger i de to verkene.

Mine funn er at det er sterkere orientalistiske tendenser i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*, men at det også kan påvises at orientalistisk tankegang har blitt overført til Orienten selv, blant annet ved framstillingen av «de gode» er vennlig innstilt til Vesten, mens «de onde» ikke er det. Dette finnes det spor av i begge bøkene, og jeg viser at det er en del av det Fatemeh Keshavarz identifiserer som nyorientalisme. Jeg drøfter også det feministiske dilemmaet som innebærer at et sterkt ønske om - og engasjement for frigjøring av Afghanistans kvinner kan arte seg som en ny form for undertrykking, der vestlige forfattere, journalister eller intellektuelle blir misjonerende i sin holdning. Dette setter jeg inn i tolkningsrammen til det som allerede er identifisert som en kvinnelig orientalistisk diskurs. En belærende eller misjonerende holdning stenger for muligheten til å tale for de underordnede, eller la dem tale for seg selv som subjekter. I stedet blir kvinnene fastholdt som objekter som trenger vestlige kvinners hjelp til å moderniseres ved frigjøring fra patriarkatet. Gjennom en drøfting av sjangrene kommer jeg fram til at *Bokhandleren i Kabul* som blandingsjanger drar veksel på kvaliteter fra både skjønnlitteratur og sakprosa som bidrar til at den når ut til et stort publikum, men at formen kan være etisk problematisk. Afghanistan blir framstilt ved dikotomiene tradisjonell og moderne, og som et land som kunne hatt muligheter til modernisering etter Talibans fall, men som står fast i gamle tradisjoner. Sjangeren åpner opp for at leseren kommer «bak sløret» blant annet ved bruk av et allvitende fortellergrep. *Drageløperen* plasserer jeg som «mellomroman» med noen trekk fra populærlitteratur. Som kommersiell kvalitetslitteratur når også den ut til et bredt publikum blant annet gjennom at den gir leseren noe på det kognitive, eller intellektuelle planet, samtidig som den byr på forholdvis lite lesemotstand. Den gir leserne et til dels mer nyansert bilde av Afghanistan, men stadfester også noen (orientalistiske)fordommer som trekker i retning av «islamization of wickedness» og «westernization of goodness»

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Per Thomas Andersen for god hjelp og konstruktive tilbakemeldinger underveis. Oppgaven er blitt til som en langvarig prosess med et opphold underveis.

Jeg vil også takke poeten Maryam Azimi, for at hun vakte min interesse for Afghanistan gjennom sin vakre diktsamling *Det brente hjerte* og for at hun sa ja til å møte meg for en samtale om bøkene jeg her skriver om.

Sist, men ikke minst vil jeg takke min familie og mine gode kollegaer for at de har støttet og oppmuntret meg, og holdt ut med opp – og nedturer gjennom skriveprosessen.

Anni Bjørgengen
Halden, april 2013

Innhold

Sammendrag.....	ii
Forord.....	iii
Innledning og problemstilling.....	2
Om forfatterne.....	4
Kapittel 1 Teori og metode.....	5
Kapittel 2 Framstillinger av barndom, kvinner og islam.....	8
Barndom i <i>Bokhandleren i Kabul</i>	8
Barndom i <i>Drageløperen</i>	11
Sammenligning.....	18
Kvinneres stilling i <i>Bokhandleren i Kabul</i>	18
Kvinneres stilling i <i>Drageløperen</i>	25
Sammenligning.....	29
Islam i <i>Bokhandleren i Kabul</i>	29
Islam i <i>Drageløperen</i>	33
Sammenligning.....	39
Oppsummering og konklusjon.....	39
Kapittel 3 Kulturmøter.....	41
Kultur – definisjoner og tolkningsståsted.....	41
Det symmetriske kulturmøtet.....	43
Kvinnelig orientalistisk diskurs - det feministiske dilemmaet.....	46
Kapitalistisk retorikk.....	48
Eksilet som erfaring.....	50
Nytt møte med egen kultur.....	53
Orientalisme hos Orienten selv.....	55
Nyorientalisme.....	56
Representasjonens problem.....	59
Konklusjon.....	62
Kapittel 4 Estetiske aspekter.....	64
<i>Bokhandleren i Kabul</i>	64
<i>Drageløperen</i>	71
Sammenligning og oppsummering.....	83
Avslutning.....	85
Litteratur.....	88

Innledning og problemstilling

Denne oppgaven analyserer bøkene *Bokhandleren i Kabul* av Åsne Seierstad og *Drageløperen* av Khaled Hosseini. De to bøkene er litterært ulike med tanke på og skrivemåte, men har likhet når det gjelder tematikk. De gir oss to ulike fortellinger om Afghanistan, og det er dette komparative perspektivet som vil være mitt fokus. Jeg vil undersøke hva slags framstillinger av det afghanske samfunnet vi finner i de to bøkene. I den første delen av oppgaven vil jeg se spesielt på framstillingen av barndom, kvinner og islam. Min antagelse er at det er tydeligere orientalistiske tendenser i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*. For det andre vil jeg undersøke hvilke forskjeller og likheter vi finner i kulturmøtene i de to bøkene: Østens møte med Vesten, samt det nye møtet med Østen i *Drageløperen*, og Vestens møte med Østen i *Bokhandleren i Kabul*. I dette ligger en drøfting av representasjonens problem og de to verkenes muligheter for å tale for eller om «de underordnede» i Spivaks betydning av begrepet. Avslutningsvis vil jeg undersøke hvor bøkene kan plasseres litterært med tanke på sjanger og kategori litteratur og hvordan det estetiske kan ha betydning for deres framstilling av Afghanistan.

Kapittel to vil i hovedsak ta for seg de tematiske motivene. Kapittel tre undersøker utfordringer knyttet til det å definere og framstille andres – og også egen kultur, og hvilke vinninger og tap en eksiltilværelse kan innebære. Kapittel fire vil utforske mer estetiske sider ved bøkene: En drøfting av sjanger og hva det estetiske uttrykket kan ha å si for hvordan Afghanistan blir framstilt.

Bakgrunnen for å skrive om hvordan Afghanistan blir framstilt litterært er at Afghanistan er et land som gjennom lange tider har vært gjenstand for oppmerksomhet både fra Norge og det internasjonale samfunnet. Først i forbindelse med under okkupasjon av Sovjetunionen, og på grunn av USAs invasjon i 2001 etter angrepet på World Trade Center. Landet har alltid ligget i en sone av storpolitikk, på godt og vondt. I skrivende stund er nettopp fire norske soldater omkommet i et angrep på Taliban, og diskusjonen rundt meningen med – og virkningen av USA og NATOs krigføring der går varmt på Stortinget og i avisene. Mange stiller seg spørsmålet om krigen kan vinnes og påpeker det paradoksale ved troen på å innføre demokrati ved bruk av tvang. De storpolitiske aspektene er én ting – de sivile tapene er som alltid det grusomme ved krig. Bare i 2009 var tallet på drepte barn omtrent like stort som tallet på

omkomne amerikanske soldater etter snart ni års krig.¹ Det er dette Afghanistan som blir beskrevet i de to bøkene som her skal behandles, selv om de ble begge skrevet rett i forkant av USAs invasjon. Likevel er ikke situasjonen helt ny og annerledes for befolkningen i dette krigsherjede landet. Ved en litterær tilnærming kan vi få innsikt i afghanske forhold på en litt annen måte enn det vi får gjennom nyhetsreportasjer.

Bokhandleren i Kabul har blitt gjenstand for flere avhandlinger siden den kom ut i 2002. Ingeborg Engers masteroppgave «Fremstillingen av «de andre» i Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* viser at den føyer seg inn i en mannlig orientalistisk diskurs, og i en alternativ kvinnelig orientalistisk diskurs². Mildrid Wik har skrevet «Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* og orientalismen» i en hovedoppgave der hun bruker afghanske flyktninger som informanter for å underbygge hypotesen om at boka kan sies å føye seg inn i en orientalistisk diskurs. To masteroppgaver som tar opp sjangerproblematikk er Helle Astrid Urdal og Ingeborg Mellingen som henholdsvis har skrevet «Bokhandleren i Kabul av Åsne Seierstad – Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning?»³ og «Mellom fiksjon og fakta – reportasjen som sjanger». Den første sammenligner Seierstads sjangervalg med doku-såper og har funnet at den litterære formen har preget virkelighetsskildringen i boka. Urdal undersøker sannhetsbegrepet og etiske problemstillinger knyttet til litterær form i tre litterære reportasjebøker, der *Bokhandleren i Kabul* er en av dem. Hun tar der til orde for et alternativt sannhetsbegrep som er glidende og kulturelt betinget.

Min avhandling vil tangere flere av de overnevnte arbeidene, ettersom jeg vil ta for meg både tematiske og estetiske sider i mine analyser. Min lesning vil derimot også innbefatte *Drageløperen* og vil gjennomgående være en sammenlignende studie av denne og *Bokhandleren i Kabul*. Jeg ønsker ved å bruke Spivaks teorier i tillegg til Said i mine analyser å bidra til en litt annen innfallsvinkel til den postkoloniale lesemåten. Jeg vil også trekke inn Fatemeh Keshavarz' videreføring av Saims tenkning omkring postkoloniale problemstillinger og narrativer om den Andre.

---

¹ Rapport fra organisasjonen Watchlist i Klassekampen 30.juni 2010

² Ingeborg Enger, «Fremstillingen av «de andre» i Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul*, 2007

³ Helle Ingeborg Mellingen: «*Bokhandleren i Kabul* av Åsne Seierstad- Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning? Masteroppgave, Universitetet i Agder, 2007

Metoden vil være nærlesning, men også med blick på kontekst; de samfunnsmessige sammenhengene. Ettersom jeg vil bruke en postkolonial teori, er det nærliggende at de litterære aspektene kobles til drøftingen av kulturfenomener. Det vil si en tematisk lesning, der det også er interessant å undersøke formen som betydningsskapende faktor.

Om forfatterne

Khaled Hosseini er på samme måte som jeg-fortelleren i *Drageløperen* afghansk immigrant i USA. Har også skrevet romanen *Tusen strålende soler* og er aktuell med *And the mountains echoed*, en ny roman som blir utgitt i mai 2013. Hosseini er utdannet lege, men begynte å skrive mens han var i praksis i forbindelse med studiene. *Drageløperen* ble raskt en internasjonal bestselger og lå på New Yorks bestselgerliste i over hundre uker. Sammen med *Tusen strålende soler* er den solgt i 38 millioner eksemplarer. Hosseini har i etterkant av suksessen opprettet Khaled Hosseini Foundation, som bistår med humanitær hjelp til flyktninger i Afghanistan via FN.⁴

Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* av ble utgitt på Cappelen forlag høsten 2002. Utgivelsen viste seg å bli en ubetinget suksess for forlaget. Andre forhold som sannsynligvis bidro til å forsterke salgssuksessen var kjendisstatusen Åsne Seierstad litt senere fikk som krigsreporter fra Bagdad, og ikke minst protestene fra bokas hovedperson Shah Muhammad Rais som fikk bredt oppslag i mediene. Konflikten fikk mange innflytelsesrike personer til å debattere saken. Feiden med bokhandleren toppet seg i august/september 2003 da han kom til Norge for å stevne Seierstad og Cappelen forlag for retten for ærekrenkelser. Bokhandleren ble raskt mediekjendis og var gjest i talkshow på TV i beste sendetid og på litteraturfestivalen på Lillehammer. Da Rais høsten 2006 ga ut sin egen bok *Det var en gang en bokhandler i Kabul* på Damm forlag ble han derimot nektet innreisetillatelse til Norge for å delta på lanseringen. Begrunnelsen for avslaget skulle være at det var grunn til å tro at det var sannsynlig at Rais ville søke om permanent oppholdstillatelse.

---

⁴ Khaled Hosseini's Home Page: <http://khaledhosseini.com>

Kapittel 1 Teori og metode

Teoretisk grunnlag for denne framstillingen vil være postkolonial teori, og i første rekke Edvard Saids hovedverk *Orientalismen*, ettersom dette verket har vært et av de viktigste bidragene til postkolonialistisk kultur - og litteraturteori.

Begrepet postkolonial er en problematisk og sammensatt term. Prefikset ”post” betyr leksikalsk sett ”etter”. Flere teoretikere, og særlig Gayatri Spivak, har kritisert og tatt avstand fra betegnelsen fordi den kan insinuere at kolonialiseringen er over og at avkolonialiseringen dermed har lyktes, noe hun mener ikke er tilfelle.⁵ Noen av den postkoloniale teoriens viktigste anliggender har tvert i mot vært å synliggjøre og avsløre at maktstrukturer fra kolonialiseringen fremdeles eksisterer i andre og mer subtile former. I tillegg kan det ligge i begrepet at det er snakk om et bestemt historisk tidsrom, noe som også kan virke misvisende og som det heller ikke er noen enighet om.

Edvard Said var professor i litteraturvitenskap ved Columbia University i New York. Han ser på orientalisme som en måte å forholde seg til Orienten på som er basert på Orientens plass i den vesteuropeiske erfaring. Saids definisjon av orientalisme er tredelt: For det første innebefatter det skriving, undervisning og forskning på Orienten i vid betydning. For det andre er det «en måte å tenke på basert på et ontologisk og erkjennelsesteoretisk skille mellom «Orienten» og (som regel) «Oksidenten»». Den tredje betydningen eller definisjonen er orientalisme som en vestlig måte å dominere, restrukturere og få makt over Orienten på.⁶ I dette ligger at så lenge Vesten uttaler seg om, har autoriserte synspunkter på – og underviser i Orienten, koloniserer over den. Orienten blir oksidentens negasjon; det ”ikke-vestlige”. Spørsmål han stiller er blant annet hvordan man framstiller andre kulturer og hva en *annen* kultur innebærer. «Er ideen om en særegen kultur(eller rase eller religion eller sivilisasjon) nyttig, eller medfører den alltid selvskryt (når man drøfter sin egen)eller fiendtlighet (når man drøfter «den andre»)?»⁷

---

⁵ Padmini Mongia: «Postkolonial teori» i *Vinduet* nr.52 1998

⁶ Edward Said: *Orientalismen* De norske Bokklubbene, 2001,

⁷ Ibid.4-5

Begrepet Orienten er altså både en geografisk betegnelse, og samtidig betegnelse på Vestens forestilling om dets negasjon, altså alt som ikke er vestlig. Leksikalsk betyr Orienten «himmelegnen der solen stiger opp, øst; landene i Østen (Asia). Motsatt: *Oksidenten*.»⁸ Jeg vil altså bruke denne teorien til å undersøke hvorvidt slik praksis kan påvises i Åsne Seierstads bok, direkte ved beskrivelser og vurderinger som blir gjort, men også indirekte ved posisjoneringer forfatteren gjør via sjanger. Jeg vil også ved hjelp av teorien undersøke om framstillinger av det afghanske samfunn og individ i Hosseinis roman har de samme orientalistiske undertonene.

Som nevnt har Edvard Said lagt mye av grunnlaget for postkolonial litteraturteori. Gayatri Chakravorty Spivak vil til en viss grad bli trukket inn for å supplere eller vise andre sider enn det Said vektlegger. Spivak tar for eksempel også for seg det feministiske perspektivet i artikkelen *Kan de underordnede tale?* der hun drøfter om hvorvidt de ”subalterne” eller ”underordnede”, som det blir oversatt til på norsk, kan gi seg selv en stemme, eller om de på grunn av gitte betingelser må bli representert av andre. Hun trekker fram de mest subalterne, eller de som hun mener er mest marginalisert av alle; nemlig den tredje verdens fattige kvinner. Det å kunne ”tale” er i denne sammenhengen en metonymi for å gjøre seg gjeldende intellektuelt, politisk og økonomisk, noe Spivak mener har nære forbindelser. Det ”å tale” innebærer også å definere seg selv ved blant annet å fortelle sin historie og analysere sine erfaringer. Dette er prosesser som krever aktive språkhandlinger fra et myndig, handlende subjekt. Dette igjen forutsetter at en tar del i den kulturelle sfæren som det vestlige filosofiske språket er, som har definert hva et subjekt er. Spivak konkluderer med at «Det finnes ingen plass fra hvilken det underordnede subjekt kan tale.»⁹ Hvem er det da som må tale for dem, eller representere dem? Jo, det er (vestlige) intellektuelle. Det er på en måte oppsiktsvekkende at Spivak kommer til denne konklusjonen når man kjenner hennes bakgrunn som indisk og som en del av «The Subaltern studies group». Man skulle kanskje trodd at hun tenderte mot å argumentere for at de tidligere kolonialiserte og marginaliserte gruppene skulle gå sitt eget ærend, på linje med Foucault som argumenterer for å etablere vilkår hvor innsatte i fengsler selv ville vært i stand til å tale. Spivak mener at denne oppvurderingen av undertrykte som subjekt er ureflektert og en konsekvens av fornektelsen av ideologiens rolle i reproduksjonen

---

⁸ Store norske leksikon

⁹ Gayatri Chakravorty Spivak: «Kan de underordnede tale?» i *Agora* nr.1, 09, 101

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

---

av de samfunnsmessige produksjonsrelasjonene¹⁰. Hvis den underordnede ikke kan tale, er dette et problem for den intellektuelle, og det er i denne sammenhengen Spivak kritiserer Michel Foucault og Gilles Deleuze for deres holdning til problemet med hvordan de underordnede kan representeres. Hun etterlyser en ideologiteori som tematiserer den intellektuelle som representant, noe som kan øke bevisstheten om egen rolle og forhindre at den intellektuelle representerer seg selv som gjennomsluktige.

«Den produserte ”gjennomsluktigheten” viser oss hvor ”interessen” befinner seg; den er opprettholdt av heftig fornektelse: ”Denne rollen som dommer og universelt vitne er noe jeg nekter å innta”. Men slike interessebestemte individualistiske avvísninger av å ta i mot maktens institusjonelle privilegier som tildeles subjektet er umulige. Og det kan være kritikerens ansvar å lese og skrive slik at denne umuligheten tas på alvor.»¹¹

Å tro på muligheten for denne gjennomsluktigheten advarer Spivak mot, fordi det ikke er mulig å forholde seg helt nøytralt og objektiv i en rolle som representant og oversetter av de subalternes livsvilkår for eksempel. Derfor er det å være seg denne rollen og makten bevisst mindre farlig enn om det er en ubevisst, gjennomsluktig posisjonering. Said peker også i denne retningen da han sier at det ikke er mulig å unngå og beskeftige seg med

”om ikke øst-vest-skillen, så nord-sør-skillen, hvit-farget-skillen. Vi kan ikke omgå dem ved å innbille oss at de ikke finnes. Tvert i mot lærer moderne orientalisme oss mye om den intellektuelle uærlighet som skjuler seg her, med det til følge at skillene forsterkes og blir både skadelige og permanente. Men en åpent polemisk og rettsindig ”progressiv” vitenskap kan lett utarte til å bli en dogmatisk sovepute, en utsikt som heller ikke er oppbyggelig”...¹²

Både Edvard Said og Gayatri Spivak befinner seg i en slags dobbeltrolle. De er intellektuelle, etablert i Vesten, men av henholdsvis arabisk og indisk opphav. Slik sett befinner de seg på begge sider av bordet; de er en del av Oksidentens tradisjon med å beskrive Orienten, samtidig som de blir en del av den såkalte ”writing back-sjangeren”, som er en slags protestbevegelse mot å bli betraktet som objekt for andre. Det gjelder forfattere og intellektuelle fra den tredje verden, men også kvinner og minoritetsgrupper i Vesten.

---

¹⁰ Ibid. 46

¹¹ Spivak, «Kan de underordnede tale?», 55

¹² Said, *Orientalismen*, 370

Kapittel 2 Framstillinger av barndom, kvinner og islam

Barndom i *Bokhandleren i Kabul*

Barna har ikke den mest framtreddende plassen i *Bokhandleren i Kabul*. Kanskje nettopp derfor er det interessant at det er bilde av et barn på omslaget til boka. Jeg vil la det være en innfallsvinkel til å analysere hvordan barndom som fenomen i Afghanistan framstilles. På omslagsfotoet vises en gutt som kan være ca. ti – tolv år gammel. Han sitter foran en disk omgitt av bøker og bokhyller på alle kanter. Disken er i høyde med haken hans, og han lener hodet mot hendene. Blikket er drømmende og vendt til siden, tilsynelatende mot et vindu, ettersom det kommer lys fra den siden. Fargene på bildet er nyanser av brunt, men et fargefoto. Det er sannsynligvis laget for at det skal se gammelt og falmet ut, som om det hadde vært tatt en gang tidlig i forrige århundre. Gutten på bildet virker veldig liten i forhold til omgivelsene, og han virker ikke glad. Bøkene i bakgrunnen virker som en byrde han har på ryggen, og bøkene i forgrunnen stiger han opp til halsen. Bildets overflate og farger minner om støvet som er en velbrukt metafor gjennom boka. Støv har negative konnotasjoner som fattigdom, stillstand og gamle tradisjoner («samfunnets gjørme og tradisjonenes støv»¹³) Vi kan likevel øyne et håp gjennom lyset som faller på barnets ansikt og det lengselsfulle blikket kan være håpet om en bedre framtid.

Gutten på bildet skal forestille en av Sultans sønner, for de arbeider for sin far i bokhandelen. Et unntak er Aimal, som jobber i farens kiosk i en lobby på et hotell. Dette gjør de av plikt, for de har egentlig lyst til å gå mer på skole. Sultan insisterer på at ettersom de skal bli forretningsmenn, får de den beste opplæringen i dette ved å jobbe i butikkene hans. At de skal bli forretningsmenn er det han som har bestemt for dem. Jentene går heller ikke på skole, noe som har blitt forsterket under Talibans styretid. Selv om den er over, er det stor mangel på lærere (som oftest er kvinner). Jentene arbeider i hjemmet med husarbeid og matlaging, samt i å passe småsøsken. Det er store kjønnsforskjeller også i barns oppvekst. Det er ikke bare kjønnsrollene som er ulike. Det er også rettighetene til gutter og jenter. Gutter har større bevegelsesfrihet. Jenter får ikke bevege seg ut av huset uten følge av et familiemedlem, og alle gjøremålene utenom innkjøp foregår innenfor husets vegger.

---

¹³ Åsne Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, Cappelen, 2002,193

Barndom og barneoppdragelse påvirkes av ulike kulturdimensjoner. Det kan være sosiale forhold, forhold til omgivelsene, menneskenaturen, aktivitet og tid.¹⁴ Forholdet til omgivelsene i et samfunn kan være preget overveiende av underkastelse, harmoni eller mestring. Hvis det er preget av harmoni, vil oppdragelsen lære barn opp til gjensidig avhengighet til andre. Idealet vil være å være i harmoni med sine omgivelser. I et mestringsorientert forhold til omgivelsene vil det å lære barn opp til å bli uavhengige og selvstendige være målet. I samfunn der forholdet til omgivelsene er preget av underkastelse, vil livet i stor grad betraktes som determinert av eksterne krefter som Gud, skjebne, gener eller naturkrefter. Det er denne siste dimensjonen som preger oppveksten til de barna vi møter i *Bokhandleren i Kabul*. Om ikke underkastelsen er under eksterne krefter, så er det av foreldrene, og særlig grad far. Når det gjelder sosiale forhold er samfunnet her preget av en blanding av hierarkisk og kollektiv tankegang der gruppen (familien) er viktigere enn den enkelte. Problemer som dukker opp skal løses i fellesskap. Belønningen (for eksempel omsetningen i bokhandelen) er rettet mot gruppen som helhet, ikke mot enkeltindividet. Samtidig er verden delt i overordnede (far og deretter eldste sønn) og underordnede. Overordnede har et ansvar for sine underordnede, og underordnede skal vise overordnede respekt. Nederst på rangstigen er yngste, ugifte jente.

Underkastelse som verdi fører til at (blind) lydighet hos barn blir sett på som en dyd. Kommunikasjonsmønsteret er basert på myndighet og autoritet. For sterk opposisjon kan i ytterste konsekvens føre til brudd og at barna blir gjort arveløse. Vi ser et eksempel på dette da Mansur i farens fravær skal delta i rettsforhandlinger om et tyveri i butikken. Mansur prøver å overtale Sultan til å vise nåde mot snekkeren som har stjålet postkort, fordi han har ti barn å forsørge:

«Hvordan våger du å motsi din far: Sultan skriker i røret. Alle i rommet kjenner igjen stemmen hans, og vet at han nå er helt rød i ansiktet og at hele kroppen dirrer. – Hva slags sønn er du? Du skal gjøre alt jeg sier til deg, alt! Hva er det med deg? Hvorfor er du uhøflig mot din far? (...) Han kan bli gjort arveløs, bli kastet ut hjemmefra. (...) Dersom han motsier ham nå, kan

---

¹⁴ Kulturdimensjoner og variasjoner i verdier i ulike samfunn, etter Kluckhohn og Srodtsbecks modell, i Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 43, nr. 12, 2006, 1336.

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

Sultan komme til å kutte alle bånd til ham. Det vil han ikke risikere for snekkerens skyld, om han synes aldri så synd på ham»¹⁵

Et så strengt oppdragelsesregime kan føre med seg dobbeltmoral og øyentjeneri, noe vi ser flere eksempler på, blant annet hos Mansur. Som eldste sønn er det forventninger om at han er familiens overhode i farens fravær til tross for at han bare er sytten år. Overfor faren framstår han derfor som plettfri, mens han bak hans rygg både røyker og prøver ut en del atferd som av faren ville blitt sett på som helt uakseptabel.

I familien boka handler om er hardt arbeid en viktigere verdi enn sterk gudfryktighet. Det er også verdier som barna læres opp til. Selv om barna arbeider lange dager, virker det som om arbeidsdagene til guttene er preget mer av kjedsomhet enn av hardt arbeid. De ser selv på frihetsberøvelsen som det verste ved arbeidet. De nektes muligheten til sosial omgang og lek med jevnaldrende. De gis også tilsynelatende få muligheter til å utvikle evnene sine. Det gjelder for både jenter og gutter. I en kollektivistisk orientert kultur er ikke selvrealisering noe som anses som en rettighet eller legitimt behov. Barndom som fenomen tillegges derfor heller ikke en egenverdi. Tanken er at man må ofre i dag for en bedre morgendag (som voksen). Jentene må tidlig forberede seg til et liv som tidlig gift og tidlig mor. Det er ikke uvanlig med bruder som er tolv, tretten år. Derfor er det heller ikke uvanlig at jentene selv får barn som fjortenåringer. Gjennomsnittsalderen for gutter er mye høyere. Det har blant annet sammenheng med at de går lengre på skole. Jentene blir også ofte giftet bort med menn som er mye eldre enn dem, ettersom menn har muligheten til å ta seg flere koner.

Afghanistan er det landet i verden med høyest barnedødelighet. En fjerdedel av barna dør før de er fylt fem år. Forfatteren av *Bokhandleren i Kabul* legger noe av skylden på kunnskapsmangel. Hun mener at for eksempel diare, som er en av årsakene til spedbarnsdød, har blitt feilbehandlet gjennom at mødrene har prøvd å tørke ut diareen i stedet for å tilføre barnet væske.¹⁶

---

¹⁵ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 235 og 237

¹⁶ Ibid.

Barn gir status også i Afghanistan. Det blir ansett som en skam ikke å få barn. Det er igjen først og fremst kvinnene som bærer denne skammen og som mister status ved barnløshet. Mannen kan anskaffe en kone til som kan rette opp for han. Kvinnene kan eventuelt ta til seg andres barn, eller man ser også eksempler på at barn gis bort til for å avhjelpe barnløse slektninger, som Bibi Guls yngste barn.¹⁷ Barna er i mange tilfeller en forsikring for alderdommen. Det er forventet at gamle foreldre, særlig de som er enslige, blir tatt hånd om av barna i en storfamilie.

Barndom i *Drageløperen*

Amir vokser opp i Kabul på seksti – og syttitallet og opplever dermed kommunistenes statskupp med avskaffelse av monarkiet i 1978 og Sovjetunionens invasjon året etter. Han er atten år da han rømmer med faren over grensen til Pakistan og de søker om visum til USA. De slipper på den måten unna mer av russernes, *shorawis*, undertrykkelse, og senere nordalliansens herjinger i Kabul, og ikke minst Talibans ekstremistiske regime fra 1996 til 2001, som de hører om gjennom nyhetene og bekjentskaper i sin nye amerikanske tilværelse.

Afghanistans hovedstad Kabul er altså hjembyen til Amir, der han vokser opp sammen med faren, fordi moren døde i fødselen, noe Amir går rundt og føler skyld for i hele oppveksten. Faren, Baba, er en velstående mann som tjener gode penger på forretningsvirksomhet, og huset de bor i skiller seg derfor ut i nabolaget som ganske fasjonabelt. Ikke minst står det i sterk kontrast til uthuset i hagen der vennen Hassan bor med sin far, Ali, som er tjener i huset. Vennskapet mellom Amir og Hassan er svært viktig for dem begge, selv om Amir ikke alltid vil innrømme dette overfor skolekamerater for eksempel. Det at det er en ubalanse i det ved at Hassan samtidig har rollen som tjener og blant annet alltid lager frokost til Amir, vasker og stryker klærne hans osv. men dette forstyrrer ikke vennskapet. Ali og Hassan er hazarer, dvs. de tilhører en etnisk minoritet som har lavere status enn pashtunerne, som Amirs familie er av. De er derfor begge vokst opp med dette med å underkaste seg. Hassan får av samme grunn ikke gå på skole.

Drageflyging er en stor og tradisjonsrik sport i Afghanistan. Denne aktiviteten har også en sentral plass i boka, og er en viktig del av Amirs barndom, noe tittelen også tilsier. Det er i forbindelse med dette at Amir har en skjellsettende opplevelse som han selv sier har vært med

---

¹⁷ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 127

på å gjøre han til den personen han er som voksen. Gjennom barndommen var det alltid Hassan som hadde vært den modige og reddet de to ut av vanskelige situasjoner, blant annet fordi han var en mester med sprettert. Så kommer dagen for en stor drageturnering, og Amir vil sette alt inn på å vinne for samtidig å vinne farens sympati og stolthet. Hassan støtter ham hundre prosent og lover ham å fange dragen i det den faller ned, noe som var en like viktig triumf og en vanskelig kunst. Amir vinner turneringen; hans drage holdt ut lengst i luften, og han er lykkelig. Han mister imidlertid Hassan av syne da han løper etter dragen. Da han endelig finner han er han omringet av den verste guttegjengen, som hadde lovet hevn over dem etter at Hassan tidligere hadde reddet dem unna og dermed ydmyket lederen, Assef, som har tysk mor og nazisympatier. I stedet for å gi seg til kjenne og redde Hassan fra en stygg voldtekt, stikker han og later som han aldri var der. Etter dette forakter Amir seg selv så sterkt at det paradoksalt nok ødelegger vennskapet med Hassan. Han ønsker at Hassan skal ta igjen med han slik at det kan komme balanse i vennskapet igjen og at han kan få tatt sin straff, men dette skjer ikke. Amir driver det deretter så langt at han legger ut en felle og beskylder Hassan for å ha stjålet fra ham. Han håper at dette skal føre til at faren sender Ali og Hassan bort, ettersom faren anser tyveri for den eneste og verste form for synd. Dette skjer ikke – tvert imot trygler han dem om å bli, men Alis stolthet tillater ikke at de blir. Amir er tretten år da dette skjer.

«Jeg ble den jeg er i dag en kald, overskyet dag vinteren 1975- da var jeg tolv år gammel»¹⁸
Dette er den første setningen som formes av jeg-fortelleren og som man nesten kan si rommer en hel roman og et helt liv på en gang, og som gir leseren den opplevelsen som Emily Dickinson mener er kjennetegnet på god poesi, nemlig at det gir en gysning over nakken. Så lakonisk konstaterende, men likevel rommer setningen så mye sårhet og levd liv vi voksne ikke liker å tenke på at barn faktisk har. Hvis vi skal ta fortelleren på ordet, ville det være vanskelig ikke å kalle romanen en dannelsesroman. Selv om fortelleren framstiller det som at hans personlige vekst og dannelse så å si var ferdigstilt ved tolv års alder, er det nok mer en retorisk figur enn en realitet. Riktignok er denne skjellsettende hendelsen aksens Amirs videre dannelse dreier seg rundt. Som han sier i etterpåklokskapens lys: ”Resten av livet mitt kunne blitt annerledes hvis jeg hadde sagt noe.”¹⁹ Jeg- fortelleren i boka opplever en barndom som er preget av en grunnleggende ensomhetsfølelse. Faren er en ruvende og raus personlighet

---

¹⁸ Khaled Hosseini, *Drageløperen*, 7

¹⁹ Hosseini, *Drageløperen*, Schibsted forlagene, 2008, 80

overfor folk flest, men ikke særlig sensitiv overfor sønnens egenart og behov. Amir kjemper derfor hardt for å oppnå farens kjærlighet og anerkjennelse. I stedet opplever han stadig avvisning og en følelse av at han ikke innfrir farens forventninger. Han blir stående i skyggen av en person som naturlig tar stor plass og som nyter stor anerkjennelse i sin bekjentskapskrets. Likevel ser fortelleren tilbake på barndommen sin i det store hele som en lykkelig periode i livet. Dette at barndommen er en lykkelig tid – i ettertid, er kanskje et globalt fenomen. Dette er opplevelser og erkjennelse som er allmenngyldig og som kanskje like gjerne kunne vært skrevet av en totning eller en ivorianer. Vi snakker om grunnleggende menneskelige behov som nok er gjenkjennelige hvor som helst i verden.

Jeg er derimot i denne sammenhengen interessert i å undersøke hvordan historien vi får fortalt, sier oss noe spesifikt om det å være barn i nettopp Afghanistan. Barndommen til jeg-fortelleren og hovedpersonen i boka tilhører så vidt ikke ”generasjonen av afghanske barn med ører som ikke kjente annet enn lyden av bomber og geværskudd (...)”²⁰ Selv om de voksne prøver å skåne barna og bortforklare rakettskyder og skudd, oppleves likevel kampene i forbindelse med kommunistenes statskupp og maktovertakelse som skremmende. Barna overhører de voksnes diskusjoner om politikk hvor de får med seg bruddstykker, men hvor det samtidig er mye som går over hodene på dem, og det er mye de ikke forstår. Hva er for eksempel en republikk – det er noe som henger i luften uten at noen egentlig forklarer det.

Amir og farens levestandard er nok ikke representativt for den jevne afghaner, heller ikke i fredstid på seksti-syttitallet. De lever et overklasseliv med fin bil, marmorgolv og dyre tepper på golvene. Hyllene er fulle av bøker og rommene fylles til stadighet med mange gjester takket være Babas gode råd og gjestfrihet. Skolebygningen beskrives derimot som en falleferdig rønne med knuste vinduer og forstyrrende lukt fra utedoen. Amir gikk ikke kledd i tradisjonelle afghanske klær, men i jeans og skinnjakke, som ble ansett for å være amerikansk, og dermed et tegn på rikdom. Til tross for at Amir blir kjørt til skolen i en bil som blir lagt merke til, er ikke sosial status noe som opptar verken Amir eller Hassan. Tvert i mot er Amir misunnelig på det varme og nære forholdet mellom Hassan og Ali. Ali viser tydelig fram for hele verden hvor stolt han er av sønnen sin. Dette er ganske ironisk, ettersom det kommer fram mot slutten av fortellingen at det ikke er Ali, men Baba som er faren til Hassan. Dette

---

²⁰ Ibid.41

kommer som et sjokk på Amir i voksen alder, etter farens død. Hassan fikk aldri vite sannheten om hvem som var faren. Moren stakk av da han var nyfødt, og kom først tilbake for å be om tilgivelse og mulig forsoning da Hassan var voksen og selv hadde en sønn. Amir opplever selvsagt dette at sannheten er holdt skjult for ham som et svik fra farens side. Det er farens nære venn og Amirs trofaste støtte Rahim Kahn, som røper dette rett før sin død. Det jeg ønsker å vise med dette er at relasjonene til foreldrene oppleves som viktigere for et barn enn hvor rik man er, så sant man ikke sulter. Klasseskillene hindrer ikke vennskap mellom barn slik det kanskje oftere gjør for de voksne. Guttenes fiende, Assef, som gjør det stygge overgrepet mot Hassan er et unntak. Han er opptatt av å vise at faren hans kjenner innflytelsesrike mennesker og trakasserer Hassan og faren hans fordi de er hazarer. Han viser seg etter som historien skrider fram å fortsette å leve ut sine ekstremistiske sider, senere som en viktig leder i Taliban i et despotisk regime.

Vi ser altså at klasseskillene framstår som underordnet for barna, men at det likevel oppfattes at det går et ”naturlig” skille som særlig følger etnisk opphav. Amir finner litteratur om hazarene i en av morens historiebøker. Der finner han interessante opplysninger om at pashtunerne har lange tradisjoner i å undertrykke hazarene på ulike vis. Han viser dette til læreren sin og spør om hvorfor de ikke lærer om dette på skolen. Læreren avviser han bryskt og legger ikke skjul på sin nedlatenhet overfor det folkeslaget som elevens beste venn tilhører. I Afghanistan utgjør pashtunere og hazaraene to av de største folkegruppene på henholdsvis ca. 40% (mellom ti og tretten millioner) og 20% av befolkningen, i tillegg til tajiker og usbekere og flere mindre grupper. Nøyaktig antall er vanskelig å finne, fordi det ikke har blitt gjort noen landsdekkende og grundig folketelling i Afghanistan. Pashtunerne er som sagt dominerende etniske gruppen, og de tok makten i 1747. Før dette var navnet på landet Khurasan.²¹ Pashtunerne er sunnimuslimer. I Bamiyan-provinsen i det sentrale Afghanistan er hazaraene i flertall. De er lenge blitt diskriminert, som det også går fram flere steder i *Drageløperen*, og som er nevnt i det overstående. Men de grusomste forfølgelsene skjedde under Taliban, som okkuperte Bamiyan for første gang i 1997. Tusenvis av dem ble drept, ikke bare i Bamiyan, men også i andre deler av sentral- og nord-Afghanistan. Dette er dokumentert av blant annet Amnesty International og andre ideelle organisasjoner. Levebrødet til hazaraene i Bamiyan ble tatt fra dem av Taliban, som også sto bak sprengingen

---

²¹ <http://30208.vgb.no/2010/06/27>

av de gigantiske 1500 år gamle Buddha-statuene som var plassert i en fjellside i dette området. Dette var en del av Talibans strategi for å utviske levningene av en gammel, ikke-islamisk sivilisasjon. I dag lever flere hundre familier i huler i fjellene og er blant de fattigste i landet, selv om området i 2003 ble kåret til å stå på Unescos liste over verdens kulturarv. De lokale myndighetene håper på at de kan få utnyttet dette i turistøyemed. Ironisk nok finnes det folk som kan være interessert i å oppleve livet i hulene. Det er uklarhet og uenighet om hazaraenes opprinnelse. Noen mener de er etterkommere av Djenghis Khans soldater som invaderte regionen på 1200-tallet²² Denne teorien kan komme av at de har mongolske ansiktstrekk. Andre mener det er en selvmotsigelse, fordi hazaraene egentlig ble et offer for Djenghis Khans invasjon, og at denne teorien ble hevdet av britene som invaderte Afghanistan på 1800-tallet, for å skape splittelse i befolkningen og på den måten kontrollere dem bedre.²³

Selv om Amir er oppdratt av faren til å behandle alle mennesker likt, lar han seg likevel drive til å forråde sin beste venn gang på gang for å vri seg unna ubehagelige situasjoner og for å bli godtatt. Han fornekter ved flere anledninger at Hassan er vennen hans og sier at han bare er en tjener. Dette skammer han seg over i etterkant, og det bygger seg opp en selvforakt i ham på grunn av dette, som akselererer ved den avgjørende episoden under drageturneringen.

Hvordan utenforstående ser på familiens sosiale status gir teksten ikke mange ledetråder om, ettersom romanen har personal førstepersons - synsvinkel. Vi får riktignok et inntrykk av at faren Baba er høyt respektert, blant annet fordi han bygger et barnehjem nabolaget. Han sier ikke nei til å hjelpe folk i nød, noe som kommer fram i begravelsen hans, der folk som kjente han fra tiden i Afghanistan har mange lovord å si om ham. Det er likevel ting som tyder på at den nordiske janteloven gjør seg gjeldende også i andre deler av verden. Da Amir vender tilbake til Afghanistan og Kabul i et svært viktig oppdrag, møter han en hånlig innstilling hos mannen han har leid som sjåfør. Da Amir gir uttrykk for sin forferdelse over forholdene, får han til svar at det er en fattigdom sjåføren på sin side alltid har kjent: «Det er dét Afghanistan jeg kjenner. Du har alltid vært turist her, du har bare ikke vært klar over det»²⁴ Denne litt bitre tonen tyder på at familien til Amir var godt kjent i sin del av Kabul og at ikke alle var

---

²² Aftenposten Innsikt nr.4.2010, 45

²³ <http://30208.vgb.no/2010/06/27>

²⁴ Hosseini, *Drageløperen*, 239

like begeistret for velstanden de så der. Utsagnet har sikkert også sammenheng med deres emigrasjon til USA.

«Det er mange barn i Afghanistan, men lite barndom.»²⁵ Fortelleren vet ikke hvor han hørt dette utsagnet, men han kommer til å tenke på dette da han etter en strabasiøs reise tilbake til Kabul har hentet nevøen Sohrab, Hassans nå foreldreløse sønn ut av landet. De sitter og betrakter et bilde av Sohrab og faren. Begge foreldrene ble regelrett henrettet av taliber etter å ha blitt jaget ut av Amirs barndomshjem, som de tok hånd om sammen med Rahim Kahn. Som hazarfolk fikk de erfare at de var mindre verd enn noensinne under Talibans styre. Babas barnehjem, samt de lutfattige barnehjemmene han hadde besøkt på sin eneste hjemreise minner den voksne Amir om alle de foreldreløse barna uten særlig mye håp for framtida. Hva ligger så i dette uttrykket ”lite barndom”? Er det mulig å måle en barndom? Det er vel å forstå som at man ikke har så gode muligheter for å utfolde seg i lek og sorgløshet uten de tunge forpliktelsene som følger med voksenlivet. Det som i første øyekast ser ut til å uttrykke kvantitet: mengden av barndom, refererer i grunnen til kvalitet; utfoldelsen som barn på barns premisser. Vi har også en tendens til å tro at barndom som begrep har eksistert bestandig fordi det alltid har eksistert barn, men slik er det ikke. Barn har i størstedelen av menneskehetens historie levd sammen med voksne som uferdige sådanne, og blitt pålagt arbeidsoppgaver i tråd med aktuelle husholds behov. Barndommen som uskyldig, ren og ansvarsløs ble i den vestlige verden først etablert i det 17. århundre, hvor barn fra å være små voksne nå skulle være til glede og atspredelse, riktignok i de høyere sosiale lag. Parallelt skulle de også disiplineres, og skolegang ble innført. Våre samfunnsinstitusjoner hegner om det uskyldige barnet i den tro at en antatt bekymringsløs barndom gir de beste samfunnsborgere på sikt. Innbakt i dette ligger blant annet en forestilling om at det beste for barn er å få være barn så lenge som mulig. Mari Rysst skriver om myten om den tapte barndommen i en doktorgradsavhandling, der hun undersøker om barndommen blir forkortet i den ungdomskulturen pådyttes barna tidligere enn før. Hun skriver at «hva det vil si å være barn er kulturrelativt og slett ikke historieløst. Den bekymring flere norske medier utviser i forhold til de tidlig, antatt «voksne» barna, er tuftet på en stereotyp og historieløs oppfatning om hva et barn er.»²⁶

---

²⁵ Ibid. 324

²⁶ Mari Rysst : «Myten om den tapte barndom». Kronikk i Dagbladet 26.11.2004

I følge det norske barneombudets rapport fra 2000/2001 slås det fast at den norske barndommen er blitt lengre, ettersom skole- og utdanningsløpet er blitt lengre.²⁷ Det er mulig at ungdomsbegrepet er innbakt i denne forståelsen av barndom, en kategori som er av enda yngre dato enn barndommen, og som utvilsomt har strukket seg begrepsmessig i omfang de senere årene. Vi ser spor av ungdomskultur i *Drageløperen* ved påkledning, men dette er, som tidligere nevnt, mer knyttet til sosial tilhørighet enn til gruppen ungdommer.

Det vi kan slå fast er at barn som sulter ikke har en barndom, i den forstand at de ikke kan utfolde seg i lek og glede når ikke basale behov er dekket. Det Afghanistan Amir besøker under Talibans styre er preget av mye fattigdom. De som ikke kan arbeide og som er uten familie må tigge. Han overnatter hos familien til sjåførens bror litt i utkanten av Kabul. Han blir servert mat, og mens han spiser blir han oppmerksom på at barna kikker interesserte på klokka hans. Han gir dem klokka i gave, men senere, etter å ha overhørt en samtale mellom foreldrene deres, forstår han at det ikke var klokka, men maten hans de stirret på. Som gjest hadde han blitt servert det de hadde igjen. Da de skal dra videre neste dag illustrerer følgende scene en mangelfull barndom:

«De tre sønnene hans sto i døråpningen og så på oss. Den minste hadde på seg klokken – den dinglet rundt det tynne håndleddet hans. Jeg kikket i sidespeilet i det vi kjørte av sted. Whalid sto omgitt av guttene sine i støvskyen som bilen virvlet opp. I en helt annen verden ville ikke de guttene vært så sultne at de ikke orket å løpe etter bilen»²⁸

Ellen Key ga det forrige århundre betegnelsen barnets århundre, gjennom boka med samme tittel. Det er over 100 år siden den utkom i Sverige. Den ble sett på som en radikal opprørsbok som fremdeles er interessant lesning. Ifølge Key var målet med opplæringen og oppdragelsen av barnet at det skulle utvikle seg til et fritt og selvstendig menneske. For å nå dette målet, hevdet hun at barnet må oppholde seg minst mulig i skolen. Dette fordi skolen la bånd og tvang på den enkelte og hindret en opplæring av barnet i Rousseaus ånd: Å lære gjennom egen erfaring. Dette blir ganske ironisk, stilt opp mot for eksempel den fattige tjenestegutten Hassan, hvis sterkeste ønske var å kunne få gå på skole. Han satt som et tent lys hver gang

---

²⁷ Barneombudets årbok 2000/2001. Kap.1.

²⁸ Hosseini, *Drageløperen*, 248

Amir leste historier høyt for ham fra bøkene sine. Han fikk garantert gjort sine egne dyrekjøpte erfaringer som gjorde han til et dannet menneske, men han fikk ikke en lykkeligere barndom av den grunn.

Sammenligning

Gjennom *Drageløperens* jeg-forteller kommer vi nært innpå barnet gjennom hans barndomserindringer. Hans egen barndom blir framstilt som både idyllisk og trist. Han er på mange måter privilegert, men savner en mor. Ikke minst lengter han etter anerkjennelse fra sin far. Dette er universelle problem som mange lett kan identifisere seg med; barndommen som en tid med store sorger og store gleder, ikke minst gjennom nasjonalsporten drageflyging. Fortelleren har et litt annet blikk da han vender tilbake etter eksil. Da ser han fattigdom og barn som ikke kan spise seg mette hver dag. I *Bokhandleren i Kabul* ser fortelleren barnet utenfra, med en vurderende betrakters blikk. De afghanske barna blir framstilt som depriverte. Selv om de ikke er fattige, mangler de skolegang og et sosialt liv sammen med andre barn fordi de må arbeide. Oppvekst i Afghanistan blir framstilt som et pliktlop som forberedelse til voksenlivet. Barn i lek er så godt som fraværende, og vi hører ikke om en eneste drage.

Kvinneres stilling i *Bokhandleren i Kabul*

Et av de mest sentrale temaer i Åsne Seierstads afghanistanskildring er kvinners stilling i samfunnet, deres rettigheter og plikter. Som observatør får hun innsyn bak hjemmets fire vegger, og hennes betraktninger veksler mellom dette mikronivået innen familiene og et politisk og samfunnsmessig makronivå. Vi får innblikk i forholdet kvinner imellom, som hjemmeværende, innen familien og i naboskap, forholdet mellom kvinner og menn og mellom mødre og barn.

Vi følger altså denne spesielle afghanske familiens hverdagsliv og høytider gjennom et par måneder. Det begynner med at bokhandleren, i boka kalt Sultan Kahn, tar seg en kone nummer to, og hvordan det påvirker familiens øvrige relasjoner.

Vi får fortellinger om et mannsdominert samfunn hvor kvinners stemmer ikke blir hørt i andre sammenhenger enn det rent husholdsmessige og knapt nok der. Det afghanske samfunnet framstilles som kvinnefiendtlig gjennom alle tider, med unntak av prins Dauds

statsministerstyre på 60-tallet, som var positivt til vestlig påvirkning. I følge Seierstad er Afghanistan et samfunn uten utvikling og dermed uten muligheter for kvinner:
«Leila stamper. I samfunnets gjørme og i tradisjonens støv. Hun stamper i systemet som har vokst fram gjennom århundrene og som lammer halve befolkningen»²⁹

Det er også det hun beskriver som undertrykking av kvinner som gjør henne som observatør mest opprørt og engasjert. Seierstad ønsker å vise fram hvordan kvinnene lever sitt liv innenfor de fire vegger og hvordan de utover det begrenses av gamle patriarkalske samfunnsstrukturer. Blant annet i forhold til valg av ektefelle blir kvinners manglende medbestemmelse belyst. Det som ikke kommer like klart fram er at også mange unge menn har liten innflytelse på partnervalg. Det er foreldrenes - og øvrige families anliggende å foreta et fornuftig valg i så henseende. Seierstad framstiller imidlertid kvinner som et bytte – eller salgsubjekt i et marked.³⁰ ...”Jamila var av den beste familie, rik, plettfri og vakker som en blomst. Sharifas bror hadde lagt seg opp penger i Canada, og hadde dermed **råd til** den atten år gamle skjønnheten”... (min utheving) Denne tilnærmingen er ikke uproblematisk. Det Seierstad gjør her er at hun som observatør bruker sine egne, vestlige tolkningsrammer for å forstå et for henne fremmedkulturelt fenomen. Antropologen Nancy Tapper, som har studert pashtunere, det største folkeslaget i Afghanistan, hevder at det er tre hovedfaktorer som spiller inn ved ekteskapsvalg. Det er personlige egenskaper hos den mulige kandidaten, sosial avstand eller nærhet mellom familiene og forskjell i velstand. Gjensidig hengivenhet og respekt er idealet og realiteten i mange afghanske ekteskap.³¹ Vi ser eksempler på at nærhet mellom familiene er et viktig kriterium, for eksempel når Sultans søster Leyla får en hemmelig beundrer som sender henne hilsener og gaver gjennom nevøen hennes. Karim, som frieren het, måtte søke innpass og bli kjent med familien gjennom Leylas eldste nevø. Ikke bare han, men også flere representanter fra hans familie måtte bruke lang tid på å bli presentert i familien før de i det hele tatt kunne tenke på frieri.³²

Selve frieriet er det den potensielle brudgommens kvinnelige familiemedlemmer som står for. Det kan vel sies å være en viktig og prestisjefylt oppgave, men Seierstad trekker ikke fram det som et eksempel på at kvinner faktisk også er betrodd viktige oppgaver. De kan utøve en viss

---

²⁹ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 193

³⁰ Ibid. 51

³¹ Tapper i Kjetil Fosshagen: «Kjærlighet i muslimismens tid» *Vagant* ¾ 2002

³² Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 268

makt i denne sammenhengen som hun legger liten vekt på. Boka starter for eksempel med at Sultan ønsker å inngå ekteskap nummer to. For å få til det er han i utgangspunktet avhengig av at moren Bibi Gul skulle gå hans ærend hos den utkåredes foreldre, men både hun og søstrene hans nekter å hjelpe til i anskaffelsen av en ny kone. I solidaritet med Sharifa, som er hans første kone, boikotter de det med klart uttrykt misnøye med hans ønske. Nå lykkes han riktignok med frieriet til slutt uten deres hjelp, men det er muligens takket være hans brede anseelse og etter forholdene velstående stilling. Dette viser også at det ikke er selvsagt at det er sosial aksept for polygami selv om det kan legitimeres i Koranen.

Arrangerte ekteskap er den vanligste framgangsmåten ved giftermål, men det finnes unntak. Et tilfelle er Saliqa, en nabo jente som også er venninne med Shabam, Sultans datter i første ekteskap. Hun forelsket seg i en gutt som foreldrene ikke hadde valgt og treffer han i hemmelighet. Da det blir oppdaget, blir hun slått til blods og stengt inne, men historien ender en god stund senere med at de får tillatelse til å gifte seg. Saliqas søster hadde endt opp med å gjøre selvmordsforsøk sammen med en uønsket kjæreste noen år tidligere. Det viser at det finnes unntak fra regelen, men kvinnene kommer som regel ikke fra det med æren i behold. Forelskelse er ikke akseptert som god nok grunn til å inngå ekteskap. Det gjelder også for Shalika, Sultans søster. Hun er ulykkelig forelsket i en lærerkollega, og både hun og han ønsker at hun skal bli hans andre kone. Dette er det kvinnene i begge familiene som får stoppet. Igjen et eksempel på at undertrykkelsen av kvinner ikke er så entydig. Kvinnene er selv ofte med på å inngå avtaler om ekteskap, og grensegangen mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap er ofte vanskelig å bedømme. Det er mange skikker og uskrevne sosiale regler knyttet til området, og ikke alt er knyttet til religion. For eksempel blir det regnet som dydig at den potensielle bruden ikke ytrer noen personlig mening i sakens anledning, hverken for eller i mot. Skulle det komme fram at bruden er motvillig, kan også det tolkes som kokettering og i tråd med spillets regler. Sharifa går sin svogers frieriærend. Der kommer det fram via den mulige brudens søstre at hun ikke vil og bare gråter. Dette ler Sharifa bort og sier at det er godt tegn at bruden ikke vil, det viser bare at hun er ren i hjertet.³³ Slike fenomener kan være vanskelig å tolke for en utenforstående observatør med helt andre tolkningsrammer. Hva slags ettervirkninger det fikk blir behandlet nærmere i kapittel tre.

---

³³ Ibid.68

Når man leser *Bokhandleren i Kabul* er det ingen tvil om at forfatteren tar kvinnenes parti i et patriarkalsk samfunn. «Det som provoserte meg var alltid det samme: måten mennene behandlet kvinnene.»³⁴ Hun viser til små endringer til det bedre for kvinners frigjøring. Friheten, mener Seierstad, kan gi seg uttrykk i lakkerte tånegler eller høye hæler som klakker i gatene.³⁵ Sett i lys av at Taliban hadde forbudt dette, det siste fordi det kunne virke distraherende på menn, er det kanskje forståelig at eksemplene blir brukt. Ellers er det vel også et hån mot kvinner hvis det er slike anliggender som holdes fram som kvinnefrigjørende. De av oss som nå og da frivillig går i høyhælte sko kan skrive under på at det ikke føles veldig frigjørende – snarere tvert i mot. Det å skulle definere hva som er frihet er ikke noe forfatteren problematiserer. Hun bruker hele tiden sine egne, vestlige mål som hun ser på som universelle. For eksempel blir klesplagget burka i Vesten (og av Seierstad) overveiende vurdert som kvinneundertrykkende ettersom det skjuler kvinnenes ansikt og kropp. Det er derfor et paradoks når forfatteren forteller at hun ofte kledte seg i burka for å få være i fred. «Under burkaen kunne jeg endelig stirre så mye jeg ville uten at noen stirret tilbake. (...) Anonymiteten ble en befrielse, den var det eneste stedet jeg kunne rømme til, for i Kabul finnes det knapt steder der man kan være alene.» Kan det ikke tenkes at også afghanske kvinner kan ha et slikt syn på burkaen? Nettopp som en befrielse fra de skjønnhetsidealene som Seierstad snakker om som tegn på frihet. Problemet er kanskje ikke burkaen i seg selv, men spørsmålet om tvang. I det øyeblikket myndigheter eller andre øvrighetspersoner nedlegger forbud mot å bære noe annet plagg enn dette i det offentlige rom, oppstår undertrykkningen. Imidlertid er det også en del kvinner som sier at de kler seg i burka av fri vilje og etter eget ønske. Har da vestlige feminister rett til å hevde at de er undertrykte (og uvitende om det), eller er det tvert i mot dem selv som opptrer undertrykkende i kraft av sin definisjonsmakt? Her står vi overfor et feministisk dilemma som blir nøyere drøftet i kapittel tre.

Et annet paradoks i *Bokhandleren i Kabul* som jeg vil peke på er Seierstad egen skildring av de kvinnene som hun i det store hele beskriver som undertrykte og ufrie. Gjentatte ganger finner man skildringer hvor kvinnene er svært negativt framstilt rent estetisk. Særlig grotesk er en scene fra det offentlige badet, hamam, der blant annet Sultans mor figurerer:

---

³⁴ Ibid,12

³⁵ Ibid,98

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

«Bibi Gul manøvrerer ryggen sin ned på gulvet. Leila gnir og elter så morens kropp disser. Brystene henger ut til hver sin side. Magen, som er så stor at den dekker kjønnet når hun står eller sitter, ligger utover som en hvit, uformelig masse»³⁶

Kjetil Fosshagen stiller også spørsmålstegn ved denne skildringen i en artikkel om boka. Han undrer seg over hva som får forfatteren til å gi kvinnene et slikt negativt fokus. Han viser til Said som sier at «Ingen orientaler ble noensinne tillatt å se en vestlig bli gammel og degenerert. Like mye som en vestlig aldri behøvde å se seg selv gjenspeilet i øynene til den underlegne rase.»³⁷

Når det kommer til de unge kvinnene, blir de framstilt med strekkmerker på magen, som etter forfatterens bedømming skal komme av altfor tidlige barnefødsler. Det ligger her en dårlig skjult forakt for kroppene deres, særlig for de med overvekt. «Fettet og matoljen de sjenerøst heller over porsjonene sine viser seg på kroppene. Frityrstekte pannekaker, potetbiter dryppende av fett, fårekjøtt i saus av krydret matolje.»³⁸ (...) «De får snart tilbake sin gamle eim, burkaene presser seg den nedover dem. Lukten av gammel slavinne, lukten av ung slavinne.»³⁹

Vi ser her en selvmotsigelse i teksten i spenningen mellom sympati og antipati for kvinnene og deres situasjon. På den ene siden taler forfatteren deres sak mot patriarkat og undertrykkelse. På den andre siden er hun selv til dels svært nedlatende i sin framstilling av dem. Hun bruker sin vestlige målestokk på skjønnhet og estetiske verdier i sin vurdering. Slankhet og kontrollert inntak av mat er et vestlig ideal og verdi som forfatteren helt tydelig bærer med seg i sin tolkningsbagasje når hun ved flere anledninger framstiller fedme og stort matinntak som noe vulgært og foraktelig: «Gildet er over. På gulvet ligger det fåreknoker og kyllingbein. Klumper med ris er gnidd inn i duken sammen med mørkerøde flekker av chilisauz og dammer av tynn, hvit yoghurt. Brødbitene og appelsinskall ligger strødd, som om de er kastet utover i måltidets finale.»⁴⁰ Et festmåltid framstilles som det skulle være en orgie.

---

³⁶ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 166

³⁷ Said i Fosshagen, «Kjærlighet i muslimismens tid» *Vagant* ¾ 2002

³⁸ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 167

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid. 79

Bruken av den sterkt ladede betegnelsen «slavinne» har en patroniserende virkning. Det gir umiddelbart assosiasjoner til harem. De samme referansene gir forfatteren mer eksplisitt uttrykk for, blant annet i skildringen av kvinnefesten på den såkalte «hennanatten» før bryllupet til Shakila og Wakil.

«Alene utfolder kvinnene seg med en voldsom, nesten skremmende kraft. De slår hverandre på rumpa, napper hverandre i brystene og danser for hverandre, med armer som buktende slanger og hofter som arabiske magedanserinner. Småjentene danser som fødte forførerinner og vrikker over gulvet med utfordrende blikk og hevede øyebryn.»⁴¹

Berit Thorbjørnsrud skriver i et innledende essay til *Orientalismen* om haremsmyten som et orientalistisk produkt, og om hvordan det gjennom århundrer har inspirert Oksidentens kunstnere og forfattere. «Ideen om haremene var både fascinerende og opphissende – og den var skremmende og forferdelig. Haremskvinnene ble oppfattet både som erotiske fristerinner og som undertrykte ofre. Uansett var de i behov av Vestens bistand»⁴² Språkbruken og framstillingen vi ser hos Seierstad her går rett inn i det Said mener betegner den orientalistiske skrivingen som sjanger. Den er i sin tekstproduksjon med på å skape og reproducere en mytologi om Orienten. Gjennom tidene har det blitt skapt en tradisjon og en diskurs som de som kanskje ubevisst deltar i den ikke er seg bevisst.

Kjønnsperspektivet har historisk sett vært framtrødende i orientalistisk litteratur, og Said bruker også dette som en metaforisk framstilling av relasjonen mellom Orienten og Oksidenten, som henholdsvis det mannlige subjektet og det kvinnelige (passive) objektet. Han refererer blant annet til Gustave Flauberts forhold til den egyptiske kurtisanen Kuchuk Hanem. Forholdet er preget av hans dominans over hennes tause underlegenhet både kulturelt og seksuelt.⁴³ Seksualiserte eller kjønnete metaforer og karakteristikk har vært brukt hyppig på Orientens samfunn og mentalitet av orientalister. Likevel har ikke Saims teori noe eksplisitt kjønnsperspektiv. Thorbjørnsrud problematiserer dette innledningsvis, men viser også til at det kan ligge implisitt i hans orientalismekritikk. I hvert fall kan det tyde på at

---

⁴¹ Ibid.104

⁴² Berit Thorbjørnsrud: "Innledende essay" I Said: *Orientalismen* XXXV

⁴³ Ibid.

denne har bidratt til faglig selvransakelse blant de som skrev om kjønnsrelasjoner i Midtøsten. Hun viser til at inntil på 70-tallet hadde framstillingen, eller forskningen vært inspirert av den vestlige kvinnebevegelsens tese om et universelt patriarkat og teorien om at hvis vestlige kvinner var undertrykt, så måtte ikke-vestlige kvinner være enda mer undertrykt.⁴⁴ Dette perspektivet ble så mer lagt til side etter at det var blitt identifisert som en del av arven fra orientalismen. Man ble mer forsiktig med generaliseringer og med å anvende begreper og teorier som var utviklet i en annen kultur og en annen kontekst. «Det asymmetriske forholdet mellom forsker og informant ble også gjenstand for oppmerksomhet, og mange begynte å eksperimentere med ulike formidlingsteknikker for bedre å ivareta informantens verdighet som subjekter.»⁴⁵

Dette tatt i betraktning virker ikke Seierstads tilnærming og framstilling veldig banebrytende med tanke på grad av selvrefleksjon og kritisk blick på egen posisjon. Dette utredes nærmere i kapittel tre.

Seierstads kvinneideal er de som kjemper mot patriarkatet og trosser et undertrykkende regime. Sohaila Sediqe holdes opp som et kvinnelig forbilde. Hun har vært helseminister i Karzais regjering. Hun er for øvrig også Afghanistans eneste kvinnelige general og motsatte seg Talibans påbud om å bære burka. «Afghanske kvinner har mistet sitt mot, sa hun (Sohaila) bittert etter Talibans fall.»⁴⁶ Et unntak fra den kvinnelige ufriheten finner vi hos kuchi – nomadene, som er kjent for å være de frieste kvinnene i Afghanistan.⁴⁷ De holder til i ørkenområdene i de østligste delene av landet og over på pakistansk side. I hvert fall skal de ikke ha latt seg beordre til å bære burka under talibanregimet, men så holder de seg også utenfor byene.

I de sørøstlige delene av Afghanistan, blant annet i byen Khost, har de regler for kvinner som skiller seg ut fra resten av landet. Der praktiseres en total kjønnssegregering som innebærer at kvinner så å si ikke viser seg ute, såkalt purdah. I følge Seierstad er det ikke tegn til endring

---

⁴⁴ Ibid. XXXVI

⁴⁵ Ibid. XXXVII

⁴⁶ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 99

⁴⁷ Ibid. 255

på dette etter Talibans fall. Denne kjønnssegregeringen kan også være forklaringen på hvorfor homoseksualitet er utbredt og stilletiende akseptert i disse områdene.⁴⁸

Kvinneres stilling i *Drageløperen*

Hosseinis roman er et oppvekstsunivers med tilsynelatende få kvinner. Likevel har de stor betydning i kraft av sitt fravær. Både Amir og Hassan vokser opp uten sine mødre. Fedrene deres gifter seg heller aldri på nytt. Ali har rollen som hushjelp og tjener. Bestemødrene til guttene har heller ingen plass i fortellingen, noe som tilsier at de er døde, ellers ville det i afghansk sammenheng være svært uvanlig ikke å ha nær kontakt med familien, og vi hører flere ganger om fettere og kusiner og andre mer perifere slektninger som Baba liker å omgi seg med i store flokker. Vi får opplyst at Amirs farfar var en høyt ansett dommer, og at familien adopterte Ali etter at foreldrene ble drept i en bilulykke. Slik vokste Baba og Ali opp nærmest som brødre, men moren deres hører vi ingenting om. Amirs mor og Babas kone får vi derimot en idealisert framstilling av. Hun skulle vært svært vakker og fra en velstående familie. Hun var høyt utdannet og underviste i farsi ved universitetet. Hun døde lenge før Taliban overtok makten i landet og slapp å oppleve å bli fratatt retten til å arbeide fordi hun var kvinne. Det er hennes bøker som står i hyllene hjemme hos dem. Amir lengter etter – og identifiserer seg sterkt med moren. Han er glad i litteratur, som henne, og han begynner også tidlig å skrive sine egne fortellinger. Faren forstår ikke denne interessen, men ser derimot på det som en svakhet og noe lite mandig. Amir tenker derfor på moren som en person som ville akseptert hans egenart i motsetning til faren. Baba forgudet visstnok også sin kone, selv om han ikke snakker om henne, slik Amir har et sterkt ønske om. Han vil gjerne vite alt om henne; hva hun likte å gjøre, spise osv. men har for stor ærefrykt for faren til at han tør å spørre for mye. I voksen alder, på sin reise til Kabul, treffer han en tilfeldig tigger på gaten som viser seg å ha vært en kollega av henne. Han kan fortelle Amir om en samtale med moren, noe som gjør Amir svært glad. Han lurer på hvorfor faren aldri fortalte ham slikt. Svaret på dette er kanskje å finne i hans dårlige samvittighet. Det er sannsynlig at han følte at han bedro henne da han lå med Alis kone kort tid etter hennes død.

Hassans mor, Sanaubar, har ikke et like flatterende ettermæle. Hun er riktignok heller ikke død, men stikker av fra mann og barn rett etter fødselen. Det er vel noe av det minst ærbare en kvinne kan gjøre i Afghanistan, eller hvor som helst i verden. Hun blir framstilt som vakker,

---

⁴⁸ Ibid. 256

men forførende og løsaktig – ikke til å stole på. En episode da de to guttene var på vei for å se en film viser dette. De går forbi en flokk soldater, hvorpå en av soldatene roper slibrige kommentarer om Hassans mor etter dem. Hassan tar seg svært nær av dette, og Amir må trøste ham da han gråter i mørket på kinoen. Vi får ikke en balansert framstilling av Hassans mor. Hvem vet om hun ble voldtatt av disse soldatene, som sikkert så ned på henne som hazarkvinne, slik som andre i samfunnet. Hun ble giftet bort mot sin vilje til en nitten år eldre fetter, med flere kroppslige skavanker. Da sønnen ble født og hun fikk se hareskåret hans, ble det for mye for henne.

Amirs mor representerer som høyskolelærer landets kultur. Hennes død kan symbolisere at landets kulturarv står i fare. Sanaubar kan betraktes som en representant for landets natur, hun vender tilbake mot slutten av fortellingen dekket av arr.⁴⁹

Ettersom Amirs mor døde i fødselen, ble det nødvendig å skaffe en amme. Det er en ordning som fremdeles er vanlig i store deler av verden, og som også var vanlig i Europa for kvinner med høy sosial status fram til begynnelsen av det tjuende århundre. Det var kvinner som hadde fått barn selv og som påtok seg det å amme andres barn som inntektsgivende arbeid. Sosiale endringer og melkeerstatninger har etter hvert gjort ammene overflødige. I *Drageløperen* leier Baba inn den samme ammen til Amir og Hassan. Det var nok en praktisk grunn til dette, ettersom Hassan ble født i underkant av et år etter Amir. Men det å ha den samme ammen hadde også en symbolverdi utover det fysiske ved at man får mat. ...”Ali fortalte oss at hun var en blåøyd hazarakvinne fra Bamijan, byen med de kjempestore buddastatuene. ”For en fin sangstemme hun hadde”, pleide han å si. Hva sang hun, spurte Hassan og jeg alltid, selv om vi allerede visste det”...⁵⁰ Ali pleide ofte å fortelle om ammens vakre sang, og da ville de at han skulle syngre en av sangene hennes for dem. Ali minnet også guttene om at det eksisterer et spesielt forhold mellom dem som hadde diet ved samme bryst. Slik symbolikk finner vi ofte igjen i den persiske tenkemåten. Det var for eksempel en tradisjon at en som sto det nyfødte barnet nær skulle deklamere poesi i barnets øre som det

---

⁴⁹ Elisabeth Oxfeldt: *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv.* Universitetsforlaget 2012, 99

⁵⁰ Hosseini, *Drageløperen*, 17

første barnet skulle høre.⁵¹ Det skulle bringe visdom og dannelse i barnets liv og gi det en god start.

Gjennom Alis fortellinger får ammen en slags symbolsk status som den som skaper et slektskap mellom guttene – et sterkt og evig vennskapsbånd som ikke kan ødelegges.⁵² Dette gjør ammen i dette tilfellet til en verdsatt og respektert kvinne. Virkeligheten for de fleste som tjenestegjorde som ammer er nok at det er et lavstatusyrke som var utført av de fattige av ren nødvendighet.

Fortelleren i *Drageløperen* ikke opplever en kvinne på nært hold før han selv gifter seg. Vi får ingen detaljerte beskrivelser av skolen, men alt tyder på at det også før Talibans maktovertakelse var kjønnssegregerte skoler, noe som stengte for lek og annen omgang med det motsatte kjønn i skoletiden. Likevel oppfattet han at det er forskjell på sønner og døtre når det gjelder frihet og begrensninger, og ikke minst i forhold til hva som kalles ærbarhet. Da Amir forelsket seg i sin kommende hustru, Soroya, var det på det afghanske markedet i San Francisco der han og faren hadde en salgsbod med antikviteter. Den utkåredes familie hadde en tilsvarende bod på det samme markedet. Da faren skjønnte at Amir hadde et godt øye til Soroya, var han nøye med å påse at han fulgte god, dvs. afghansk skikk når han skulle gjøre sine erotiske tilnærminger. Han minnet Amir om at Soroyas far, som han kjente fra tidligere i Afghanistan, var «(...) en pashtuner i sjel og sinn. Han har nang og namoos». Amirs tause, ironiske kommentar er da: «Nang. Namoos. Ære og stolthet. Pashtunernes leveregel. Særlig når det dreide seg om en hustrus ærbarhet. Eller en datters.»⁵³

Selv om han har en ironisk distanse til den gamle tradisjonen, respekterer han, i hvert fall til en viss grad farens advarsel. Likevel drister han seg til å snakke med Soroya alene om private ting i det han ”helt tilfeldig” går forbi boden hennes, vel vitende om at han kan sette hennes gode rykte på spill. Hennes rykte var ekstra skjørt, ettersom hun fra før av var en kvinne med «en fortid», som det kalles (ikke bare i Afghanistan). Hun hadde hatt et kortvarig, skandaløst forhold til en tvilsom amerikaner som hun for en kort periode hadde stukket av med.

---

⁵¹ Kader Abdolah: *Spikerskrift*, Gyldendal, 2001, 88

⁵² Elisabeth Oxfeldt tolker dette i et nasjonsbyggingsperspektiv som blir utdypet i kapittel fire.

⁵³ Hosseini, *Drageløperen*, 152

Det er frierens, det vil si mannens ansvar å ivareta kvinnenes ære ved å holde seg til reglene, det vil si å gå via foreldrene, og ikke henvende seg direkte til jenta. Han oppdaget at hun visste at han skrev fortellinger uten at han hadde fortalt det og lurte på hvordan hun hadde fått greie på dette, for: «Fedre og sønner kunne snakke fritt om kvinner. Men ingen afghansk pike – i hvert fall ikke en ærbar og mohtaram afghansk pike – spurte sin far etter en mann.»⁵⁴

Amir holder her (i de to siste sitatene) fram noe ved sin egen kultur som han ikke er stolt av: Dobbeltmoral: ... ”Jeg var fullstendig klar over den afghanske dobbeltmoral som favoriserte mitt kjønn”...⁵⁵ Han vet at det er jenta som får svi hvis en ung mann er uforsiktig nærgående, for eksempel snakker med henne om personlige ting når ikke en av foreldrene er til stede. Når folk sladrer om det, er det vanlig at det er jenta som får skylden og blir stilt i et dårlig lys, også av kvinnene. Derfor anså han det som tryggest etter hvert å passe på at en av foreldrene hennes var hjemme når han innledet en samtale med henne. Han innrømmer hvordan han opplever denne siden av den afghanske mannsrollen: «Jeg ble litt skremt av den maktposisjon jeg var blitt tildelt, og det bare fordi jeg hadde vunnet i det genetiske lotteriet som hadde bestemt mitt kjønn»⁵⁶

«Du er så forskjellig fra andre afghanske menn jeg har møtt»⁵⁷, sier Soroya. Selv om det er en klisjé, er det sannsynligvis noe riktig i det. Når Amir selv reflekterer over dette, tror han det kan komme av at han hadde en uvanlig afghansk far. En liberaler og individualist med sine egne leveregler. Dette har vært med på å forme han og gjort det mulig for ham å bære over med Soroyas fortid.

I sitt ekteskapelige samliv lever de mellom to kulturer, men at Soroya skal studere på lik linje med Amir blir tatt som en selvfølge. De lever som likestilte individer med like rettigheter. Faren til Soroya gir klart uttrykk for sin misnøye med at hun har valgt lærerutdanning, men det bryr hun seg ikke om. Hun er tvert i mot i ganske sterk opposisjon mot ham og det hun mener er overfladiske og snobbete verdier. Hun kommer ikke med de sterkeste ytringene rett til ham, men moren er ofte en buffer mellom de to. Det at Soroya tør å vise sin forakt for farens holdninger kan tyde på at hun har tatt opp i seg den nye kulturen hun lever i, men det kan

---

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid. 153

⁵⁶ Ibid.156

⁵⁷ Ibid.187

selvsagt også være forskjell på kultur og omgangstone i ulike familier hos afghanere, som det er hos amerikanere.

Sammenligning

Seierstads Afghanistan framstår nærmest som et samfunn som er grunnlagt på undertrykkelse av kvinner. Kvinner framstår som om de bare skal tekkes mannen uten å være deltakere eller produsenter i det kulturelle systemet de er en del av. De frihetsidealer for kvinner Seierstad legger vekt på virker reduktive og er stort sett etnosentrisk begrunnet. Kvinnene framstilles ikke som genuint religiøse, men som offer for en religiøs kultur som hindrer dem i å leve ut sine drømmer og lengsler og sin seksualitet. I sine skildringer av kvinner går hun langt ut i det groteske. Hun «stiller ut det som trenger å bli sett»⁵⁸ for at hun så skal kunne bidra til å forandre det i tråd med egne verdier. De kan ikke representere seg selv, de må representeres, for de ser ikke sitt eget beste. Det kommer fram en ambivalens mellom solidaritet og empati på den ene siden og forakt og nedlatenhet på den andre siden. Berit Thorbjørnsrud skriver i sitt innledende essay til *Orientalismen*: «...det er faktisk slående hvor mange orientalistere som har uttrykt forakt for det område og de folk de har viet sine liv til å studere.»⁵⁹

I Hosseinis roman er kvinner til dels i kraft av sitt fravær opphøyde og romantisk framstilt. Selv om Hassans mor svikter, ligger det en forklaring i det og de blir lykkelig gjenforent før hun dør. Kvinner representerer godhet og en forsonende kraft i familien. I motsetning til det afghanske samfunnet, hvor menn har falt i kamp og forsvunnet, er kvinner i mindretall i dette romanuniverset. Fortellerstemmen i *Drageløperen* er kritisk til det afghanske kjønnsrollemønsteret og menns fortrinn som kjønn. Kvinner skildres også som sterke og velutdannede. Hosseini er mer nyansert i framstillingen av kvinnene og forholdet mellom kjønnene enn Seierstad, og uten de samme orientalistiske undertonene.

Islam i *Bokhandleren i Kabul*

Bokhandleren i Kabul har som intensjon å gi en situasjonsrapport fra Afghanistan den første våren etter Talibans fall. Forfatteren prøver aldri å legge skjul på at hun støttet styrtingen av regimet og sin antipati mot det de sto for. Hun forteller i forordet om ukene hun hadde tilbragt ved fronten sammen med kommandantene i Nordalliansen i deres angrep mot Taliban.

Ettersom boka ble til på dette spesielle tidspunktet, er det naturlig at Talibans

---

⁵⁸ Said, *Orientalismen*, 279

⁵⁹ Berit Thorbjørnsrud: «Innledende essay» i Said, *Orientalismen*, XXV

religionspraktisering er vesentlig i fortellingen. Deres seksten dekretet som ble kunngjort ved maktovertakelsen i 1996 utgjør kapittelet «Ingen adgang til himmelen». I tillegg til de seksten dekretene ble det lest opp (i radio) en instruks som bare gjaldt kvinner. Disse to tekstene utgjør hele kapittelet, som bare er i underkant av fire sider. Forfatteren lar dette stå ukommentert, noe som tilsier at hun mener det taler for seg selv. Overskriften på kapittelet er likevel en indirekte kommentar, og den henspiller på ordlyden «Dersom kvinner går i moteriktige, trange og ornamenterte klær for å vise seg fram, vil de forbannet av islamsk sharia og kan aldri forvente å komme til himmelen.»⁶⁰ Overskriften «ingen adgang til himmelen» kan leses som en kritikk av at Taliban setter seg som dommer i Guds sted og bestemmer hvem som skal gis retten til evig liv. Det kan også leses som forfatterens konstatering av at for slike som henne er det ingen adgang til himmelen (men at hun ikke bryr seg så mye om det). Dekretene sitert i sin rene form kan også ses på som et bevismateriale forfatteren holder fram, som beviser at den vestlige forestillingen om islam som fundamentalistisk og tyrannisk faktisk har rot i virkeligheten. Måten Seierstad bruker dekretene på er av Enger blitt karakterisert som at den inngår i en orientalistisk diskurs. Dette begrunnes med at framstillingen spiller på vestlige stereotype oppfatningen av islam som fundamentalistisk og kvinneundertrykkende, og dermed som vesensforskjellig fra Vesten.⁶¹

En stor del av den afghanske befolkningen var selv motstandere av Taliban. Familien Kahn ser ut til å dele forfatterens syn i dette tilfellet. Familien blir framstilt som troende muslimer, men som i likhet med mange andre afghanere distanserer seg fra det forrige regimets tolkning og praktisering av islam. Framstillingen er derfor ikke helt typisk for den orientalistiske diskursen, som har tendens til å være polariserende i framstillingen av «vi» og «dem». Her blir «de» ensbetydende med de som er – og som støtter Taliban, mens «vi» (vestlige) og de afghanerne som ikke støttet Taliban. Engers funn om islam i *Bokhandleren i Kabul* er at vi finner en streng og fundamentalistisk praktisering av islam, representert ved Taliban og Fazils islamlærer, men også en mildere form av islam, representert ved Manzurs pilgrimsreise og kvinnenens nazar, et ukentlig ritual. I den sistnevnte formen er religion en komponent i menneskenes liv, men ikke noe som styrer livet deres.⁶²

---

⁶⁰ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 94

⁶¹ Enger, «Fremstillinger av `de andre` i *Bokhandleren i Kabul* – et familiedrama, 71

⁶² Ibid.74

Bildet av den såkalte milde formen for islam kan nyanseres noe. For eksempel framstilles kvinnene uten egen religiøsitet. I det hele tatt er det vanskelig å få øye på aspektet at den religiøse troen kan være oppriktig og reell for en del mennesker. Islam framstilles som et ytre kontrollsystem for den offentlige moralen, og som legitimering for en patriarkalsk familie – og samfunnsstruktur. Vi ser lite eller ingenting av hva religionen kan innebære for den enkelte i form av for eksempel å skape mening eller gi trøst og styrke i tilværelsen. Selv om dette ikke uttrykkes eksplisitt, minner det til en viss grad om noe Said refererer fra antropologen W. Robertson Smiths reiser i Arabia:

«Det er karakteristisk for muhammedanismen at all nasjonalfølelse får et religiøst preg all den stund statsdannelsen og det sosiale liv i et muslimsk land *er ikledd en religiøs kappe* (min utheving). Men det ville være feilaktig å gå ut fra at ekte, religiøs følelse ligger til grunn for alt som får en berettigelse ved å innta en religiøs form. Araberens fordommer har røtter i en konservatisme som sitter dypere enn hans islamske overbevisning. Det er vitterlig en stor mangel ved Profetens religion at den så lett innbyr til fordommer hos den rasen der den først ble forkynt og at den verner om så mange gammeldagse og barbariske idéer. (...) Likevel er det mange av de fordommene som for oss virker spesielt muhammedanske, som ikke har noe grunnlag i Koranen».⁶³

Dette er skrevet i en helt annen tid der holdningen til den studerte kulturen var mer åpenbart intolerant og nedlatende. Likevel kan man ane en parallell til hvordan det religiøse hos Seierstad ofte framstår som noe utvendig. Hun viser flere steder til hvordan streng moral kan produsere dobbeltmoral: «Han (Sultan) respekterte motvillig fasten under ramadan og spiste ikke mellom soloppgang og solnedgang, *i hvert fall ikke så noen så det* (min utheving).⁶⁴ «Men under overflaten bobler det. Til tross for at de risikerer dødsstraff, har folk, også i Afghanistan, elskere og elskerinner. I byene finnes det prostituerte som unge gutter og menn går til mens de venter på en brud.»⁶⁵ Mansur blir ikke kun en representant for den milde religionspraktiseringen, men også et kroneksempel på dobbeltmoral og overflatiskhet.⁶⁶ Seierstad tolker hans tilløp til religiøs søken, blant annet i form av en pilgrimsreise til Mazar - i - Sharif som et vikarierende motiv for å komme seg vekk fra plikter og farens kontroll.

---

⁶³ Smith i Said, *Orientalismen*, 266

⁶⁴ Ibid. 27

⁶⁵ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 64

⁶⁶ Det fortelles blant annet at han pugger filmfraser som kan komme til nytte som framtidige sjekketriks. Se side 133.

I sitatet fra Smith over ser vi at forfatteren mener at sider ved islam vi kjenner i vesten ikke er spesielt muslimske likevel, og det er en innvending som blir brukt til å svekke islams troverdighet som religion (ettersom den har tatt opp i seg disse gammeldagse holdningene). Seierstad viser til at burkaen ikke opprinnelig er et religiøst fundert plagg, men at det ble innført av kong Habibulla i hans harem på begynnelsen av 1900-tallet og først ble utbredt blant overklassen som beskyttelse mot allmuens blikk.⁶⁷ Det ligger her som et underforstått premiss at ettersom burkaen egentlig ikke er et religiøst symbol eller rekvisitt, er den bare blitt brukt som et religiøst påskudd for patriarkatet for å kunne legitimere undertrykking av kvinner.

Bokhandleren er den som representerer en liberal religiøs holdning. Han setter for eksempel verdien av arbeid høyere enn å vie seg til religiøse ritualer, og han gremmer seg over dem som bruker sparepengene sine på å reise til Mekka. I en samtale med fetteren sin viser han hva han står for:

«Du tror du får hjelp av å be? (...) I Koranen står det at vi skal arbeide, at vi selv skal løse problemene våre, at vi skal svette, at vi skal streve. (...) Profeten Muhammed ville grått om han hadde hørt alle ropene, skrikene og bønnene i hans navn. (...) Det hjelper ikke å slå hodet i bakken for å få dette landet på fote. Alt vi kan er å rope og be og krige. Men bønnene er ikke verdt noe dersom folk ikke arbeider.»⁶⁸

Sultan framstår med en sterk avsky for Taliban, og det kan ha sin begrunnelse i at de behandlet han og bøkene hans dårlig. «Han hadde ikke annet enn forakt til overs for Taliban, som han så på som ulærde bondeprester.»⁶⁹ De brente bøkene og fengslet han for «uislamsk virksomhet».⁷⁰ Slik viste Taliban sin avvisning av vitenskapelig debatt og hvor lite bevandret de var i islamsk og afghansk historie. De fleste talibanere kunne ikke lese eller skrive, så de nøyde seg med å brenne bøker med bilder, i tråd med sin ikonoklastiske ideologi.

---

⁶⁷ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 100

⁶⁸ Ibid. 59

⁶⁹ Ibid. 28

⁷⁰ Ibid. 27

Sultan blir framstilt som en person med dobbelt sett med holdninger og verdier – ett til offentlig og ett til privat bruk.⁷¹ Når han blir framstilt som en moderat og liberal muslim blir det satt i sammenheng med hans sterke og brede interesse for litteratur, historie og kultur i bred forstand. Han viser også en liberal holdning overfor andre etniske folkeslag, og han er opptatt av ytringsfrihet. «Sultan Kahn solgte gjerne noen av Talibans skrifter. Han var en fritenker og mente at alle stemmer burde høres».⁷²

I hvilken grad personer, og særlig Sultan, blir positivt vurdert er ofte proposjonalt med graden av deres vestlige holdninger og verdier.⁷³

«På mange måter var Sultan en liberaler. Da han var i Iran hadde han kjøpt vestlige klær til seg og Soroya. Han snakket gjerne om burkhaen som et undertrykkende bur, og han gledet seg over at den nye regjeringen fikk kvinnelige ministre. I hjertet ønsket han at Afghanistan skulle bli et moderne land, og han kunne snakke varmt om kvinnefrigjøring. Men innen familien forble han den autoritære patriarken.»⁷⁴

Det som foregår rent retorisk i det siterte utdraget er at den omtalte personen først bygges opp som en tilsynelatende positiv og sympatisk karakter i kraft av han forfekter verdier som ligner vestlige, noe som rives ned igjen mot slutten av avsnittet. Det siste som blir sagt kaster en mistro også over det første, og det er inntrykket av den autoritære patriarken vi sitter igjen med. Lignende retorisk struktur har jeg vist til i avsnittet om kvinneframstillingene.

Islam i *Drageløperen*

Når man skal analysere hvordan religionen blir framstilt, er det ofte problematisk å skille mellom hva som er religion og annen tradisjon og mentalitet. Dette er ikke noe særegent i forholdet mellom islam og afghanske tradisjoner. I alle samfunn vil religion, tradisjon, forestillinger og politikk påvirke hverandre gjensidig og gå over i hverandre. Når det er konflikter innen - eller mellom stater er det ofte religionene som blir holdt fram som konfliktens årsak, mens virkeligheten er mye mer kompleks. Et eksempel er motsetningen vi

---

⁷¹ Ingeborg Enger beskriver Sultan som en in-between skikkelse ved at hans offentlige person står i kontrast til den private, og at hans blanding av østlige og vestlige verdier gjør at han blir framstilt som kontrastfylt.

⁷² Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 26

⁷⁴ *Ibid.* 273

finner mellom pashtunerne og hazarene. Motsetningen mellom disse ligger ikke bare i at sunnimuslimer og hazarene er shiamuslimer, men også i de etniske og sosiale forskjellene fra langt tilbake.

Baba, Amirs far, er et eksempel på det vi kan kalle en verdslig muslim. Han framstilles som en fritenkende og frittalende mann som ikke bøyer seg for verken mullaer, imamer eller rigide religiøse systemer. En episode som illustrerer dette er da Amir en dag han går i femte klasse kommer hjem fra skolen og konfronterer faren med det faktum at han liker å ta seg en whisky nå og da. Amir forteller hva koranlæreren på skolen hadde fortalt om at alkohol var en av de alvorligste synder. Gutten er bekymret og spør faren om han er en synder, hvorpå faren lærer sønnen en lekse:

«Jeg skjønner at du har blandet det du lærer på skolen med virkelig utdanning, så han med den mørke stemmen sin. (...) ”Vil du vite hva din far mener om synd?” ”Ja”. ”Da skal jeg fortelle deg det, så Baba, men aller først må du forstå det nå, Amir: Du vil aldri lære noe verdifullt av disse skjeggete idiotene”. -”Mener du mulla Fatulla Kahn”? Baba gestikulerte med glasset. Isbitene klirret. ”Jeg mener alle slike som ham. Jeg pisser i skjegget til alle disse selvtvettferdige apene.»⁷⁵

Babas krasse holdning til det han oppfattet som moralisering og dobbeltmoral betyr ikke at han ikke holdt seg til de muslimske skikkene eller var en troende. For eksempel blir id-feiringen overholdt, den tre dager lange feiringen etter den hellige fasten ramadan. Familiene kledte seg i sine beste klær og gikk på besøk til familiene sine. Folk viste sin kjærlighet til hverandre og barna fikk gaver. Dette er gode minner som Amir tenker tilbake på med glede. Selv blir han litt forvirret med hensyn til tro, og føler seg litt i klem mellom den strenge læren på skolen og farens liberale holdning til islam. Likevel mumler han nå og da et av koranversene han er blitt tvunget til å lære utenat i koranundervisningen. Han ber når han kommer i vanskeligheter og når nøden er stor nok. To av de tilfellene er ved det fatale overfallet av Hassan og mange år senere da han frykter at faren er alvorlig syk av kreft:

« Den kvelden ventet jeg til Baba sovnet, så brettet jeg sammen et ullteppe og brukte det som bønneteppe. Jeg bøyde hodet mot gulvet og fremsa halvglemte vers fra Koranen – vers

---

⁷⁵ Hosseini, *Drageløperen*, 22

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

---

mullaen hadde fått oss til å memorere i Kabul – og jeg ba om nåde fra en Gud jeg ikke var sikker på eksisterte. Jeg misunte mullaen nå, misunte ham hans tro og visshet.»⁷⁶

Her ser vi den tvilende voksne som er oppdratt mer eller mindre religiøst, som har barnetroen et sted i bevisstheten, men som ikke har tatt en klar stilling til trosspørsmålet i sitt voksne liv. Religionen blir noe han tyr til i krisesituasjoner, i mangel av noe bedre.

Islam kan ofte bli oppfattet som en fatalistisk religion i den forstand at alt som hender sies å være etter Guds vilje. Det må ikke nødvendigvis bety det samme som at menneskene ikke er ansvarlige for sine egne handlinger. Dette synet på skjebnen innebærer at man skal finne seg i sin skjebne uten å klage. Denne holdningen er særlig tydelig hos Ali og Hassan. De ikke bare innfinner seg med sin skjebne, men de setter sin stolthet i det å kjenne sin plass og posisjon.

Ali og Hassan forholder seg på denne måten til livsbetingelsene - eller begrensningene, eller til skjebnen om man vil. Den somaliske forfatteren og islamkritikeren Ayaan Hirsi Ali kritiserer denne holdningen til tilværelsen som hun mener eksisterer innen islam. Hun mener at det fører til passivitet og ikke initierer en kamp for et bedre og mer rettferdig samfunn: ...

«Den passive holdningen Insh´Allah, hvis Allah vil, som er så fremtredende innen islam, kunne ikke den også sies å påvirke folks energi og deres vilje til å forandre og forbedre verden? Hvis du tror at Allah har forutbestemt alt, og at livet på Jorden bare er et venterom før det hinsidige, har ikke en slik tanke samband med fatalismen, som så ofte forsterker fattigdommen.»⁷⁷

Det kan vel også argumenteres for at de samme holdningene kan være med på å opprettholde sosial ulikhet og ulike rettigheter i forhold til kjønn. Det som hevdes å være Guds vilje er som regel vanskelig å sette seg mot.

Soroya og Amirs ufrivillige barnløshet blir også satt inn i denne tolkningsrammen, som Allahs vilje, i det minste av Soroyas mor: «Kanskje det ikke var meningen.»⁷⁸

---

⁷⁶ Ibid.161

⁷⁷ Ayan Hirsi Ali: *Mitt liv, min frihet*, Cappelen, 2007, 339

⁷⁸ Hosseini, *Drageløperen*, 195

Spørsmålet om forutbestemmelse kontra den frie vilje er noe som har vært et diskusjonstema innen islam liksom de andre store religionene. Debatten om dette startet allerede på 700 – tallet, og konklusjonen kom ikke før to hundre år senere, som er et slags kompromiss: alle handlinger er skapt av Gud, og menneskers frihet ligger i tilegnelsen av disse handlingene.⁷⁹ Poeten Rumi, som er en av de største og mest anerkjente poetene i Afghanistan og områdene rundt, går derimot sterkt i mot læren om predestinasjon: «Gud selv har stilt en stige opp foran oss, og det er vårt ansvar å klatre oppover, trinn for trinn. Vi har fått ben, og vi bør ikke late som om vi er lamme. Vi må søke Guds hemmelige tegn og anvende alle våre evner til å tolke dem. Å tro blindt på forutbestemmelsen (*jabr*, tvang) er det samme som å fornekte hans velgjerninger, ja som å «spjelke et friskt ben.»⁸⁰

Her ser vi altså at det fremdeles er betydelig meningsbrytning innen islam og rom for flere tilnærminger til den religiøse læren. I det praktiske liv, slik vi får det fortalt i *Drageløperen*, er det vanlige mennesker som, selv om de er troende muslimer, tenker selvstendig og legger litt til og trekker litt fra for å skape mening i sitt mikrounivers.

Det er tydelig at Amir og Soroya er mer sekularisert enn Soroyas foreldre, og de har andre årsaksforklaringer og verdensanskuelser. Selv om Amir ikke er en praktiserende troende, føler han gjennom hele handlingen en sterk skyld i forhold til sine handlinger i oppveksten. Han ser også på vonde og vanskelige opplevelser han møter senere i livet som en fortjent straff for syndige handlinger han har begått. Når det kommer for en dag at han og Soroya ikke er i stand til å få barn, er hans forklaring på dette at det må være en del av en rettmessig straff. Han bruker mye av sitt voksne liv til å kompensere for sine holdninger og oppførsel i barndommen. Han kan ikke tilgi - og leve med seg selv før han har gjort opp for seg eller gjort det godt igjen. Selv om denne tankegangen tilsynelatende har religiøst tilsnitt, mener jeg at Amirs botsgang er av mer profan karakter. Han står ikke i gjeld til Gud, men til seg selv og medmennesker, og i første rekke til sin halvbror.

Når vi skal behandle islam som fenomen i disse fortellingene om Afghanistan, er det ikke mulig å komme utenom Taliban og hvordan religionen praktiseres av dem. I *Drageløperen* er

---

⁷⁹ Kari Vogt: *Islam*, Cappelen 2005, 74

⁸⁰ *Ibid.*75

det et ateistisk sovjetisk regime hovedpersonene emigrerer fra. Taliban kom til makten først mange år senere, og det er først da hovedpersonen reiser tilbake for å redde nevøen at han kommer i direkte kontakt med deres ekstreme praktisering av islam. Han har hørt om dem gjennom nyheter på TV, men det er et sjokk for ham da han møter Rahim Khan i Pakistan og han forteller at Taliban har drept, eller regelrett henrettet Hassan og hans kone utenfor huset der de vokste opp. I et brev fra Hassan som han får overrasket, skrevet seks måneder tidligere, skildres en annen voldelig tildragelse som Hassans kone ble utsatt for av Taliban. Da han reiser videre til Kabul, må han kjøpe seg løsskjegg, fordi det er et påbud i følge sharia, eller «i hvert fall i samsvar med den versjonen av sharia som Taliban fulgte.»⁸¹ Sharia er egentlig de religiøse lovene som lærde gjennom mange hundre år har tolket seg frem til med utgangspunkt i de religiøse bøkene. Jødene har tilsvarende i halakha, men den religiøse loven i Israel regulerer bare området familierett. Begge lovene har for eksempel påbud om omskjæring av gutter. Den siterte uttalelsen ovenfor insinuerer imidlertid at Taliban har sin egen praktisering av islam og at de tolker Koranen og dens leveregler på en måte som er avvikende fra det som har vært vanlig tidligere i Afghanistan. I Kabul gjør møter Amir sine egne erfaringer med Taliban da han møter på deres moralpoliti i gatene.

Etymologisk er Taliban flertallsformen av ordet talib, som betyr «den som søker religiøs kunnskap» eller «elevene i koranskolen». Bevegelsen oppsto blant flyktninger i Pakistan og fordrevne inne i Afghanistan under den sovjetiske okkupasjonen. Flere millioner pashtunere hadde flyktet til Pakistan og bodde i flyktingleirer der. En generasjon gutter ble menn under disse forholdene, mens fedrene i hjemlandet utkjempet hellig krig, jihad.

Motstandsbevegelsene i Afghanistan styrket også organiserte bevegelser i landflyktighet. Blant annet den religiøse organisasjonen Deoband, som opprinnelig var oppstått i Nord – India på 1800-tallet som en muslimsk skole-organisasjon rettet mot britisk og kristen dominans.⁸² De forkynte en streng fundamentalistisk lære og utålmodighet og kamplyst for islam. Disse flykningene utgjorde et vesentlig grunnlag for stiftelsen av Taliban – bevegelsen da de vendte hjem fra sin flykningtilværelse. Taliban er altså en fundamentalistisk fraksjon innenfor islam som svært mange muslimer tar avstand fra, selv blant pashtunerne som utgjør flertallet i bevegelsen. Alle pashtunere er muslimer, men ikke alle er tilhengere av Taliban. Antropologen Fredrik Barth, som har bodd lange perioder i Afghanistan for å studere

---

⁸¹ Hosseini, *Drageløperen*, 237

⁸² Fredrik Barth, *Afghanistan og Taliban*, pax 2008, 39

pashtunere, sier at de typiske religiøse formene er enkle og elementære og følger den ortodokse linjen. Ortodoksi i denne sammenhengen innebærer en total underkastelse under Gud. De viktigste påbudene å følge er troserklæringen, bønn fem ganger daglig, faste under ramadan, betaling av tiende til de fattige, og pilgrimsreise til Mekka. I tillegg kommer regler om påkledning både for kvinner og menn og regler for mat blant annet.⁸³ Likevel ser vi at det et godt skritt videre til Talibans svært strenge dekreter.

Anarkiet som oppsto etter Sovjets tilbaketrekning i 1989 medførte blant annet at en del lokale krigsherrer begikk grove overgrep mot den vanlige befolkningen. Det fortelles historier blant annet jenter som ble fanget og bortført, og om krigsherrer som kom i krangel om unggutter som de begge ville ha. Dette fikk folk til å søke hjelp fra religiøse ledere. En av dem var mulla Muhammad Omar, som fikk med seg en flokk av sine etterfølgere for å henrette vedkommende krigsherre. Mange var enige om at «noe måtte gjøres», og resultatet var at Taliban ble dannet.⁸⁴

I norske medier, i likhet med amerikanske, er Taliban nærmest blitt demonisert og framstilt som innbegrepet på ondskap satt i system. Det kan ha sammenheng med at Norge som Nato-land har deltatt i krigshandlingene i Afghanistan etter USAs invasjon. Arne Strand, forskningsleder på Christan Michelsens institutt, hevder at det har oppstått en del mytedannelse rundt Taliban og at det har sammenheng med en heltedyrking av mujahedin siden 80-tallets motstandsbevegelse mot sovjetinvasjonen. «Vestlege media dreiv heltedyrking, og det medførte at dei mindre hyggelege detaljane ikkje kom fram»⁸⁵ Han trekker fram en rekke eksempler på at noen av de verste overgrepene i afghansk historie skjedd før Taliban kom til makten, av mujahedingrupperinger i perioden 1993 til 1996. Han viser blant annet til massakrering og etnisk rensning av hazaraer. «I Kabul vart det snakka om kor mange jenter som hadde tatt sjølv mord etter å ha vorte valdtekte av Dostum sine menn.»⁸⁶ Strand mener at Taliban til dels urettmessig har blitt tillagt hovedansvaret for det verdenssamfunnet har sett på som negativt i Afghanistan, som narkotikadyrking og motstand mot utdanning av jenter. Han viser til at andre regimer og fraksjoner ikke har noe mindre på samvittigheten i denne sammenhengen.

---

⁸³ Ibid. 26

⁸⁴ Ibid. 47

⁸⁵ Arne Strand: «Mytene om Taliban» i *Samtiden* nr. 1 2008

⁸⁶ Ibid.

I *Drageløperen* blir også Taliban framstilt som rendyrket ondskap, personifisert ved Assef, en narkoman, homofil, pedofil som har tjent seg rik på narkotikahandel. Han blir skildret som ond allerede fra han var barn og plaget Amir, men særlig Hassan for hans etniske herkomst. Det gjøres også en kobling til nazisympatier, som forsterker fiendebildet og demoniseringen av Taliban ytterligere.

Sammenligning

I begge verkene finner vi en liberal islam og en strengere, mer konservativ islam. Baba, Amir og Sultan er representanter for den liberale islam (selv om Sultan også framstilles med mer konservative holdninger innad i familien). Koranlærerne og Taliban er representanter for den strenge, fundamentalistiske varianten av islam. Taliban blir svært negativt framstilt i begge bøkene; som et ondskapsfullt og uberegnelig regime som ikke førte noe godt med seg for Afghanistan. De liberale muslimene har i begge verk lite til overs for den fatalistiske holdningen som de mener fører til passivitet i stedet for at man tar ansvar for seg selv blant annet gjennom hardt arbeid. I *Bokhandleren i Kabul* blir den konservative islam framstilt som en bremsekloss for en mulig modernisering av landet, særlig på mikronivå, det vil si i familiene, gjennom at religionen legitimerer begrensninger for kvinnene og viderefører det patriarkalske systemet. Slik inngår framstillingen av islam i bokas gjennomgående dikotomi; det tradisjonelle kontra det moderne, der det settes et likhetstegn mellom moderne og vestlig. Framstillingen av islam skrives til en viss grad som en avsløring av hvordan den «egentlig er» under overflaten, eller bak sløret.

Oppsummering og konklusjon

Både *Drageløperen* og *Bokhandleren i Kabul* har øvre middelklasse som hovedpersoner, noe som er lite representativt for den fattige afghanske befolkningen. De to forfatterne av bøkene kommer også fra middelklassen, noe som selvsagt kan ha vært medvirkende til at de velger å skildre det miljøet som de gjør. Det at Hosseini selv kommer fra Afghanistan er nok sannsynligvis med på å styrke hans etos som forteller, på tross av at han selv kommer fra middelklassen. Som lesere går vi ut fra at han kjenner landet godt fra innsiden og det han sier for en viss autoritet gjennom dette. Seierstad styrker sin fortelleretos gjennom at hun har bodd en lengre periode sammen med den familien hun skildrer. Det som imidlertid kan svekke hennes etos er at hun skaper et forholdsviss ensidig og snevert bilde av afghansk levemåte og

mentalitet. I særlig grad gjelder dette i hennes skildring av kvinners stilling i samfunnet. I *Drageløperen* ser vi et mye mer nyansert bilde av barndom, kvinner og islam. Selv om kvinnene figurerer i bakgrunnen, får vi forståelsen av at de kan være både høyt utdannet og ha viktige posisjoner. Kulturforståelsen er mer basert på essensialisering i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*. Selv om det fortelles om mange personer, er forfatterens fokus på de negative sidene av samfunnet; at kvinner og barn er undertrykte og at islam er en klamp om foten for modernisering og utvikling i det afghanske samfunnet. Dikotomiene modernitet og tradisjon er gjennomgående i Seierstads forståelse av det samfunnet hun skildrer, der det som trekkes i retning av moderne forbindes med Vesten og noe positivt, og der tradisjonelle (umoderne) forbindes med det afghanske og noe negativt. Man kan argumentere for at begge verkene avspeiler det postnasjonale samfunns nye måte å skape den Andre på, slik det framstilles hos David Jefferess.⁸⁷ Den Andre i det postnasjonale samfunnet markeres ved antimoderne holdninger, og ikke lengre i den grad av rase, etnisitet og religion. Vi ser også en viss skepsis hos Hosseini til at Afghanistan er i stand til å bygge seg opp som en nasjon igjen på grunn av visse tradisjoner som han ikke er så stolt av, for eksempel en macho kultur med krigertradisjoner og med et sterkt patriarkat som kan stå i veien for modernisering.

---

⁸⁷ David Jefferess i Elisabeth Oxfeldt: *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*, 89

Kapittel 3 Kulturmøter

I dette kapittelet vil jeg undersøke og problematisere praksisen å beskrive og framstille andres og egen kultur, og hvordan kulturmøtene arter seg i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*. Jeg vil drøfte hva slags problemer, utfordringer og gevinster kulturmøtene byr på i de to bøkene. I antropologien er det vanlig å operere med begrepene etnosentrisme og kulturrelativisme for å betegne holdninger til en annen kultur enn ens egen. Det er interessant å se om man kan gjenkjenne disse posisjonene i de to framstillingene. Min antagelse er at det forfatterne uttrykker om de andres kultur, like mye er en avspeiling av deres egne holdninger som av den faktiske virkeligheten, og at det er vanskelig å møte en annen kultur uten å ha et kritisk blikk på sin egen og være bevisst på egne fordommer i dette møtet.

Kultur – definisjoner og tolkningsståsted

Det kan være fruktbart å begynne med et forsøk på å definere begrepet kultur. Det finnes et utall vide og smale definisjoner av dette noe u håndterlige begrepet. Edward Burnett Taylor definerte på slutten av 1800-tallet kultur som «det komplekse hele som inkluderer kunnskap, tro, kunst, moral, skikker og alle ferdigheter og vaner som folk har lært i egenskap av å være samfunnsmedlemmer».⁸⁸

Selv om det finnes mange mulige definisjoner av kultur og liten enighet om en generell definisjon av begrepet, har likevel kulturbegrepet vært et sentralt forklaringsprinsipp i antropologien. Antropologiske tilnærminger har generelt vært opptatt av hvordan

...kultur, forstått som ulike forståelsesformer med tilhørende regler og verdier, «forklarer» og begrunner sosial organisasjon og praksis. Den krysskulturelle form- og innholdsvariasjonen har skapt en felles forståelse av at rasjonalitet er et kulturspesifikt og sammensatt fenomen. Menneskelige handlinger kan begrunnes på mange måter. Denne erkjennelsen har vært et effektivt hinder mot et reduksjonistisk menneskesyn formidlet gjennom det dogmatiske synet at bestemte rasjonalitetsformer er universelle og derfor har forklaringsmessig forrang.»⁸⁹

---

⁸⁸ Ragnar Kristoffersen: «Antropologi og menneskesyn.
http://www.anthrobase.com/Txt/K/Kristoffersen_R_01.htm Lest 7.12.2012

⁸⁹ www.anthroBase.com. Previously published in Hammerlin, Yngve & Larsen, Egil. Eds. *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Denne siste definisjonen innbefatter også en konstatering av at en kulturellevistisk holdning er nødvendig for å kunne møte en annen kultur som likeverdig. Samtidig ligger det her en implisitt kritikk av etnosentrismen, fordi den forutsetter at et gitt sett verdier er allmenngyldige. Menneskerettighetene er et eksempel på et slikt verdsett. Johan Galtung er på linje med Edvard Said når han hevder at det er en lang tradisjon at alt vestlig, det være seg religion, historie eller utviklingsmodeller generelt, har hatt en tendens til å bli oppfattet som universelt. «Vi har hatt, og har fortsatt, en forestilling om at menneskeheten har hatt Vesten som et utkrystalliseringspunkt for selvrealisering»⁹⁰

Tradisjonelt er det den politiske venstresida, eller de kulturellevistiske, som har stått for den tydeligst kulturellevistiske holdningen, som det nå kan tyde på er i ferd med å dankes ut av mer høyrekonservativ og liberalistisk tankegang. Dette hevder professor i politics and gender theory ved London School of Economic and political Science, Anne Phillips. Hun holdt i april 2010 innledning på konferansen "Globalisation and the Political Theory of the Welfare State and Citizenship" ved Universitetet i Ålborg, Danmark.⁹¹ I Norge er stemmer som Hege Storhaug, Hallgrim Berg og Siv Jensen eksempler på en slik tankegang som har blitt mer «stueren» de senere årene.

Phillips minner også om at kultur ikke er noe som ligger der ferdig og enhetlig. Folk benytter et vidt spekter av lokale, nasjonale og globale ressurser, når de etablerer og re-etablerer sin kultur. Kulturer er ikke fastlåste, og det er alltid indre strid om verdier, praksiser og oppfatninger.

Et annet kritisk punkt, etter Phillips mening, er tendensen til å forstå individer fra ikke-vestlige kulturer som mer styrt av sin kultur enn det vi selv er. Hun viser blant annet til antropologen Gerd Bauman, som beskriver en form for etnisk reduksjonisme: en måte å snakke om "asiater", "irer" eller "jøder" som gir det enkelte individ svært lite handlingsrom. Individer oppfattes som produkter av sin kultur, og kultur utgjør en altomfattende forklaring på hvorfor de handler som de gjør. Det er også en tendens til at man oppfatter eksotisk

---

⁹⁰ Johan Galtung, *Menneskerettighetene – vestlige, universelle eller begge deler?* Humanist forlag, 13

⁹¹ kilden.forskningsradet.no 19.6.2010

herkomst som «mer etnisk» enn sin egen. Et lite eksempel på dette kom til uttrykk på forsiden i avisa Klassekampen 16.juni 2010 i overskriften: «Få etniske i Ap». Nå er vel ikke den avisa den mest representative for den slags tabloide uttrykksformer, men nettopp derfor illustrerer dette eksempelet at holdningene finnes overalt. Vi har alle etnisitet, men det ligger vel en implisitt holdning her at «de etniske» er mer etniske enn «oss» og annerledes enn «oss».

Walid al-Kubaisi er inne på det samme når han kritiserer måten muslimer blir framstilt på i norske og andre vestlige medier. I vestlige framstillinger av muslimske kulturer kan vi ofte få inntrykk av at religionen er det grunnleggende og altoverskyggende i samfunnslivet og i folks privatliv. Han mener at muslimene generelt blir framstilt som dypt troende folk som ligger med rompa i været i bønn fem ganger daglig, og ofte filmet med rompene mot kameraet i nyhetsreportasjene, noe som i tillegg gjør at det hele får et visst komisk skjær.⁹² Denne framstillingen gir et ensidig bilde av muslimer som en ensartet gruppe mennesker og overser for eksempel alle verdslige muslimer som er bosatt blant annet i vestlige land. Det finnes selvsagt også verdslige muslimer i land med en muslimsk kultur, i tillegg til at man finner en stor gråsoner, akkurat som i såkalte kristne land.

Det symmetriske kulturmøtet

I følge Gayatri Spivak er det ideelle møtet med den Andre et mål vi aldri vil nå, men alltid bør strekke oss etter.⁹³ Hun snakker om det symmetriske – kontra det asymmetriske møtet. I det asymmetriske møtet vil det ikke være mulig med virkelig kontakt, fordi man ikke befinner seg i en slags normalitet. Elisabeth Eide stiller spørsmål om hva som her kan menes med normalitet, og kommer fram til at det må være en situasjon der det er en likevekt i forholdet der begge parter kan gi og motta. Eksempler på dette mener hun kan være tilfeller der journalisten har bodd hos dem hun skal lage reportasje om i lengre eller kortere tid, for å få en bedre forståelse for livsvilkårene. Dette ligner på situasjonen til Åsne Seierstad, som hadde det samme utgangspunktet da hun inviterte seg selv til å bo hos bokhandleren en lengre periode for å skrive en bok om livet i Afghanistan etter Talibans fall.

Eide skisserer ni tilnærminger for det som kan kalles en «sør-journalistikk», der den niende kalles «forsøk på å forstå».⁹⁴ Dette mener jeg kan være overførbart til Seierstads framstilling.

---

⁹² al-Kubaisi: *Halvmånens hemmeligheter*, Pantagruel forlag, 1998, 214

⁹³ Spivak i Eide, *De der nede*, 23

⁹⁴ Elisabeth Eide: «\`Vi` og `dem`» i *De der nede. Reportasje utenfor allfarvei*. Ij-forlaget, 2001

Reporteren, eller forfatteren inntar her fiskens perspektiv, og tilstreber et symmetrisk møte med mennesker og miljø. Det krever tid, empati og helst gode bakgrunnskunnskaper. Eide refererer til vellykkede eksempler der journalister har bodd med familier i Guatemala og Pakistan for å forstå menneskene og hva som driver dem.⁹⁵ Det virker som at Seierstad også er drevet av en søkende holdning til de menneskene hun skal skrive om, og et ønske om å forstå hvordan det er å være dem. «Jeg brukte den (burkaen, min tilføyelse) også for å finne mer ut av hvordan det er å være afghansk kvinne.»⁹⁶ Her finner det sted en identifikasjon som altså kan være et grunnlag for et vellykket kulturmøte. I ankerettsaken med bokhandlerens andre kone i november 2011 sa Seierstad selv at det er selve stempelet på arbeidet hennes, å forstå mennesker i konflikt, krig og politiske endringer. Og at hun også er opptatt av hva som skjer med menneskesinnet i slike situasjoner.⁹⁷ Seierstad sier selv at bakgrunnen for hennes prosjekt som «medlever» og forteller er at hun fant bokhandleren interessant. Hun hadde reist som journalist med kommandantene i Nordalliansen og fulgt deres offensiver mot Taliban. Etter deres fall dro hun til Kabul hvor hun traff bokhandleren i hans butikk. Hun fant mannen interessant, blant annet fordi bokhandelen hans hadde vært utsatt for overgrep av ulike styrende regimer. Etter å ha vært invitert hjem til hans familie tenker hun: «Dette er Afghanistan. Denne familien hadde det vært spennende å skrive bok om.»⁹⁸ Uttrykket «dette er Afghanistan» tolker jeg først som en metonymi, altså som dette er typisk Afghanistan, og derav interessen for å skrive om det og fortelle verden om det. Men så litt senere skriver hun:

«Min familie er ikke engang typisk. Den kommer fra en slags middelklasse, dersom man kan snakke om noe slikt i Afghanistan. Noen hadde utdanning, flere kunne lese og skrive. De hadde nok penger og sultet ikke. Dersom jeg skulle bodd hos en helt typisk afghansk familie, ville det blitt hos en familie på landsbygda, en storfamilie der ingen kunne lese og skrive og hver dag var en kamp for å overleve.»⁹⁹

---

⁹⁵ Ibid. 23

⁹⁶ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 13

⁹⁷ Solveig Brandal: «Åsne Seierstad, Cappelen Damm og bokhandlarkona Suraia Rais» i *Syn og Segn* 03/12, 17

⁹⁸ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 2002, 10

⁹⁹ Ibid. 14

Så kommer en slags konklusjon: «Jeg valgte ikke min familie fordi den skulle representere alle andre familier, men fordi den *inspirerte* meg (min uthevnin¹⁰⁰)»
Jeg synes dette stadiet i fortellingen er interessant, fordi det sier noe om forfatterens utgangspunkt. Hun er en krigsreporter som har vært med på et «mission accomplished», og nå vil hun rapportere fra fredsvåren slik den arter seg i Afghanistan akkurat på dette tidspunktet, kanskje for om mulig å se resultatet av – og utviklingen etter Talibans avgang. Det kan være praktiske grunner for å velge denne familien som ikke er helt typisk, framfor et mer representativt familieliv. Det kan være språkproblemer for eksempel, men det sier ikke forfatteren noe om. Hun sier derimot at familien inspirerte henne. Vi får ikke vite noe mer om hva inspirasjonen innebar eller betød. I dette øyeblikket framstiller forfatteren seg selv som forholdsvis fristilt og fordomsfri i møte med den Andre. Men her er også det stedet i boka hvor man er nærmest det Eide kaller «romantisering og eksotisme», en holdning, eller et fenomen som også Said drøfter ved flere anledninger: Dette at Orienten framstår for vestlige observatører som noe eksotisk romantisk i kraft av sin fremmedhet. Men den andre siden av det er at det fremmede også kan fort kan framstå som despotisk og ondt, det er to sider av samme sak. Tilnærmingene har det til felles at de vektlegger det fremmede, det som er forskjellig fra sin egen kultur. Jeg ser det slik at Seierstads ståsted i utgangspunktet har muligheter for – og at hun har et ønske om et symmetrisk møte med den kulturen hun kommer til. Hun ønsker å beskrive og fortelle deres historie uhildet: «Jeg bare skrev ned det jeg så og hørte.»¹⁰¹ Likevel går hun raskt over til å ta stilling til det hun ser og hører: «Ikke noe sted har jeg blitt så sint på noen, ikke noe sted har jeg hatt så lyst til å slå noen som der.»¹⁰² Utsagnene vitner om strekt følelsesmessig engasjement. I Spivaks symmetriske møte er empati nevnt som en viktig egenskap hos deltakerne. Empati krever innlevelse med de menneskene man møter, og da står vi kanskje overfor et dilemma. Det kan være en vanskelig oppgave å kombinere innlevelse med distanse, eller objektivitet. Man kan registrere at det som begynte som et symmetrisk kulturmøte endte i et asymmetrisk. Dette har blant annet sammenheng med

---

¹⁰⁰ Ibid.14

¹⁰¹ Ibid.15

¹⁰² Ibid. 12

forfatterens innstilling til hvordan kvinner og menns samliv er innrettet, som jeg vil drøfte nærmere i neste avsnitt.

Kvinnelig orientalistisk diskurs - det feministiske dilemmaet

Det som oftest får Seierstad følelsesmessig engasjert, er menns holdning til kvinner.

Det kan være ektefeller imellom, i forholdet mellom sønner og mødre eller mellom fedre og døtre. Det er holdningene til bokhandlerens eldste sønn som provoserer henne aller mest, og som gjør at hun til og med får lyst til å slå.

Det er påvist at det er kvinners vilkår og rettigheter vestlige (kristne) frykter mest ved islam. Johan Galtung refererer til dialoger han har arrangert mellom kristne og muslimer der han oppfordrer begge parter til å formulere det de frykter mest fra den andre, og det de finner mest tiltrekkende. Det man frykter, kommer ofte med en gang, og det er som sagt kvinners rettigheter, i tillegg til hellig krig-doktriner, som er gjensidig. Det man finner tiltrekkende eller fordelaktig hos den andre sitter lenger inne.¹⁰³ Det vi ser hos Seierstad er et mulig utslag av slike holdninger som Galtung beskriver. Forfatteren legger ikke skjul på at hun mener denne patriarkalske samfunnsstrukturen er utdatert og gammeldags. Vi vet ikke hva, eller hvor mye hun faktisk diskuterer dette med dem hun møter, men det ligger i hvert fall i underteksten i boka en tvetydig holdning til kvinnene, som jeg også viste i kapittel to, og som også har blitt påvist hos Enger.¹⁰⁴ Man kan spore en ambivalens i teksten mellom solidaritet og forakt. Hun ser kvinnenenes vilkår, det provoserer henne og hun ønsker at de skal gjøre opprør. Dette viser seg særlig i forhold til den unge Leyla som prøver å trosse farens og brorens vilje og ønsker å søke jobb som engelsklærer.¹⁰⁵

Seierstad har et implisitt ønske om at Afghanistans kvinner skal få muligheten til å leve det samme livet som hun selv og andre vestlige kvinner lever, med de rettighetene og frihetene det innebærer. Det største hinderet hun ser for dette i fortellingens nå, er mennene og den patriarkalske samfunnsstrukturen. Denne makten har de i kraft av afghansk tradisjon og fra islams lære slik den praktiseres. Når hun snakker med mennene om dette, tar de sin posisjon som familiens overhode som en selvfølge – det er en rolle som forventes av dem, og det er få som stiller spørsmålstegn ved den.

---

¹⁰³ Galtung, *Menneskerettighetene – vestlige, universelle eller begge deler?* 191

¹⁰⁴ Ingeborg Enger, «Fremstillinger av `de andre` i *Bokhandleren i Kabul* – et familiedrama

¹⁰⁵ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 272

Dilemmaet oppstår når de afghanske kvinnene støtter mennenes syn på kjønnsroller og rettigheter. Hva når kvinnene selv sier at det er deres valg å gå med burka, eller å være hjemmeværende hustru og mor? Hva når de selv frivillig vil underordne seg mannen fordi de ønsker å følge Guds bud?¹⁰⁶ Vi kan se problematikken også i hjemlige debatter om for eksempel innvandrerkvinnens rett til å bære ulike tildekkende hodeplagg i offentlige sammenhenger. Har en vestlig kvinne en selvsagt rett til å fortelle dem at de ikke vet sitt eget beste, og vil ikke det i tilfelle kunne være en ny form for undertrykking? Ingeborg Enger identifiserer en egen kvinnelig orientalistisk diskurs (i tillegg til den mannlige). Dette viser at den kvinnelige orientalistiske diskursen kommer til uttrykk i framstillingen av den amerikanske journalisten Bob og hans afghanske krigere, der den kvinnelige reisende betrakteren parodierer makt, og ironiserer over – og latterliggjør krigerne. Bob framstår som individet – de afghanske krigerne som kollektivet.¹⁰⁷

Jeg synes det er et interessant perspektiv, og jeg mener at det er mulig å bruke begrepet kvinnelig orientalistisk diskurs også om det jeg har drøftet over: Det tvetydige kvinnelige feministiske blikket på kvinnes vilkår og rettigheter i en annen kultur. Dette kan ligne på en variant av det Said har beskrevet som orientalismen på nittenhundretallet som en ny form for misjonering, i en verdslig form.¹⁰⁸ Feminismen kan også sees som en slik vestlig verdi som er en del av en slags moderne misjonering.

Kvinnens rettigheter og likestilling mellom kjønnene er for Seierstad en indikator på (moralsk) framgang og utvikling. Hun finner lite av dette i sitt dagligliv sammen med bokhandlerfamilien. Konklusjonen hennes er at det er lite håp om framgang og utvikling. Dette uttaler hun også lenge etterpå til Dagsrevyen under lanseringsturné av boka i Sør – Amerika: «Afghanistan kommer aldri til å forandre seg.»¹⁰⁹ Her ses Afghanistan som en

---

¹⁰⁶ Dette paradokset kan minne om det Gayatri Spivak kaller «det frie valgets» paradoks i forbindelse med enkebrekking som sanksjonert selvmord i India i «Kan de underordnede tale?» 89

¹⁰⁷ Enger: «Framstillinger av `de andre` i *Bokhandleren i Kabul* – et familiedrama

¹⁰⁸ Said, *Orientalismen*, 231

¹⁰⁹ Nrk, Dagsrevyen 28.8.2003

negasjon av Vesten, med vestlige verdier som noe de burde ønske seg, og ønsker de det ikke, er det fordi de ikke ser sitt eget beste.¹¹⁰

«Mellom patriarkat og imperialisme, subjektskonstitusjon og objektdannelse, forsvinner skikkelsen kvinne, ikke inn i et primitivt intet, men inn i en voldsom pendling som er den tvangsforflyttede figurasjonen av «den tredje verdens kvinne», fanget mellom tradisjon og modernitet.»¹¹¹

Kapitalistisk retorikk

Det siste fenomenet jeg vil berøre i forhold til kulturmøter i *Bokhandleren i Kabul*, er den språklige framstillingen av hvordan ekteskap arrangeres. I vestlig kultur har begrepet arrangerte ekteskap i utgangspunktet negative konnotasjoner, og man har ofte vanskelig for å skille mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. At vi forbinder det med ufrihet, kan være noe av grunnen til at fenomenet ofte blir pakket inn en kapitalistisk retorikk. I *Bokhandleren i Kabul* blir det brukt ord som kjøp, salg, pris og markedsverdi om denne praksisen at foreldre gjør avtaler med deres kommende svigerfamilie om hvem deres sønn eller datter skal gifte seg med: «Den høye brudeprisen ville løse mange av familiens problemer. Pengene foreldrene fikk, ville hjelpe brødrene til å kjøpe gode koner.»¹¹² Det ble oppfattet som et stort problem av enkelte kvinner som figurerer i boka.

---

¹¹⁰ Jeg vil likevel innvende at det muligens er lettere å rette denne kritikken mot Seierstad, en hvit, vestlig kvinne i hennes posisjon. Sannsynligheten for at vi lytter med færre motforestillinger når det er en av de Andre selv som ytrer seg, er nok stor. Ayaan Hirsi Alis er en somalisk -nederlandsk -amerikansk intellektuell som kjemper for modernisering av islam og muslimske kvinners rettigheter. I sin selvbiografi beskriver hun det hun kaller kvinnenens mentale bur. Metaforen er fuglen som ikke flyr ut med det samme døren på buret er åpnet. Den frykter friheten fordi den er vant til å være innesperret, sier hun.¹¹⁰ I Norge er for eksempel Sara Azmeh Rasmussen en slik stemme, men mer nyansert i sin islamkritikk enn Ayaan Hirsi Ali.

Rasmussens poeng er at både kulturel relativismen og kultur-absolutismen kan være reduksjonistisk i sitt menneske – og kultursyn. Hun kritiserer selve klassifiseringssystemet der de minste analyseenheter er religioner og kulturer, noe som er i tråd med Edward Saids argumentasjon. Dette er til hinder for å se det store mangfoldet innenfor den enkelte kulturen, fordi vi lett tolker alt vi ser som uttrykk for kultur eller religion:

«Når brikkene som utgjør bildet er religioner, kulturer og sivilisasjoner, blir andre og mer vesentlige analyseenheter oversett. Enkeltmennesker blir automatisk kategorisert i den gruppen de tilfeldigvis ble født inn i, og blir tilskrevet trosforestillinger, handlingsmønstre og egenskaper som er karakteristiske for gruppen. Det blir ikke tatt hensyn til individenes selvdefinisjon eller deres forskjellige valgte, og ofte kryssende identiteter og tilhørigheter, være seg politiske, kjønnsmessige, yrkesrelaterte eller av en annen art.»

¹¹¹ Spivak, «Kan de underordnede tale?», 99

¹¹² Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 22

Sommeren 2010 gikk bokhandlerens andre kone, Suraia Rais, i boka kalt Sonya, til rettsak mot Åsne Seierstad og Cappelen Damm for krenking av privatlivets fred. Hun fikk medhold i tingretten, og forfatteren og forlaget ble dømt til å betale erstatning til Suraia Rais på 125 000 kroner hver. Det var her to forhold som ble vurdert som rettsstridige. Det ene var framstillingen av hva hun tenkte og følte da bokhandleren fridde til henne. Det andre gjaldt spørsmålet om hun ønsket en gutt da hun ventet barn nummer to, for å unngå at mannen hennes skulle ta seg en kone nummer tre. Saken ble anket, og kom opp i lagmannsretten høsten 2011. Der var utfallet det motsatte. Det endte med full frifinnelse av forfatter og forlag. Retten la vekt på at Suraia Rais var klar over at Åsne Seierstad skulle skrive bok om familielivet. Retten mener derfor at hun var kilde og kjent med bokprosjektet. Hun burde derfor være forberedt på at personlige forhold kunne bli omtalt. Retten mente også at omtalen av henne i boka ikke ble oppfattet som negativ eller spekulativ.¹¹³

Det som er mest interessant i denne sammenhengen er vekten Suraia Rais her legger på at den største krenkelsen for henne ligger i følelsen av å ha blitt framstilt som *solgt*.¹¹⁴ Hun hevder at hennes far tok sin død av at hans datter ble framstilt som solgt. Bokhandleren, Shah Mohammad Rais, svarer følgende på spørsmålet om det ble betalt brudepris: «Dette skjer ikke. Ingen har gifta seg mot betaling, eller tatt betaling, det er derimot krenkande å setje ein pris på eit menneske»¹¹⁵ Han minner samtidig om hvor viktig det er for en som skal «oversette» en kultur å være nøye og forsiktig.

Det at ordninger med medgift er i bruk, vil ikke si det samme som at man selger en datter. Medgiften skal være kvinnens eiendom og en trygghet for henne i tilfelle ektemannen skiller seg fra henne eller dør og tilhører i prinsippet bruden i likhet med vårt særeie.

I kapitalistisk økonomisk tankegang er det kun nyttemaksimering som forklarer en handling. Å overføre språket i en slik økonomisk moraltenkning til et

---

¹¹³ Solveig Brandal: «Åsne Seierstad, Cappelen Damm og bokhandlarkona Suraia Rais», 27

¹¹⁴ Ibid. 23

¹¹⁵ Ibid. 24

vesensforskjellig område som ekteskap, er et retorisk valg fra forfatterens side som ikke er uproblematisk, og ikke uten verdiladning.

Eksilet som erfaring

Vi forbinder ofte kulturmøter med at stor geografisk avstand innebærer store kulturelle forskjeller, men slik er det ikke alltid. I *Drageløperen* er kulturmøtene ikke bare mellom de store sivilisasjonene Østen og Vesten, men mellom etniske kulturer innen Afghanistan, i særlig grad mellom hazaraer og pashtunere. Vi ser også at ulike kulturer innen islam fører til at muslimer ikke kjenner igjen sin egen religion slik den blir praktisert av Taliban. Det mest åpenbare kulturmøtet finner likevel sted da fortelleren og hans far emigrerer til USA på permanent basis, men det er også interessant å se nærmere på det nye møtet med eget land og kultur som skjer ved jeg-fortellerens midlertidige tilbakereise til Afghanistan.

Livet til fortelleren, Amir og hans far, bare kalt Baba, hadde ikke vært uten en viss kontakt med amerikansk kultur før de emigrerte til USA. De hadde sett amerikanske westernfilmer på kino. Hassan hadde en gang fått en cowboyhatt i gave, akkurat lik den Clint Eastwood hadde på seg i *The good, the bad and the ugly*. Som tilskuere på en buzkshi-konkurranse hadde de en gang sett Henry Kissinger som var på statsbesøk. Baba hadde en gang hilst på John Wayne i Iran. De kjørte rundt i en svart Ford Mustang, den samme bilen som Steve McQueen kjørte i filmen *Bullit*. De gikk med jeans og skinnjakker i stedet for tradisjonelle afghanske klær slik de fleste andre gjorde. Slik sett kan man si at de allerede i Afghanistan var ganske amerikanisert, på overflaten. De hadde forestillinger om Amerika som etter alt å dømme var ganske grunne og basert på den amerikanske massekulturen med Coca Cola som fremste symbol. Motivasjonen for emigrasjonen lå mer i hva de måtte komme bort fra, enn i hva de ville komme til. Dette gjør at vi godt forstår hva fortelleren mener når han etter at de har bodd i USA en stund, sier: «Baba elsket *begrepet* Amerika. Det var det å bo i Amerika som ga han magesår.»¹¹⁶

Stoltheten hans gjør det umulig for ham å ta i mot matkuponger fra sosialkontoret, så etter bare noen dager på amerikansk jord får Baba jobb på en bensinstasjon. Det kommer tydelig

---

¹¹⁶ Hossieni, *Drageløperen*, 132

fram at det er den eldre generasjonen som har størst vanskeligheter med å tilpasse seg den nye levemåten. Vi ser en middelaldrende mann som taper sin identitet som en rik og raus mann med høy anseelse. Statustapet i det å gå fra å være en vellykket forretningsmann til å bli kroppsarbeider er påtakelig. Ingen vet hvem han er, hva han står for eller hva han har utrettet i livet. Et slikt tap - og rekonstruksjon av identitet er typisk for innvandrere, eller eksiltilværelsen. Den kurdiske eksilforfatteren Mehmed Uzun har kalt den første tiden i det nye landet for «det taptes periode» :

«Morsmålet ble plutselig ubrukelig, meningsløst og en belastning for meg. Det beskyttet meg ikke lenger; det opphørte å gi meg en følelse av trygghet og styrke. Jeg kunne ikke uttrykke meg. Da jeg ble fratatt morsmålet mitt, mistet jeg min identitet og personlighet. Jeg ble en annen, en uidentifiserbar, men «hjelpetrengende» utlending. Jeg ble innlemmet i kategorien «fremmede», en perifer gruppe som jeg ikke hadde oppsøkt, og som i seg selv føltes fremmed for meg. Livet mitt, erfaringene mine, tankene mine mistet all mening og all verdi. Alle disse idealene som jeg hadde tatt farlige sjanser for og til og med sittet i fengsel for, de viste seg å være uten betydning.»¹¹⁷

I to år prøver Amir å melde faren på engelskkurs for at han skal kunne forbedre engelsken sin, men han orker ikke tanken på å innta elevrollen etter så mange år. Han sikrer seg likevel respekt gjennom å ha et nettverk av eksilafghanere. Blant annet er ingeniøren fra den gang han bygget et barnehjem i Kabul der. I dette miljøet er han vel ansett og respektert. Det afghanske loppemarkedet, som var en del av San Jose-markedet, var et samlingssted på søndager, hvor han deltok aktivt i å kjøpe og selge lopper. Selv om eksiltilværelsen kan medføre store tap, er det også gevinster ved landflyktigheten. Den største vinningen ligger naturlig nok i det man unnslipper i hjemlandet, i dette tilfellet et sovjet-kommunistisk regime. Mehmed Uzun har også formulert seg om de gode sidene ved eksilet:

«Jeg har vunnet et nytt språk – et språk som gjør at jeg kan uttrykke meg på en annen måte og glede meg over nye muligheter uten å utsette meg for smerten, restriksjonene og motsigelsene i morsmålet mitt. Ved hjelp av det ervervet jeg meg nytt land, en ny kultur, en ny litteratur. Jeg stiftet bekjentskap med nye mennesker, vaner, vurderinger, erfaringer, språk og kulturer.»¹¹⁸

---

¹¹⁷ Mehmed Uzun: «Separasjonen er en slik sorg» i *Samtiden* nr.5/6 1997

¹¹⁸ Ibid.

Denne beskrivelsen passer bedre for den unge Amir, som i mye større grad ser mulighetene i sin nye tilværelse som amerikaner. «For meg var Amerika et sted jeg kunne begrave minnene mine. For Baba, et sted der han sørget over sine.»¹¹⁹ Det er igjen den plagsomme skyldfølelsen overfor Hassan Amir sikter til når han snakker om å begrave minner. Når han ser at faren sliter tungt både fysisk og psykisk, foreslår han at de kanskje bør dra tilbake til Peshawar i Pakistan, der de oppholdt seg midlertidig i et halvt år mens de ventet på visum. Faren avviser det og sier at han ikke dro til Amerika for sin egen skyld, men for sønnen. Uten å tenke på det påfører han sønnen en ekstra porsjon skyld.

Den polske eksilforfatteren Witold Gombrowicz sa at landflyktigheten er en kirkegård. Slik kan det arte seg hvis man blir ved å leve isolert fra samfunnet. Da kan man bli sittende fast i nostalgien istedenfor å forme framtida si. Av natur var ikke Baba en innesluttet person, tvert imot er han fremstilt som raus, utadvendt og inkluderende. Likevel har han problemer med å forstå og tilpasse seg sin nye tilværelse. Rett som det er må sønnen komme til unnsetning og forklare og unnskyldte oppførselen hans. Selv går han ut av collage med beste karakterer og virker veltilpasset i det amerikanske samfunnet. I det afghanske miljøet føler han seg derimot ofte beklemt og utilpass. For eksempel gjelder det de tette båndene i miljøet som medvirker til sterk sosial kontroll. Han blir derfor stående mellom to kulturer der han manøvrerer mellom det afghanske og det amerikanske ettersom omstendighetene forventer det av ham.

Tilsynelatende omfavner han den amerikanske kulturen uten særlig motstand. Han stiller seg oftere kritisk til en del praksiser i sin egen kultur enn i den han kommer til. Dette er i innvandringsforskningen blitt kalt hybridisering. Dette begrepet for en blandet kulturell identitet har fått stor utbredelse de siste tiårene, og har også fått større aksept. Folkloristen Regina Bendix viser til at det er en term som hadde negative konnotasjoner til langt inn i det tjuende århundre. «For many hybridity continues to designate the impurity of racially mixed heritage. But it is also unmistakable that in the late 20th century the idea of “hybrid” culture has been reevaluated and can connote vitality, innovation and promise for the future.»¹²⁰

Den hybride kulturelle identiteten vi kan gjenkjenne i fortelleren er altså en betegnelse som har gått fra å være en negativ karakteristikk til at den er blitt tillagt mer positive verdier. Kritikken mot begrepet hybriditet kan sies å være forestillingen om at individet har den

---

¹¹⁹ Hosseini, 136

¹²⁰ Regina Bendix, 2000 i Line A. Ytrehus: «Beskrivelser av andre. Etikk og politikk i forskning på etniske minoriteter» i «Menneskeretter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. Høgskolen i Buskerud, 2013

«rene» kulturen og etnisiteten opprinnelig, mens det gjennom immigrasjonen foregår en blanding. Said og andre kritiserer dette essensielle synet på kultur som er et underliggende premiss for dette begrepet i form av at det hybride er en sammenblanding av tidligere autentiske former.¹²¹ Begrepet kan derfor reflektere en myte om at kulturen var ekte og rendyrket før hybridiseringen. Det er en utbredt enighet i dag om at kultur og kulturell identitet er en sosial konstruksjon, noe prosessuelt som hele tiden etableres og re-etableres.

Nytt møte med egen kultur

Om du vil, kan du bruke migrasjonen som et speil, der du ser de gode og dårlige sidene ved din egen tradisjon og identitet, seier Kader Abdolah, som er en iransk forfatter, bosatt i Nederland etter å ha flyktet fra Khomeini-regimet.¹²² Jeg mener at det er nettopp det som skjer da Amir gjør sin reise tilbake til Afghanistan. Målet for reisen da han drar fra USA, er å besøke farens gamle venn, Rahim Khan, som oppholder seg i Pakistan. Det er med telefonoppringningen fra ham at hele fortellingen starter. Det er den som setter det hele i gang, og som fungerer som en ubehagelig oppvåkning for Amir. Han tvinges til å forholde seg til fortiden i Afghanistan.

Den første personen han får kontakt med da han oppholder seg i Afghanistan, er sjåføren Farid, som skal frakte han over grensa fra Pakistan og videre til Kabul. Her møter han som tidligere nevnt en kald skulder. Den fiendtlige holdningen fra Farid bunner i en blanding av forakt for hans amerikanske side og en følelse av kulturell underdanighet: «Det (sitron mot bilsyke) er selvsagt ikke så fint som amerikansk medisin, bare et gammelt råd som min mor lærte meg»¹²³ Mer betydningsfullt er det at Farid har mistet to døtre i landmineekspløsjoner. Det er derfor forståelig at han kan føle en viss bitterhet mot de som «sviktet» landet sitt og rømmet utenlands, i stedet for å bli hjemme og utkjempe krigene. Det er en vanlig problemstilling blant flyktninger og emigranter, men i dette tilfellet er det likevel en skyld av mer privat art som tynger fortelleren.

På deres strabasiøse biltur mot Kabul ser Amir seg rundt og sier at han føler seg som en turist i eget land. Farids spottende svar avdekker hans anklagende holdning grunnet familiens privilegerte posisjon. «Han pekte på en gammel mann i fillete klær som trasket nedover en

---

¹²¹ Said, *Orientalismen*, 368

¹²² Kader Abdolah: «Migrasjonsavantgarden» i *Klassekampen*, 23.2.2002

¹²³ Hosseini, *Drageløperen*, 236

sølete vei med en stor sekk med gress bundet fast på ryggen. «Der ser du en ekte afghaner, agha sahib. Det er dét Afghanistan jeg kjenner. Du? Du har *alltid* vært turist her, du har bare ikke vært klar over det.»¹²⁴ Dette sitatet viser at klasseforskjeller også har kulturelle implikasjoner. Selv om Amir hadde hatt dette tett innpå seg i hele sin oppvekst, hadde han aldri reflektert over det, slik at han for eksempel hadde sett urettferdigheten i det. For han hadde det vært en selvfølge at Hassan var hjemme og strøk skjortene hans, mens han selv var på skolen. Nå går det opp for han at det Afghanistan han hadde kjent, bare var en liten beskyttet rikmannsøy i et hav av fattigdom. Overnattingsbesøket hjemme hos familien til Farids bror lærer han en lekse. Det viser seg at de gir gjesten sin det lille av mat som barna skulle hatt. Han tror barna stirrer på – og beundrer klokka hans, men det viser seg at det var maten de lengselsfullt holdt øynene på.

Ved reisen til hjemlandet kan vi se at fortelleren får opplevelsen av å se seg selv som en del av «de andre» også der. I USA er han en av de andre som afghaner. I Afghanistan er han for afghanerne amerikaneren, han som kanskje kommer en tur hjemom for å selge en eiendom, så han kan dra tilbake og bruke enda mer penger.

Edward Saids stiller i *Orientalismen* spørsmålet hva det vil si å framstille andre kulturer, og ikke minst hva en *annen* kultur faktisk er. Han stiller også spørsmålstegn ved om en særskilt kultur (eller rase, religion eller sivilisasjon) er nyttig. «Eller medfører den alltid selvskryt (når man drøfter sin egen) eller fiendtlighet og aggresjon (når man drøfter den «andre»)? Betyr kulturelle, religiøse eller rasemessige forskjeller mer enn sosio-økonomiske kategorier, eller politisk-historiske?»¹²⁵ Situasjonene som er beskrevet over, er vel et svar på at sosio-økonomiske forhold ofte er vel så betydningsfulle for enkeltindividet. Det vil være avgjørende for hva man velger ut og peker på når man sier «Dette er (mitt) Afghanistan, slik jeg kjenner det.»

---

¹²⁴ Ibid, 239

¹²⁵ Said, *Orientalismen*, 368

Orientalisme hos Orienten selv

Edward Said mener at det er grunn til å bekymre seg over at orientalismens innflytelse har spredd seg til Orienten selv. Han viser til analyser i bøker og tidsskrifter på arabisk og andre orientalske språk om for eksempel «den arabiske mentaliteten», islam og andre myter.¹²⁶ Mytene om orienten kan for eksempel være forestillingen om at ikke-vestlige kulturer er tradisjonelle og statiske. En annen myte er at individer med ikke-vestlig kulturbakgrunn er mer styrt av religion og kultur enn det Vesten er, og også at folk med ikke-vestlig kulturbakgrunn må beskrives ved sin annerledeshet.

«Kanskje var det sant det folk sa om Afghanistan. Kanskje *var* det et håpløst land.»¹²⁷

Om slike utsagn er utslag av en slags smitte fra orientalistisk tankegods og holdninger er vanskelig å være helt sikker på. Det kan selvsagt være uskyldige utslag av en slags selvironi som vi kan kjenne igjen i de fleste nasjoner og folkeslag, på lik linje med at man fleiper og spøker nabonasjoner imellom osv. På den andre siden kan en slik form for dagligtale eller folkelige formuleringer ofte bunne i forestillinger som faktisk gjenspeiler noen dypere lag av holdninger og mentaliteter hos mennesker.¹²⁸ Elisabeth Eide bruker uttrykket «de der nede» som et eksempel på dette. Selv om folk bruker uttrykket av ren ubetenksomhet og tilsynelatende uten vond vilje, ligger det likevel en verdivurdering i det. Det kan i hvert fall tolkes som hierarkisk uttrykk som tildeler andre grad av utvikling – vi er kommet langt, de kortere. De andre befinner seg lengre nede enn oss på stigen av modernitet og utvikling.¹²⁹

Vi finner også andre lignende utsagn som kan bekrefte antagelsen om orientalisme: «Historie og tradisjoner er det ikke lett å forandre. Heller ikke religion. Når alt kom til alt, så var jeg en pashtuner og han en hazara, jeg var sunni og han var sjia, og ingenting kunne noen gang forandre på det.»¹³⁰ Dette er med på å bekrefte myten om at ikke-vestlige kulturer og nasjoner, i dette tilfellet den afghanske, er statiske og lukkede for endring.

---

¹²⁶ Ibid. 364

¹²⁷ Hosseini, *Drageløperen*, 273

¹²⁸ Eller «de herskende tanker», se side 83??

¹²⁹ Eide, *De der nede*, 9

¹³⁰ Hosseini, *Drageløperen*, 31

I *Bokhandleren i Kabul* er det noen uttalelser lagt i munnen på bokhandleren som ligner de siterte replikkene fra *Drageløperen*. «Afghanske brødre er ikke snille mot hverandre»¹³¹

Utsagnet er en grov generalisering, og implisitt ligger det en antagelse om at brødre andre steder, for eksempel i Norge, (ettersom dette er sagt i en gjengitt telefonsamtale med Åsne Seierstad) sikkert er snille mot hverandre. Fenomenet at brødre ikke er snille mot hverandre i Afghanistan framstilles nærmest som et etnisk særtrekk som bare er å konstatere.

Bokhandleren går også lenger enn dette:

«Det beste ville være om vi fikk en regjering med teknokrater utpekt av europeere. Når vi afghanere skal velge våre egne ledere, går det galt. Ingen samarbeider, og folket lider.

Dessuten har vi ikke fått tilbake våre tenkende hoder, der de intellektuelle skulle vært, er det bare tomhet.»¹³²

Sitatet gjenspeiler en vurdering av det afghanske folket som noen som trenger oppdragelse og rettledning utenfra, som er en typisk orientalistisk holdning, slik det er beskrevet av Said. Nå er det å innvende at dette kan ha blitt fordreid av forfatteren av en skjønnlitteræraktig bok, et aspekt som behandles grundigere i kapittel 4. Men ettersom dette er skrevet i bokas etterord, er det rimelig å anta at dette er et autentisk utsagn som bokhandleren står inne for.

I begge bøkene kan man registre en dyrking av alt som er vestlig, eller i hvert fall utenlandsk. I *Bokhandleren i Kabul* er det drømmer om forgangne og mer liberale tider, moderne klær og importert mat. Vestliggjøringen og dyrking av det amerikanske i *Drageløperen* har jeg allerede vært inne på i det foregående.

Nyorientalisme

Den iransk-amerikanske litteraturprofessoren Fatmeh Keshavarz karakteriserer både *Bokhandleren i Kabul* og *Drageløperen* som det hun betegner som nyorientalisme.¹³³

«In *Jasmine and Stars* I place these works in a category I call a «New Orientalist» narrative. This narrative reduces the contemporary Muslim Middle East to an uncomplicated black and white world of villains (usually Muslims) and victims (usually sympathizers with the west). A

---

¹³¹ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 281

¹³² Ibid. 283

¹³³ Fatemeh Keshavarz: *Jasmine and Stars*. Reading more than *Lolita* in Teheran, The University of North Carolina Press, 2007, 3

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

---

vast number of people and events, that don't fit either category, are simply left out of the picture.¹³⁴

Begrepet bygger selvsagt på Edward Saids begrep orientalisme, og Keshavarz mener altså at nye versjoner av gamle (orientalistiske) antagelser og fordommer stadig kommer til overflaten til tross for at vi er blitt mer internasjonalt orientert i dag. Det er ikke enkeltverkene alene som er problemet, men at *Drageløperen* og *Bokhandleren i Kabul* sammen med en rekke andre verk styrker og bygger opp under eksisterende frykt og fordommer.¹³⁵ Hun mener å se at fellestrekk for de nevnte narrative er et unyansert bilde av den kulturen de skal fortelle fra, og i særlig grad gjelder dette framstillingen av kvinners stilling og islam.

«Thematically, they stay focused on the public phobia: blind faith and cruelty, political underdevelopment, and women's social and sexual repression. They provide a mix of fear and intrigue – the basis for a blank check to the use of foreign force in the region and Western self-affirmation. Perhaps not all the authors intend to sound the trumpet of war. But the divided, black- and- white world they hold before the reader leaves little room for anything other than surrender to the inevitability of conflict between the West and Middle East. »¹³⁶

Man kan innvende at å kalle bøker som *Bokhandleren i Kabul* og *Drageløperen* for krigshissende er å sette det vel mye på spissen. Likevel er ikke Keshavarz alene om å legge vekt på litteraturens politiske og samfunnsmessige potensiale. Både Said og Spivak er teoretikere som mener at litteratur må leses i en storpolitisk sammenheng og som har koblinger til imperialisme. Den tredje betydningen Said legger i orientalisme er hvordan den er en vestlig måte å «dominere, restrukturere og få makt over Orienten» på.¹³⁷ Han sier også at han ser det problematiske ved å lese litteraturen isolert: «Altfor ofte antas det at litteratur er politisk og endog historisk uskyldige; vanligvis har jeg oppfattet det annerledes, og min granskning av orientalisme har i hvert fall overbevist meg.»¹³⁸ Keshavarz presiserer at er stor

---

¹³⁴ Foaad Khosmood: Intervju med Fatemeh Keshavarz på www.zcommunications.org/contents/48962/print Lest 19.3.2013

¹³⁵ Keshavarz analyserer og kritiserer spesielt *Reading Lolita in Teheran* i sin bok *Jasmine and Stars*, men nevner i tillegg til denne og mine to bøker *Nine Parts of Disire: The hidden World of Islamic women* av Geraldine Brookes som de mest kjente eksemplene.

¹³⁶ Fatemeh Keshavarz: «Banishing the Ghosts of Iran (on the New Orientalism) » www.campus-watch.org/article/id/3663 Lest 19.3.13.

¹³⁷ Edward Said, *Orientalismen*, 5

¹³⁸ *Ibid.*32

variasjon innen de nevnte verkene i hvilken grad de er nyorientalistiske i sin framstilling, men at hun fokuserer på det hun mener er fellestrekk for nyorientalistiske narrativer.

En typisk tendens i nyorientalisme er det Keshavarz kaller «Islamization of wickedness » og «westernization of goodness»,¹³⁹ som jeg egentlig har påvist i det foregående uten å ha brukt hennes betegnelse på det. Tendensen til at vestlige standarder for moral, barneoppdragelse og kvinnefrigjøring blir holdt opp som idealet som også afghanerne selv trakter etter. Vi ser det for eksempel hos Seierstad som setter likhetstegn mellom islam og et undertrykkende patriarkat eller et ondsinnet byråkrati, det siste her eksemplifisert ved Leilas møte med undervisningsministeriet:

«Framme ved ministeriet må de vente i flere timer på øyeblikket med ministeren. Rundt dem sitter en mengde kvinner. De sitter i krokene, langs veggene, i burkaer, uten burkaer. De står i køene foran mengden av skranker. Skjemaer blir kastet til dem, og de kaster dem ferdig utfylt tilbake. Noen av de ansatte slår dem som ikke er raske nok til å flytte seg. De i køen kjefter på dem bak skranken, og de bak skranken kjefter på dem i køen. Det råder faktisk en slags likestilling, menn kjefter på kvinner, kvinner kjefter på menn. Noen menn, tydeligvis ansatt i ministeriet, løper rundt med bunker av papirer, mens det ser ut som de løper i ring. Alle roper. En eldgammel inntørket svirrer rundt, hun har tydeligvis gått seg vill, men ingen hjelper henne, så hun setter seg utslitt ned i en krok og sovner. En annen sitter og gråter.»¹⁴⁰

Sagt med Sids ord: «Orientaleren blir framstilt som irrasjonell, lastefull, barnlig og annerledes; derved er europeeren rasjonell, dydig, moden og normal.»¹⁴¹

Drageløperen er nok ikke den av Keshavarz` nevnte verker som demoniser islam mest (med unntak av Taliban) og glorifiserer Vesten, men selve plotet kan leses som et moderne «White man´s burden» – narrative.¹⁴² Amir, den suksessfulle vestlige, eller vestliggjorte forfatter forlater sin trygge idylliske tilværelse og reise inn i «mørkets hjerte» for å redde sin nevø fra den nye islamske fienden, Taliban og tas med tilbake til det forjettede land.

---

¹³⁹ Fatemeh Keshavarz: *Jasmine and Stars*. Reading more than *Lolita* in Teheran, 118-119

¹⁴⁰ Åsne Seierstad: *Bokhandleren i Kabul*, 2002, 274

¹⁴¹ Edward Said: *Orientalismen*, 2001, 47

¹⁴² Matthew Thomas Miller: "The Kite Runner Critiqued: New Orientalism Goes to the Big Screen" www.commondreams.org/archive/2008/01/05/6192 Lest 20.3.13

«This adventurous and engrossing story neatly functions as an allegorized version of the colonial, neo colonial, imperial imperative of “intervening” in the “dark” countries in order to save the sub-human Others who would be otherwise simply lost in their own ignorance and brutality.»¹⁴³

Det er det ideologiske rammeverket som kritiseres her. Den moderne utgaven av den hvite manns byrde gjenspeiles i Amirs redningsaksjon. Amirs gamle skyld er et bilde på Vestens kollektive skyld i å sitte og se på Afghanistans lidelser under Taliban. «Westernization of goodness» kan settes ut i livet ved Rahim Kahns oppfordring: «Det er mulig å gjøre det godt igjen. Det er mulig å være god igjen.»¹⁴⁴

Hamid Dabashi går enda lenger i sin kritikk av litteratur skrevet av det han benevner som «native informers» eller «comprador intellectuals».¹⁴⁵ Han bruker i likhet med Keshavarz også Azar Nafisi, forfatteren av *Reading Lolita in Teheran* som et eksempel på det. Han går langt i sin politiske tolkning og mener at mange av disse forfatterne blir nyttige idioter for en kulturimperialistisk amerikansk agenda.

«To sustain the legitimacy of the predatory empire, the comprador intellectual must also do her or his share in re-accrediting the hitherto discredited ideologues of the imperial project. The comprador intellectual speaks with the voice of authenticity, nativity, Orientalised oddity. He is “from there” and she “knows what she is talking about”, and thus their voices carry the authority of a native informer».¹⁴⁶

Representasjonens problem

I de foreliggende verkene er det et felles prosjekt at de forteller en historie om Afghanistan. I et slikt prosjekt inntar de som forteller historien samtidig en representerende rolle, enten som «native informer» eller som vestlig observatør. Gjennom det de forteller, representerer de menneskene og de menneskelige vilkårene de har sett og opplevd. Særlig i *Bokhandleren i Kabul* kan man se et slags narrativt imperativ og et folkeopplysningsaspekt. Forfatteren ser

---

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Khaled Hosseini: *Drageløperen*, 2006, 8

¹⁴⁵ Hamid Dabashi: “Native informers and the making of the New American Empire”.
www.weekly.ahram.org.eg/2006/797/special.htm Lest 2.3. 2013

Said bruker også så vidt benevnelsen «native informant», men da om den innfødte eller muslimen som informant for orientalisten, 341

¹⁴⁶ Ibid.

det som viktig og nødvendig å fortelle denne historien til resten av verden. I et intervju har hun ytret for eksempel: «Jeg har skrevet sannheten om Afghanistan og angres ikke på et komma. Dersom jeg ikke skrev dette, ville ingen få vite.»¹⁴⁷

Både Edward Said og Gayatri Spivak kritiserer måten Østen er blitt framstilt på av vestlige aktører gjennom tidene. Samtidig hevder begge at det er de intellektuelles oppgave og ansvar å representere de som i Spivaks teori betegnes som «the subaltern», som i norsk oversettelse er «de underordnede». Uttrykket stammer opprinnelig fra militær sjargong, og Antonio Gramsci var den som tok betegnelsen i bruk på utenommilitære forhold, fortrinnsvis i studier av maktforhold i samfunnet.¹⁴⁸ Det kan diskuteres hvem som er de underordnede i mitt materiale. Det kan være hensiktsmessig å snakke om grader av underordning. Til tross for at familiene i begge bøkene tilhører det som kan sies å være relativt privilegerte lag av den afghanske befolkningen, er Afghanistan som stat underordnet i egenskap av å bli regnet som en del av den tredje verden. De verdiladede begrepene første, andre og tredje verden er i seg selv et mål på et maktforhold og en herre-trell-dialektikk. Så har vi igjen grupper innenfor Afghanistan som er enda mer i skyggen. For eksempel er det etniske grupper som hazaraene, og nomadefolkene, som har enda lavere status. Spivak stiller spørsmålet om de som er nederst på rangstigen i samfunnet, har en stemme, og er i stand til å gi uttrykk for sin situasjon. Hun mener at de underordnedes gradvise utvikling hemmes av det nyimperialistiske prosjektet, og at de hemmes av at de ikke har tilgang til de symbolske midler som gjør det mulig for dem å representere seg selv.¹⁴⁹ Hun har et feministisk perspektiv, og hevder at den underordnede som kvinne er dobbelt marginalisert. Hun mener derfor også at representasjonen ikke har svunnet hen og at «den kvinnelige intellektuelle som intellektuell har en veldefinert oppgave som hun ikke må avfeie».¹⁵⁰ Spørsmålet er da hvordan denne representasjonsoppgaven kan gjøres på en tilfredsstillende måte. Vi har allerede sett hvordan Spivak stiller det symmetriske kulturmøtet opp som et ideal. Hun anerkjenner at man skal rapportere om alle kritikkverdige forhold:

«Å rapportere om, eller bedre: å ta del i antisexistisk arbeid blant fargede kvinner eller kvinner som er undertrykt gjennom sin klasseposisjon står absolutt på agendaen. Vi bør også ønske

---

¹⁴⁷ Nrk Dagsrevyen, 28.8.03

¹⁴⁸ Frode Helland: «Om Spivaks «Can the subaltern speak?» og oversettelsen» i Agora nr.1 2009, 37

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Gayatri Spivak: «Kan de underordnede tale?» i Agora nr.1 2009, 103

velkommen all innsanking av viktig informasjon om disse stilnede områdene som gjøres i antropologi, statsvitenskap, historie og sosiologi. Likevel understøtter forestillingen om og konstruksjonen av bevissthet eller et subjekt slikt arbeid og vil i det lange løp samvirke med den imperialistiske subjektskonstiseringen, der man sammenblander epistemisk vold med framgangen for undervisning og sivilisasjon. Og den underordnede kvinnen vil være like stum som alltid.»¹⁵¹

Spivak advarer derimot mot at det undersøkende og tolkende subjektets (for eksempel forfattere og journalister) delaktighet skjuler seg selv bak gjennomsiktighet. Jeg mener at dette er et problem i *Bokhandleren i Kabul* der jeg mener forfatteren har en dobbel agenda: De undertrykte skal få snakke for seg selv, og forfatteren inntar rollen som talerør, samtidig som hun etablerer sitt (etnosentriske) subjekt gjennom at hun selektivt definerer den Andre. Seierstad er det Spivak kaller en intellektuell fra den første verden med interesse for den Andres stemme.¹⁵² Hvis vi skal videreføre tale- og stemmemetaforikken til Spivak, vil jeg hevde at Seierstad glemmer å fastholde lytterrollen som er en forutsetning for å få et symmetrisk kultur møte. Hennes egen ekspertise-stemme overdøver stemmene til de hun i utgangspunktet har et ønske om å representere. Mistaket er muligens at hun ikke problematiser sitt eget subjekts ståsted. Betrakterens situering av seg selv reflekterer dennes filtrering av omverdenen og hvordan den Andre blir beskrevet og forstått. Man kan ikke representere den andre på en vellykket måte uten å analysere sitt eget blikk og posisjon. Det gjelder ikke bare på individnivå, for Spivak snakker om hele Vestens kollektive subjekt når hun vurderer muligheten for å tale om eller for den underordnede. Hun etterlyser muligheten av at den tredje verdens subjekt kan representeres innenfor den vestlige diskursen, og ikke bare forbli et objekt for studier og analyser utenfra.

Khaled Hosseinis posisjon i representasjonen kan tilsynelatende være mer legitimert, ettersom han har et insiderperspektiv i kraft av at han faktisk er født og oppvokst i Afghanistan. Hans bakgrunn og posisjon kan være med på å styrke hans etos som sannhetsvitne. Det at vi kan se to kulturer i hans forfatterblikk, og ikke minst antydningene om den «orientaliserte orientalismen» i det foregående, kan derimot tilsi at han kan ha assimilert elementer av det

---

¹⁵¹ Ibid,80

¹⁵² Ibid,62

belastede vestlige blikket på den Andre, til tross for at han selv i likhet med fortelleren i *Drageløperen* har status som den Andre i både den amerikanske og den afghanske kulturen. Likevel kan det tenkes at han kan lykkes i å gi de underordnede en stemme gjennom det at han som mann uttrykker en forakt, eller i det minste en oppgitthet overfor sin afghanske kulturs sterke patriarkat.

Konklusjon

I både *Drageløperen* og *Bokhandleren i Kabul* har forfatterne et visst insider-perspektiv, den førstnevnte fordi forfatteren har vokst opp i Afghanistan, den andre fordi forfatteren har reist rundt i landet og bodd i en families midte i flere måneder. Dette skulle være god ballast for å skrive om kulturen og landet. Likevel er det vesentlige forskjeller i hvordan de Andres kultur framstilles gjennom kulturmøtene.

Vi finner blant annet mer ydmykhet i møte med den Andres kultur i *Drageløperen* enn i *Bokhandleren i Kabul*. I sistnevnte bok ser vi at forfatteren veksler mellom rollen som observatør og misjonær. Det er likestillingsspørsmålet som byr på flest utfordringer for den objektivt registrerende forfatteren. I møte med hvordan andre organiserer sine samliv, klarer hun ikke, i den grad hun har intensjoner om det, å legge bort sin egen kulturelle bagasje, blant annet sin feministiske bakgrunn. Mangelen på kulturell selvrefleksjon medfører at vi ser mer etnosentrisme i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*. Hovedpersonens møte med vestlig kultur i sistnevnte bok er preget av søken etter likheter og gjenkjennelse, mens den førstnevnte inntar et mer eksotiserende perspektiv der det fremmedartede fremheves og nærmest stilles ut.¹⁵³

Vi ser at den nye kulturen de reiser til i *Drageløperen*, byr på flest utfordringer for den eldre generasjonen som i mindre grad er tilpasningsdyktig og villig til å gjøre kulturelle kompromisser. Gevinstene kommer i form av at man kan velge «det beste» fra begge kulturer, man tilegner seg et større forråd av erfaringer og tilgang til språk og litteratur man eller ikke ville hatt. Her ser vi også at for den som kapper båndene til fortiden, og så vender tilbake til den med et nytt blikk, kan det være gull å hente. Det problematiske kan ligge i at man blir assimilert av den nye kulturen, det Said kaller «kolonisering av sinnet», slik at man

---

¹⁵³ «Verbet man ikke kommer utenom her er å stille ut, og med det mener vi at araberne viser seg (villig eller motstrebende) frem slik at eksperten kan granske dem.» Said: *Orientalismen*, 2001, 279

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

---

overtar det orientalistiske vestlige blikket og ser sin egen kultur som underlegen, noe som faktisk kan forekomme uten at man emigrerer, slik vi har sett eksempler på i begge bøkene.

«Jo større evne man har til å forlate sitt kulturelle hjem, jo lettere kan man bedømme det, og se hele verden, med den åndelige objektivitet og raushet som er nødvendig for å se klart. Dessuten er det lettere å se seg selv og fremmede kulturer med like mye nærhet og avstand.»¹⁵⁴

Jeg lar dette sitatet av Edward Said illustrere og understreke viktigheten av forfatterens bevissthet om nærhet og avstand til egen kultur i møte med den Andre og hvordan det er en forutsetning for et vellykket kulturmøte.

---

¹⁵⁴ Said, *Orientalismen*, 292

Kapittel 4 Estetiske aspekter

Litterære tekster består alltid av et samspill mellom et innhold og en form. Hittil i dette materialet har jeg tatt for meg innholdssiden. I dette siste kapitlet vil jeg bringe inn formen, eller de estetiske sidene ved de analyserte verkene, som igjen har etiske implikasjoner. Begrunnelsen for å drøfte estetiske problemstillinger er at jeg mener at formen; skrivemåte, sjanger og stil er viktige sider av den litterære utsigelsen. *Hva* som sies om Afghanistan er viktig i min analyse, men her vil jeg undersøke om *hvordan* det sies er også kan være betydningskappende, og om form og sjanger kan være medvirkende til det bildet som skapes av Afghanistan.

I mottakelsen av *Bokhandleren i Kabul* var det nettopp sjangeren og usikkerheten rundt denne som ble det store samtaleemnet i mediene. Det ble utløst en omfattende debatt om Åsne Seierstads litterære metode. Det var tydelig at hun hadde brutt med gjeldende konvensjoner, og mange hadde meninger om dette, ikke minst journalister. Jeg vil se nærmere på hva hennes metodevalg har å si for framstillingen av Afghanistan. Når det gjelder *Drageløperen* har ikke sjanger vært nevneverdig omdiskutert, men selv om denne har fått mindre motbør og kritikk, er det likevel interessant å undersøke de sjangermessige sidene ved denne romanen og deres betydning for framstillingen. Jeg vil undersøke hva slags undersjanger av – eller hvilken kategori romaner denne tilhører og drøfte hvorvidt dette påvirker hvilket bilde leseren sitter igjen med av Afghanistan.

Bokhandleren i Kabul

Åsne Seierstad er utdannet journalist, og har skrevet flere bøker som resultat av sitt virke som korrespondent og krigsreporter, blant annet fra Tsjetsjenia og Serbia. Det var i kraft av sin rolle som journalist og reporter at Seierstad reiste til Afghanistan høsten 2001. Seierstad beskriver hvordan hun fulgte troppene til Nordalliansen gjennom strabasiøse tokt under kummerlige forhold da hun endte opp i Kabul og møtte bokhandleren der i hans butikk. Hun beskriver møtet som en lettelse og som et slags intellektuelt frikvarter fra tanks og skuddvekslinger, hvor hun kunne samtale om litteratur og historie. Etter å ha besøkt bokandelen flere ganger og en visitt hjemme hos Rais og hans familie, fikk hun ideen til å skrive en bok: «Da jeg gikk

derfra sa jeg til meg selv: Dette er Afghanistan. Denne familien hadde det vært spennende å skrive bok om.»¹⁵⁵

,

Forfatteren opplyser i forordet om at hun har skrevet i en litterær form:

«Jeg har skrevet i en litterær form, men til grunn for det jeg skriver, ligger virkelige historier som jeg har vært med på, eller som jeg har fått fortalt av de som var med. Når jeg skriver hva personene tenker eller føler, er det basert på det de har fortalt meg at de tenkte eller følte i den situasjonen som blir skildret.»¹⁵⁶

At hun som forfatter i det hele tatt har behov for å presisere dette tilsier at hun i første rekke tenker og arbeider som en journalist, men ønsker å understreke at dette ikke først og fremst er et journalistisk produkt, selv om det kan minne om metoden «deltakende observerende intervju», som gir dyp innsikt i intervjuobjektet. I denne formen framgår det imidlertid ikke noe skille mellom spørsmål og svar, det er derimot skrevet om til indre monolog av en allvitende forteller. Med uttrykket ”litterær form” går jeg ut fra at hun mener en skjønnlitterær form. I det følgende vil jeg ta for meg noen typiske skjønnlitterære trekk ved boka.

Bokhandleren i Kabul er stilistisk og komposisjonsmessig lite kompleks, selv om den har et kompleks persongalleri som til tider kan være krevende. De viktigste personene som opptrer i handlingen er Sultan Khan, altså bokhandleren. Sharifa, som er hans første kone, Sonja, hans andre kone og hans mor, Bibi Gul. Barna Mansur, Aimal, yngste sønn tolv år, Leyla, Sultans unge søster. Handlingen består hovedsakelig av skildring av dagliglivet i en øvre middelklassefamilie i Kabul. Boka skildrer hovedsakelig kjønnsroller og arbeidsdeling i hverdagslivet. En del forberedelser og feiringer av livssyklus-overganger, særlig forlovelser og bryllup som komposisjonsmessige høydepunkt. Handlingen er delt inn i nitten kapitler med fyldig forord og etterord av forfatteren.

Bokhandleren i Kabul har undertittelen *et familiedrama*. Sjangerbestemmelsen *et familiedrama* er diffus. Dette har umiddelbart skjønnlitterære konnotasjoner. Men et

---

¹⁵⁵ Åsne Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 10

¹⁵⁶ *Ibid.*, 11

raskt blikk på teksten viser at vi ikke har å gjøre med et drama i tradisjonell sjangermessig forstand. Sjangerbetegnelsen *drama* tilsier at vi har å gjøre med en tekstkomposisjon som er skrevet for oppførelse på scene, der skuespillerne framfører replikker etter et handlingsforløp i overenstemmelse med sceneanvisninger. Vi finner verken replikker eller sceneanvisninger i boka. For at en tekst skal betegnes som et drama må hoveddelen av teksten bestå av dialoger; replikkvekslinger og eventuelle monologer. Sjangerforventningene man har til drama blir derfor ikke innfridd. Heller ikke til et såkalt lesedrama, som ikke først og fremst er beregnet for scenisk oppsetning. Betegnelsen drama i «familiedrama» viser dermed heller til den dagligdagse bruken av drama og dramatisk, om et hendelsesforløp med utgangspunkt i en eller annen konflikt.

Er dette skjønnlitteratur, eller er det sakprosa? Er det en roman eller en dokumentarbok Seierstad har skrevet? Det ser ut til at de fleste kommentatorene er enige om at dette dreier seg om en blandingssjanger, men her stanser også enigheten. Er det en journalistisk dokumentar med skjønnlitterære trekk, eller er det en roman med dokumentariske trekk? Da boka ble innstilt til Brageprisen, var det innenfor kategorien saktekster. Hun ble også nominert til den internasjonale reportasjeprisen *Lettre Ulysses Award*. Er dette i så fall en journalistisk metode som er akseptabel?

Det er ikke noe fundamentalt nytt med sjangerblanding. Vi har sett det siden 60 - tallet innenfor det som kalles nyjournalistikken, eller «gonzo-journalistikken» der det tradisjonelle journalistiske idealet om objektivitet er forlatt til fordel for en mer personlig og subjektiv form. Likevel har både forfattere, journalister og litteraturvitere kritisert sammenblanding av fiksjon og virkelighet som finner sted i *Bokhandleren i Kabul*. Den svenske forfatteren og journalisten Jan Guillou kaller Seierstads litterære grep for «new novelism» og tar avstand fra det som journalistisk metode. Det også Jo Beck Karlsen pekte på var problemet med at forfatteren gjemmer seg bak en allvitende forteller, som er et velkjent skjønnlitterært grep. Seierstad selv hevder at det hun gjør er nyskapende og banebrytende.¹⁵⁷ Ved å gjøre et slikt grep går Seierstad over streken for hva de fleste journalister anser for journalistisk etisk forsvarlig. De amerikanske journalistene Hunter Thompson og Tom Wolfe er kjente forfattere innen denne formen. De skriver artikler og utgir romaner som skyver på grensen

---

¹⁵⁷ NRK Standpunkt, debattprogram, september 2003 der blant annet Seierstad, Guillou og Beck Karlsen deltok.

mellom fakta og fiksjon. Seierstad går motsatt vei. Hun skriver en tekst som etter alle vanlige sjangerkonvensjoner er fiksjon, altså en roman, men hun presenterer den som fakta, som sann eller dokumentarisk. Åsne Seierstad og hennes forlag holder fast ved at dette er en journalistisk, dokumentarisk tekst. Det som står der, er sant, bortsett fra at det er delvis anonymisert, slår Seierstad og forleggeren Anders Heger fast.

Hva har forfatter og forlag å tjene på å insistere på at utgivelsen er dokumentarisk? Kan det være en slags forestilling om at sannheten er sakprosaens privilegium? Forfatteren har i hvert fall et uttalt ønske om å fortelle «sannheten om Afghanistan». ¹⁵⁸ Sannhetsbegrepet er et omdreiningspunkt i forfatterens forord og i debatten som fulgte etter utgivelsen. Seierstad har selv med iver gått inn i rollen som et sannhetsvitne som skal bevisføre hvor lite utvikling som fremdeles finner sted og hvor mye kvinner fremdeles blir undertrykt i Afghanistan. «Jeg skrev ned det jeg så og hørte» ¹⁵⁹ Kjetil Fosshagen har karakterisert *Bokhandleren i Kabul* som en naturalistisk roman som gir seg selv autoritet ved å framstå som dokumentarisk. Han kritiserer også hennes journalistiske metode som svært problematisk. ¹⁶⁰ Får fortellingen mer autoritet av å framstå som dokumentar? Sakprosa har en tendens til å oppvurderes når den ligner på skjønnlitteratur. For eksempel har Kulturrådet innlemmet den såkalt «litterært verdifulle sakprosaen» i innkjøpsordningen.

I deler av den nordiske reportasjeteorien har det blitt lagt mye vekt på reportasjen som litteratur, i betydningen vesensforskjellig fra sakprosa. I denne vektleggingen ligger det også en implisitt holdning om at den samtidig er mer høyverdig og dermed gir forfatteren mer prestisje. ¹⁶¹ Likevel er det liten tvil om at sakprosaens anseelse har blitt sterkere de senere årene. Et eksempel på dette er at Peter Englund, sekretær for Svenska Akademien, kunne tidligere i Dagbladet vinteren 2011 at Ryszard Kapuscinski ville fått Nobelprisen om han ikke hadde dødd vinteren 2007. Den polske forfatteren og journalisten Kapuscinski er Åsne

---

¹⁵⁸ NRK Dagsrevyen 28.8.03

¹⁵⁹ Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 15

¹⁶⁰ Kjetil Fosshagen: *Kjærlighet i muslimismens tid* i *Vagant* nr. 3, 2002

¹⁶¹ Torunn Borge (red.) Yrke, reporter 1999, 9 Vi har også eksempler på at faglitterære forfattere som Ivo de Figueredo, har søkt opptak til Den norske forfatterforening og fått avslag. Dette har blitt oppfattet som arroganse fra skjønnlitterært hold. Dette kan selvsagt ha sammenheng med at det er gunstigere støtteordninger i de skjønnlitterære kretsene

Seierstads uttalte forbilde. I følge Torunn Borge kombinerer han alle tenkelige tilgjengelige litterære sjangre for å oppnå det hun kaller for «hybridens kunstneriske seier».¹⁶²

Bokhandleren i Kabul er ikke et enkeltstående tilfelle av sjangerblanding. Det er en generell tendens at sakprosaen og skjønnlitteraturen nærmer seg hverandre. Kanskje er dette et resultat av det David Shields kaller «reality hunger» i sin bok med samme navn.¹⁶³ Mange går også motsatt vei av Seierstad. Det er en virkelighetshunger å spore i romanskivingen som er lett å finne eksempler på.¹⁶⁴ Når sakprosaen ikke lenger holder seg til saken, og romanen vil bryte ut av fiksjonen, skaper det debatt innenfor academia. Arne Melberg satte i gang et lengre ordskifte da han i 2004 tok til orde for å kalle stadig hyppigere sjangerhybridene for «prosa» - et slags minste felles multiplum av fiksjonstekster og saktekster.¹⁶⁵ Han forfekter et pragmatisk litteratursyn som utfordrer autonomibegrepet som har stått sterkt i litteraturvitenskapen i flere tiår. Han påpeker at forfattere som Dag Solstad og Sebald i like stor grad utfører et «virkelighetsarbeid» som et fantasiarbeid. Melberg viser også til Kapuscinski som en som lenge har tatt skjønnlitterære virkemidler i bruk for å øke troverdigheten, og dermed sannhetsgehalten i sine framstillinger. Melberg skiller mellom bruk av fiktivisering og fiksjonalisering. En fiktivisering av fortellingen motarbeider inntrykket av at man har skapt en fortalt verden, altså en fiksjon. En fiktivisering kan være et nyttig litterært grep for å komme nærmere et «her og nå». Sannheten krever slik sett litterære grep for å være troverdig, samtidig som fiksjonslitteraturen bruker dokumentariske grep for å virke troverdig. Dette er tilsynelatende et paradoks, men det kan også være at forfatteren av *Bokhandleren i Kabul* ønsker å styrke sin etos og nå bredere ut ved å dra veksel på begge sjangre. Tendensen generelt er i hvert fall at sakprosaen og skjønnlitteraturen beriker seg på hverandres bekostning.

---

¹⁶² Ibid, 14

¹⁶³ Utdrag av David Shields: *Reality Hunger*, Knopf, 2010 er oversatt til norsk som *Kollasj* og utgitt av Flamme forlag

¹⁶⁴ For eksempel hos Dag Solstad, Nicolai Frobenius, Karl Ove Knausgård og Kjartan Fløgstad, for å nevne noen. Kristin Valla avslutter sin roman *Turister* med å liste opp tretti faktiske spisesteder og barer som hovedpersonen har vært innom i løpet av handlingen, nærmest som en slags kildeliste.

¹⁶⁵ Bendik Wold: Intervju med Arne Melberg i *Morgenbladet* 27.februar – 4.mars 2004

Arild Linneberg viser til at det at forfattere gir diktningen sin et skinn av virkelighet ikke er noe nytt og viser til det som er holdt for å være den første nordiske romanen, skrevet av Ludvig Holberg: *Niels Klims reise til den underjordiske verden*. Boka begynner med en oppfordring til leseren om å tro på alt som blir fortalt, ettersom han selv har vært der og sett alt med sine egne øyne.¹⁶⁶ Forfatterens kommentar er slående lik Seierstad sin proklamasjon i forordet om at hun skriver ned bare det hun har sett og hørt, altså har hun vært der og sett alt med sine egne øyne.¹⁶⁷

Litteraturkritiker Tom Egil Hverven minner om forlegger Anders Hegers innledningsord (som forfatter) av biografien om Agnar Mykle bare fire år før utgivelsen av *Bokhandleren i Kabul*: «Denne bok er ikke sann», og stiller spørsmålstegn ved Mykles skiftende etiske holdning. Den boken er, slik Hverven leser den, drevet fram av et sterkt ubehag hos Heger, nemlig ubehaget over Mykles bruk av levende modeller i sine bøker.

«Hva er Bokhandleren i Kabul, om ikke en levende modell, misbrukt av en norsk journalist som trenger ham til helt andre formål enn han er i stand til å innse med sin afghanske gjestfrihet? Denne gangen er Heger forlegger, ikke forfatter, og det forklarer kanskje noe av hans skiftende etiske holdning»¹⁶⁸

Sannhetsbegrepet er en problematisk størrelse å drøfte, og jeg har ikke som mål å gjøre det til et hovedanliggende. Jeg mener likevel at spørsmålet om troverdighet fortjener sin plass i denne sammenhengen, ettersom det handler om framstillingsmodus. Som nevnt har sakprosaen blitt holdt for å være mer sannhetstro på det grunnlaget at den tradisjonelt har stått i et mer direkte forhold til virkeligheten. Fiksjonen står derimot ikke i motsetning til sannheten, for sannheten er ikke bare et spørsmål om framstillingens referensielle overenstemmelse med historisk virkelighet. Også sannheten må produseres.¹⁶⁹ Fiksjonen forholder seg også til et sannhetsbegrep, til en virkelighet. Forskjellen ligger kanskje først og fremst i argumentasjonsform og etterprøvnbarhet. Det betyr ikke at virkelighetsreferansen er uten betydning, men det interessante spørsmålet er, i det minste i denne sammenhengen her;

---

¹⁶⁶ Arild Linneberg: *Virkelighetseffekten* i Klassekampen 18.06 2010

¹⁶⁷ Åsne Seierstad, *Bokhandleren i Kabul*, 15

¹⁶⁸ Hverven, Tom Egil P2-kommentaren, NRK P2, 11. oktober 2003

¹⁶⁹ Bendik Wold: Intervju med Arne Melberg i Morgenbladet 27.3.2004

hvilken type sannhet hevder verket overfor leseren? «Min enkle observasjon er rett og slett at også vitnets posisjon, og dermed troverdigheten og sannheten, forutsetter den typen grep som vi vanligvis forbinder med skjønnlitteraturen»¹⁷⁰ Dette sier Melberg i forbindelse med lanseringen av sitt prosabegrep, men *hvilken* sannhet er det vitnet forteller? Melberg er villig til å gi avkall på skillet mellom skjønnlitteratur og sakprosa, men med det slipper ikke tekstene unna det nevnte spørsmålet. Andre litterater har tatt til orde for at et skille mellom sakprosa og skjønnlitteratur fremdeles er nyttig, fordi det handler om (minst) to ulike utsigelsesformer; en direkte (sakprosa) og en indirekte (skjønnlitteratur) med hver sin sannhetsgehalt. Skjønnlitterære tekster kan formidle sannheter om steder og mennesker selv om vi vet de ikke eksisterer eller har eksistert. Sakprosaen gjør krav på en sannhet i forhold til virkelighetsreferansen. Forskjellen på sakprosa og skjønnlitteratur ligger nettopp i forholdet til virkeligheten. «Sakprosa er tekster adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten.»¹⁷¹ Når det kommer til *Bokhandleren i Kabul*, så stemmer dette i noe henseende. For eksempel vet vi sikkert at denne bokhandleren faktisk finnes, dels fordi han har tatt til motmæle og besøkt Norge i den anledning. Det er heller ingen tvil om at Åsne Seierstad har bodd – og observert hjemme hos hans familie. Vi har heller ingen grunn til å tvile på ytringer om fakta, som at Afghanistan har en svært høy barnedødelighet. Der det svikter i forhold til den direkte ytringen om virkeligheten er blant annet når det kommer til gjengivelse av tanker og følelser flere av bokas personer blir framstilt med. Et eksempel er Sonya, Sultans andre kones angivelige tanker og følelser i forbindelse med frieriet og giftemålet.¹⁷² Disse gjengivelsene fikk også en direkte konsekvens ved at hun gikk til rettssak for ærekrenkelse mot forfatteren og fikk medhold i første omgang. Dette ville ikke skjedd om boka hadde blitt lansert under betegnelsen skjønnlitteratur. Forfatter og forlag ville sannsynligvis sluppet mye billigere unna kritikk og oppstyr rundt boka også, men selvsagt har det samtidig vært en kilde til mye oppmerksomhet mot bok og forfatter, noe som selvsagt er til god hjelp i lanseringsarbeidet.

I denne sammenheng er debatten om grenseoppgangen mellom sakprosa og skjønnlitteratur interessant i den grad det har betydning for verkets og forfatterens troverdighet, i det de uttaler seg om, beskriver og rapporterer om Afghanistan. Det angår også grenseoppgangene i

---

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Johan Tønnesson: *Hva er sakprosa?* Universitetsforlaget, 2008, 34

¹⁷² Solveig Brandal: «Åsne Seierstad, Cappelen Damm og bokhandlarkona Suraia Rais i *Syn og Segn* nr.3.2012

forhold til hva som er ansett for å være etisk forsvarlig. Edward Said er opptatt av forfatteres strategiske plassering, hvordan de i teksten plasserer seg i forhold til sitt materiale. Her gjør han ikke forskjell på forskningsbaserte - og skjønnlitterære tekster. Han underlegger dem den samme analytiske modell når det gjelder stil, talemåter, fortellerteknikk, historiske og sosiale forhold. Han sier selv at han ikke primært er ute etter å studere om, og i hvilken grad tekster inneholder sanne beskrivelser.¹⁷³ Likevel vil en dekonstruksjon av verket, ved for eksempel å avdekke at dets stil og form velger noe bort, mens andre ting blir tatt med, føre til at forfatterens troverdighet styrkes eller svekkes. Fatemeh Keshavarz tidligere nevnte innvendinger mot blant annet *Bokhandleren i Kabul* går også på at den er for smal og skjev i sin framstilling til at den skal gi et riktig bilde av Afghanistan.¹⁷⁴ Nå er det å innvende at det kan være problematisk å holde i mot et verk hva det faktisk ikke skriver om, og at man aldri vil kunne gi et fullstendig bilde i et enkeltstående verk. I slike bøker som dette mener jeg at det forholder seg litt annerledes. I det man velger å ta med og det man velger bort ligger en definisjonsmakt, ettersom det er andres liv man skal framstille.

Drageløperen

At *Drageløperen* går under betegnelsen roman er ganske udiskutabelt. Det er også et faktum at den toppet bestselgerlistene i USA i lenge og at den også i Norge har vært en av de bestselgende romanene i flere år. Salgstall og litterær kvalitet er ikke nødvendigvis sammenfallende, noen vil nok si tvert i mot. Derimot er det heller ikke nødvendigvis en motsetning her. Jeg vil her undersøke mulige kategorier eller undersjangre vi kan plassere *Drageløperen* i. Ikke fordi det er et mål i seg selv, men fordi skrivemåte og sjanger muligens har betydning for hvilket bilde av Afghanistan som skapes i romanen.

Jeg er vanligvis det man kan kalle en ”slow reader”, men da jeg satte meg ned for å lese *Drageløperen*, la jeg ikke boka fra meg før jeg hadde lest ferdig. Det er en indikasjon på at romanen fortellermessig gjør noen grep som holder på leserens oppmerksomhet.

---

¹⁷³ Berit Thorbjørnsrud: «Innledende essay» i Said, 2001, XVII

¹⁷⁴ Fatemeh Keshavarz: *Jasmine and Stars Reading more than Lolita in Teheran* 2007, 13

Som en protest mot – og en korrigerende av det hun kaller nyorientalistiske tekster, skriver hun: « In *Jasmine and Stars*, I carefully and painstakingly weave a multihued tapestry of human voice and experience. I turn my narrating voice into vehicle for the rainbow of the faces and words that filled my childhood and youth in Iran.»,5

Litteraturviter Kjell Ivar Skjerdingsstad sa i en debatt i forbindelse med Anne B. Ragdes romaner i 2007 følgende:

«Som de fleste bestselgere bekrefter lesernes egen politiske korrekthet. (...) Det hele nærmer seg det vi med et belastet ord kan kalle kitsch, det glatte og motstandsløse, det innsmigrende som for enhver pris vil behage så mange som mulig. (...) Til syvende og sist blir bestselgerromanen da også en stor og svulstig klisjé, en retorisk struktur som bekrefter og holder ting og forestillinger på plass i den orden de allerede er innskrevet i.»¹⁷⁵

Kritikken fra Skjerdingsstad er både spesifikt rettet mot Ragde og generelt rettet mot bestselgere som kategori. Cecilie Naper lister opp følgende sju kjennetegn på populærlitteratur, ut fra tilsvarende ulike litteraturteoretiske tilnærminger: Den er

- oppskriftbasert
- mangler intensitet, integritet og kompleksitet
- bekrefter de herskende tanker
- er ”opium for folket”
- er dagdrømmer i bokform
- inneholder få ”åpne plasser”
- omsettes i egne kanaler (kiosk eller underholdningsbokklubber)¹⁷⁶

Hun understreker samtidig at disse kjennetegnene kun er hjelpemidler som må sees i sammenheng og at disse også vil forekomme i den etablerte eller klassiske litteraturen. Hvis vi ser Skjerdinstads uttalelser igjen, finner vi et samsvar med Napers punkt om at populærlitteraturen bekrefter de herskende tanker i samfunnet. Dette er i tråd med ideologikritikkens idéer. Det er en litteraturteoretisk retning som i utgangspunktet var marxistisk orientert, og den ble videreutviklet av den såkalte *Frankfurterskolen*, grunnlagt av Max Horkheimer. Theodor Adorno med blant annet sin *Estetisk teori* var en viktig bidragsyter innen denne retningen. Naper viser til at Adorno der framholder at kritisk tankegodt blir skjøvet vekk fra hverdagssfæren. Denne karakteristikken vil jeg si stemmer i forhold til *Drageløperen*. Dette tankegodset blir i stedet ivaretatt i billedkunst, musikk og litteratur, og spesielt de nyskapende, avantgardistiske formene.¹⁷⁷ Med andre ord ser man det slik at nyskapende og kritisk blir sett som kvalitetstegn, mens bekræftende og motstandsløst blir sett på som det motsatte.

---

¹⁷⁵ www.dagbladet.no/kultur/2007/08/25/509978.html

¹⁷⁶ Cecilie Naper: *Jakten på kvalitet*, Pax forlag 1992, 24

¹⁷⁷ Ibid.89

Uttrykket triviallitteratur, som den ideologikritiske teorien bruker er i seg selv nedvurderende. Ordet triviell forklares i ordbøker som platt, kjedelig. Hva som ligger i uttrykket *de herskende tanker* kan diskuteres. Jeg forstår det som det som er vanlige oppfatninger på grasrota, eller som folk flest forfekter, utenom academia. Det kan dreie seg om kjønnsrollemønster, fremmedfrykt eller tradisjonelle fiendebilder. Moraluniverset er ofte preget av svart – hvitt framstilling. Heltene er bare helter, og skurkene tvers igjennom skurker.

I *Drageløperen* følger altså hovedpersonen, som er fortelleren Amir, gjennom barndommen og oppveksten til voksen alder. Han fungerer som historiens protagonist gjennom at det er han som i stor grad driver handlingen framover. Det er likevel påfallende hvordan han framstiller seg selv som lite handlekraftig og rent ut feig. Det at han som tolvåring blir vitne til en fatal voldtekt av vennen Hassan, uten å gripe inn og forsvare ham, blir stående som beviset på den ultimate feighet. Det som forsterker dette personlighetstrekket er at han i tiden etter overfallet, i stedet for å be Hassan om unnskyldning, oppfører seg stygt mot ham og bevisst sårer ham på det verste. Dette akkumulerer i at han selv planter bevis for at Hassan har stjålet fra ham, for å få ham bort. Han regner med at det skal fungere, fordi han vet at faren anser tyveri som den verste synd. I stedet avslører faren ham, og han taper igjen.

I følge kjennetegnene på populærlitteratur, er den også oppskriftbasert. Dette innebærer blant annet endimensjonale personlighetsframstillinger hvor heltene og skurkene er entydig tegnet. Hovedpersonen og jeg-fortelleren i *Drageløperen* framstilles som en forholdsvis sammensatt person, som gjennomgår en klar modningsprosess. Han analyserer sine egne handlinger og angrer på det han har gjort og ikke har gjort. Omsider får det ham til å handle, slik at han framstår som et mer helstøpt menneske. Han inntar egne standpunkt og holdninger som ikke alltid er i tråd med farens sterke meninger. Filosofen Jon Hellesnes skiller mellom det han kaller tilpasning og danning.¹⁷⁸ Det tilpassede menneske er det som overtar autoritetenes verdigrunnlag uten å stille spørsmålstegn og tenke kritisk i forhold til det. Danning finner ikke sted før individet har tatt selvstendig stilling til foreldregenerasjonens, - og det etablertes holdninger og verdier. Det kan resultere i at man godtar det, reviderer det eller muligens forkaster noe av det. Det vesentlig er at man tar det opp til vurdering. Først da kan man snasi

---

¹⁷⁸ Jon Hellesnes: *Farar i Metropolis*, Gyldendal, 1984

at et menneske er dannet. Jeg-fortelleren Amir går igjennom en slik prosess, og slik sett er *Drageløperen* også en dannelsesroman, og framstillingen av ham er ikke endimensjonal.

Vi ser at hovedpersonen er forholdsvis sammensatt og til dels ganske ambivalent. I hvert fall er det grunnlag for å si at han er dynamisk. Han gjennomgår en modning og angrer på – og lærer av feilene han gjør. Og det viktigste av alt: Han handler i forhold til det. Den samme utviklingen kan ikke spores hos de andre personene i romanen. Jo mer perifere, desto mer stiliserte framstår de. Hassan beskrives som ensidig godhjertet, snill og oppofrende. Assef derimot, framstilles som innbegrepet på ondskap allerede fra barnsben av. Han har nazisympatier allerede som tolvåring og er for sikkerhets skyld utstyrt med en tysk mor. Hassan (det gode) vinner over ham i første runde, men hevnen er fatal. Mot slutten av romanen viser det seg at han har vervet seg til Taliban, og er ansvarlig for uhyrlige henrettelser, pedofili og narkotikamisbruk – og handel. Det pøses på med alt vi frykter verst, og virkningen er sterk antipati hos leseren. Det onde taper til slutt i en kamp på liv og død mellom han og Amir, der Sohrab er den egentlige helten med sin presise spretterføring. Faktisk får Assef (og dermed også Taliban) så å si avskrevet sin menneskelighet, og utgjør i følge den amerikanske litteraturprofessoren David Jefferess romanens svake etiske punkt.¹⁷⁹ Jeg vil hevde at den karikerte skildringen av Assaf også utgjør et svakt estetisk punkt, i og med at en så svart hvit framstilling av skurker og helter ikke er uttrykk for god litterær kvalitet, men svekker tekstens troverdighet. «Caricatured individuals, or types, always come back to haunt their creator.»¹⁸⁰

Magnus Berg opererer med begrepet *populærorientalisme* som betegnelse på en sjanger som kjennetegnes for det første ved at bøkene er populære i den forstand at de er tilgjengelige for veldig mange. For det andre er de ikke skrevet i den hensikt at de skal opplyse eller danne, men underholde. Det vil si at det er populærlitteratur med orientalistiske holdninger. «De ska alltså i första hand inte vända sig till det distanserade, kritiska fornuftet och dess uppfordrande uppmaningar till granskning och skärskådande, utan till en mera avslappnad önskan om att bli road og forströdd.»¹⁸¹ Han sier videre at et annet typisk særtrekk for denne typen litteratur er at Orienten ofte reduseres til et eksotisk eksteriør, og han finner også en tiltagende

---

¹⁷⁹ Jefferess i Elisabeth Oxfeldt: *Romanen, nasjonen og verden*, 89

¹⁸⁰ Fatemeh Keshavarz: *Jasmine and Stars*, 11

¹⁸¹ Magnus Berg: *En essä om populärorientalismens bruksvärde och världsbild*, 17 Carlssons, 1998

demonisering av islam med betoning av voldelighet.¹⁸² Berg finner også tendenser til at nyere populærorientalisme avtegner mer kompleksitet og global bevissthet enn tidligere. Østen framstilles som tilsynelatende mer lik Vesten, for så å avsløre «dens sanne ansikt».¹⁸³ Mellingen spør om begrepet er anvendbart i sin analyse av *Bokhandleren i Kabul*, men avskriver det som for snevert.¹⁸⁴ Jeg mener at man kan finne populærorientalistiske trekk i både *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*. I den førstnevnte blant annet i at den appellerer mer til å bekrefte eksisterende fordommer ved å spille på eksotisme ved å trekke fram det som er annerledes i den afghanske mentaliteten. I *Drageløperen* er det først og fremst ved demoniseringen av Taliban gjennom representanten Assaf.

Selv om det som vist her kan være visse populær(orientalistiske)litterære trekk å finne, passer ikke *Drageløperen* helt inn i denne kategoriseringen til Naper og Berg. Et annet begrep som jeg mener kan være anvendbart, lansert av forfatteren og kritiker Johnny Hallberg er «mellomromanen». Betegnelsen dekker romaner som er mer salgsmessig enn kunstnerisk vellykket. Kvalitetsmessig ligger den i mellomsjiktet mellom det trivielle og det gode. Teksten er en overflate som ikke skjuler mer enn det sagte, som for øvrig korrelerer med Napers kriterium få åpne plasser. Mellomromanen kjennetegnes ved at den er velskrevet, men at språket er enkelt og friksjonsfritt. Den inneholder få av den fortellende kunstens eminente kjennetegn, som subtilitet, ironi, antydninger og mangetydighet. Den utforsker heller ikke romanen som sjanger eller romanens grenser. Jeg mener at *Drageløperen* passer bedre inn i denne beskrivelsen.

Halberg har egentlig hentet denne betegnelsen fra den tsjekkiske forfatteren Jachym Topol, som lanserte begrepet «euroburger» om denne type letteste underholdningsromaner.¹⁸⁵ Metaforen skal visstnok være hentet fra en pregløs bosnisk hamburger. Halberg trekker fram elementer fra *Drageløperen* for å vise hva han mener er eksempler på dette, blant annet kjennetegnet ved at forfatterne tyr til sentimentalitet, melodramatiske trekk og karikering av personer for å fange leseren ved å tilstrebe emosjonell virkning.

---

¹⁸² Ibid.202

¹⁸³ Ibid.186

¹⁸⁴ Helle Ingeborg Mellingen: *Bokhandleren i Kabul* av Åsne Seierstad – Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning? Masteroppgave Universitet i Agder, 95 Hun finner derimot flere estetiske likhetstrekk mellom *Bokhandleren i Kabul* og TV-sjangeren doku-såpe, blant annet ved at det finner sted en utlevering av intimt privatliv i det offentlige rom, 103

¹⁸⁵ Johnny Halberg: «Tomme kalorier» i *Morgenbladet* 7.-13.mars 2011

I europeiske kultur - og litteraturuttrykk har sentimentalitet lenge hatt en negativ klang, knyttet til det trivielle og banale, ofte forbundet med melodramaet. Vi må strengt tatt tilbake til overgangen til romantikken for å se en oppvurdering av sentimentaliteten i kunst. For eksempel Friedrich Schiller i sitt viktigste filosofiske verk *Om naiv og sentimental diktning*, hvor det sentimentale sees som refleksjon, også over det politiske og sosiale i kunsten. Det sentimentale har kommet i vanry som lettvent og overflatisk føleri, som i verste fall kan være manipulerende ved bevisst å spille på leserens følelser for å få sympati og forføre denne. Filosofen Jon Hellesnes samler karakteristikk av sentimentalitet på denne måten:

«Det heiter seg at sentimentaliteten inneber ein manglande sans for proposjonar, at den fører med seg uklar og utflytande tenkning, at den forvandlar kjenslene til føleri, at den er medfølande på ein utvendig og uforpliktande måte, at den går saman med moralsk latskap, at den er sinnelagsfiksert og pseudointim og drar privatlivet inn i alle samanhengar.»¹⁸⁶

Han viser til at sentimentaliteten har fått bedre grobunn og at det han kaller for nysentimentalisering herjer i politikk og samfunnsliv.

Det er absolutt mulig å identifisere sentimentale trekk ved *Drageløperen*, slik også Halberg nevner uten at han utdyper hva han legger i det (annet enn at det er noe negativt) For eksempel i framstillingen av Hassan (og Assef) spilles det på leserens følelser. Hassan blir svært ensidig framstilt som god, omsorgsfull og uegennyttig. Han blir utsatt for urettferdighet og ydmykelser uten å gjøre opprør eller yte den minste motstand hvis det ikke er for å redde sin venn. I tillegg er han en fattig analfabet og bor i en simpel jordhytte. Dette er sentimentalt hvis det er slik at man tror at mennesker som blir utbyttet eller undertrykte blir gode av det. Vi kan se en slik sentimentaliserings, eller romantisering av proletariatet i marxistisk tradisjon, som i følge Hellesnes kan analyseres som en sekularisert kristendom. I kristendommen har de fattige og elendige en særegen status og er mye nærmere frelse enn de rike.¹⁸⁷ Så kan man spørre: Hva er det som er galt med sterke følelser, og kan ikke det være med på å vekke ekte medfølelse? Det finnes eksempler på at sentimentale bøker kan ha en progressiv politisk virkning. Hellesnes viser til Aksel Sandemose, som har trukket fram *Onkel Toms hytte* av Harriet Beecher Stowe som et eksempel på en bok med få litterære kvaliteter, men med stor

---

¹⁸⁶ Jon Hellesnes: *Maska bak anletet*. Det Norske Samlaget, 2002, 28

¹⁸⁷ Ibid. 33

politisk kraft. I det tilfellet på folks aksept for slaveriet i sørstatene.¹⁸⁸ Litteraturprofessor Timothy Aubry har analysert kommentarfelt med lesereaksjoner på *Drageløperen* som har blitt lagt ut på nettstedet *Amazon* og har konkludert med at romanen har hatt det han kaller en «geoterapeutisk» effekt på det amerikanske publikummet. Med det mener han at denne romanen har dekket den amerikanske befolkningens behov for å forstå Afghanistans historie og samtid på en både emosjonell og intellektuell måte.¹⁸⁹

Et fenomen som er beslektet med sentimentalitet, er nostalgi, som kan defineres som lengsel tilbake til tidligere deler av ens liv. I *Drageløperen* reiser hovedpersonen fra hjemlandet i en alder av atten og vender tilbake på reise når han er i midten av trettiårene. I mellomtiden har han hørt fra Afghanistan gjennom andre afghanere bosatt i USA, og gjennom mediene. Den eneste han snakker med en sjelden gang på telefon er farens gamle venn, Rahim Kahn, som er grunnen til at han drar tilbake for et midlertidig opphold etter så mange år. Rahim Kahn lever i eksil i Pakistan, så Amir hadde ingen intensjoner om å dra inn i Afghanistan før han fikk oppdraget å hente Sohrab. Dette gjensynet med hjembyen og hjemstedet et av de nostalgiske partiene i hele romanen:

«Forsiktig gikk jeg langs oppkjørselen der ugresstuster nå vokste mellom de solblekede mursteinene. Jeg sto innenfor porten til min fars hus og følte meg som en fremmed. (...) Selve huset var langt fra å være det store, hvite herskaps huset jeg husket fra min barndom. Det virket mindre. Taket var sammensunket og murpussen var sprukket. (...) Malingen som en gang var gnistrende hvit, var bleknet til spøkelsesaktig grått, og noen steder var den helt borte, slik at mursteinen under kom til syne. Inngangstrappen hadde forvitret. Som så mye annet i Kabul var min fars hus et bilde på fordums prakt.»...

Man kan lett gjenkjenne nostalgien i partier som dette, men det jeg mener forhindrer at fortelleren henfaller til sentimentalitet er at han samtidig fører en slags dommedag over seg selv. Han våger å ta fram skyldfølelsen og skammen som han har villet glemme og fortrenge i mange år, og det får han til å handle, som er sentimentalitetens motsetning.

---

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Oxfeldt, *Romanen, nasjonen og verden*, 83

Hvis vi ser litt nærmere på det språklige i romanen, finner vi en del eksempler på svulstige og klisjéfylte formuleringer som for eksempel: «Vannet var mørkeblått, og sollyset glitret på den speilblanke overflaten»¹⁹⁰ Riktignok finner vi et visst metaperspektiv, i form av at fortelleren tematiserer klisjéene som fenomen:

«En lærer i kreativ skrivekunst ved San Jose State pleide å si om klisjéer: «Sky dem som pesten». Så lo han av sin egen vits. Klassen lo med ham, men jeg syntes alltid at klisjéer fikk en urettferdig behandling. Ofte treffer de spikeren på hodet. Men klisjéens treffsikkerhet overskygges ofte av at den sies å være en klisjé. Ta for eksempel uttrykket «å gå som katten rundt den varme grøten». Ingenting kunne beskrive bedre de første minuttene ved min gjenforening med Rahim Kahn.¹⁹¹ (...) «Her er en annen klisjé min lærer i skrivekunst ville rynket på nesen av: som far så sønn. Men det var sant, var det ikke?»¹⁹²

Forfatteren forteller på denne måten leseren at han bevisst bruker klisjéer. Det å bruke klisjéer aktivt som et kunstnerisk og litterært virkemiddel, ser vi i postmoderne kunst som popart, der man er opptatt av flate og bruker dette for å skape dybde. Spørsmålet er om det er noen automatikk i at det fungerer godt selv om forfatteren er oppmerksom på det. Jeg vil nok si at det hadde vært dårligere litterært om klisjéene ble brukt bevisstløst, men jeg synes ikke det i dette tilfellet gjør det så mye bedre ved å kommentere dem på denne måten. Det handler ikke om at det man skildrer med klisjeen er sant eller ikke. Det er sikkert sant at vannet var mørkeblått, og at sollyset glitret over den speilblanke overflaten også. Saken er bare den at vi har hørt det så mange ganger før at det ikke sier noe nytt.

Jeg vil tilbake til Johnny Halbergs definisjon av «euroburgeren» eller mellomromanen. I tillegg til allerede nevnte egenskaper, er bruken av etnisitet noe han trekker fram som noe som kvalifiserer til dette. Det han mener er at det er en hang til eksotisme i romaner som selger godt. Det at ei bok handler om en fattig indisk jente som slåss seg ut av storbyslummen, eller en afghansk gutt mister familien sin i krigen mellom Taliban og Nato-styrkene er et salgsscoop.¹⁹³ Jeg synes dette er spesielt interessant sett i lys av det som er denne tekstens hovedanliggende; nemlig å undersøke hvordan Afghanistan framstilles.

---

¹⁹⁰ Hosseini, *Drageløperen*, 20

¹⁹¹ Ibid, 204

¹⁹² Ibid, 233

¹⁹³ Halberg, «Tomme kalorier», *Morgenbladet*

Mange av de bestselgerne Halberg refererer til er skrevet av forfattere som har sitt etniske opphav i det Edvard Said benevner som Orienten. De lever ofte i eksil, og noen har valgt å bosette seg permanent i det landet de emigrerte til, noe som jo er tilfelle for Khaled Hosseini.

Man kan også snu på dette og se det på en annen måte: Når vi snakker om orientalismen, forbinder vi det først og fremst med at det er vestlige forfattere, journalister og forskere som beskriver og forsker på Orienten. Det som kjennetegnet disse var at de hadde en sterk definisjonsmakt i kraft av at Orienten var svakere enn Vesten. Bare det at det ikke finnes noe tilsvarende fagfelt om Vesten i Orienten er en bekreftelse på det.¹⁹⁴ I disse romanene vi snakker om her, forholder det seg ikke slik at det er vestlige forfattere som står bak. Man kan derfor hevde at *Drageløperen* kan leses som en del av det antropologen James Clifford har betegnet som «writing back». Dette er en sjanger som er et slags stille opprør blant de som før var objektet for vestlig definisjonsmakt, der de tar igjen med de som har beskrevet dem, det vil si vestlige vitenskapsmenn, forfattere og journalister ved at de forteller sin egen historie og definerer seg selv, sin nasjon eller sin historie. Said, Spivak, og Keshavarz egne tekster inngår selvsagt også i en slik diskurs.

Det er selvsagt ikke slik at forfatteren av *Drageløperen* og liknende romaner setter seg ned bevisst med dette for øyet, men at verk som *Orientalismen* og *The empire writes back* har banet vei for at dette er mulig i flere sjangre enn de rent faglige og vitenskapelige verkene. Spørsmålet er om de nødvendigvis gir oss et sannere, mer autentisk bilde av Orienten, i dette tilfelle Afghanistan enn det vi har fra før gjennom andre beskrivelser. Lærer vi noe nytt, eller er de er med på å bekrefte de forestillingene vi har fra før, om det mystiske, eksotiske som er blitt skapt gjennom generasjoner av narrativer? «Verden forandrer seg og har uavlatelig behov for nye fortolkninger. Trivillitteraturen uttrykker i en eller annen forstand en fortolkningsmessig bekreftelse, mens finlitteraturen i en eller annen forstand uttrykker et fortolkningsmessig oppgjør»¹⁹⁵

Said etterlyser at den amerikanske samfunnsvitenskapelige akademia går til litteraturen for å underbygge sine ekspertskrifter om Orienten.

---

¹⁹⁴ Said, *Orientalismen*, 230

¹⁹⁵ Johan Fjord Jensen i Naper, *Jakten på kvalitet*, 103

«Siden en arabisk poet eller romanforfatter – og det finnes mange av dem – skriver om sine egne erfaringer, om sine verdier, om sin menneskelighet, (merkelig som det kan høres), forstyrrer han effektivt de ulike mønstre (bilder, klisjéer, abstraksjoner) for fremstilling av Orienten. En litterær tekst omhandler det virkelige liv mer eller mindre direkte. Dens styrke er ikke at den er arabisk eller fransk eller engelsk; dens styrke ligger i kraften og vitaliteten til ord som (...) slår idolene ut av orientalistens armer og får dem til å slippe de imponerende paralytiske barna – altså deres ideer om Orienten – som forsøker å gi seg ut for Orienten.»

Det var muligens ikke denne type litteratur Said i første rekke hadde i tankene da han skrev dette. På syttitallet, da *Orientalismen* ble skrevet, var nok skillet mellom populærkultur og seriøs kultur – og litteratur skarpere. Han advarer samtidig mot hvordan (særlig de arabiske) muslimer etter andre verdenskrig ble en skikkelse i den amerikanske populærkulturen¹⁹⁶, etter at USA mer og mer overtok som verdens stormakt etter Frankrike og Storbritannia, og at denne fiendtlige, stereotype framstillingen var en forlengelse og videreføring av den orientalistiske tradisjonen.

Said bruker i dette tilfellet araber som eksempel. Det Said framhever i dette tilfellet er at araberne i større grad ble sett på som en mulig trussel på grunn av oljen og en økende økonomisk innflytelse. I sitatet over kan vi derfor bytte ut araber med for eksempel afghaner uten at det ødelegger Suids poeng. Waheed Warasta, leder for den afghanske PEN-klubben, sier noe som bekrefter litteraturens sterke stilling i det afghanske samfunnet:

«Poesi er livsnødvendig for afghanere. Vi puster det, vi får næring fra den. Vi lærer om oss selv og våre naboer, våre tradisjoner og våre skikker gjennom poesien. Den har alltid vært med oss – gjennom glede og sorg, kriger og fred.»¹⁹⁷ Det norske utenriksdepartementets ambassade i Kabul, som siterer Warasta på sin blogg, mener også at dikterkunsten har en slik viktig rolle fordi den gir oss et annet bilde av Afghanistan enn det som vanligvis kommer fram i mediene:

«Et Afghanistan der ikke alle er ofre eller krigsherrer, men kompromissløst selvstendige, stolte og handlende mennesker. Afghanere er langt fra passive tilskuere til eget lands utvikling; årtusener av diktekunst forteller en historie om ukuelig utholdenhet i møte med stadig nye

---

¹⁹⁶ Said, *Orientalismen*, 321

¹⁹⁷ Ellen Svendsen: <http://blogg.regjeringen.no/norgeiverden/kabul/>

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

---

erobrere på vei gjennom Asia. På sin måte forteller diktene hvorfor afghanerne selv må forme sin egen utvikling.»¹⁹⁸

Hvis også andre får tilgang på, eller skaffer seg tilgang på denne litteraturen, vil det som Said påpeker gjøre noe med hvordan vi oppfatter kulturen. Gjennom lesningen vil vi kunne oppdage at kulturen består av enkeltmenneskers liv og erfaringer, og ikke først og fremst av selvmordsbombere og tanks. Det vil lede bort fra nyhetsoverskriftene og inn i det vanlige hverdagslivet. Litteratur kan formidle det virkelige livet mer eller mindre direkte, og samtidig formidler den estetiske siden dette ekstra laget av betydning, som gjør det til kunst.

I Afghanistan er det den lyriske diktningen som har høyest status, med tradisjon tilbake til 1200-tallet og Jalaluddin Rumi som den som rager høyest og oppleves som fellesarv for både Iran, Tyrkia og Afghanistan. Det finnes ingen romantradisjon slik som i Europa, og prosatradisjonen består i hovedsak av fortellinger (epos) og eventyr. Slik sett kan ikke Khaled Hosseini *Drageløperen* støtte seg til hjemlandets sjangertradisjon i bokstavelig forstand, men derimot i den lange fortellerkulturen som har stått sterkt der. I romanen fungerer fortellingen om Rosam og Shorab fra det over tusen år gamle eposet *Shahnamah* intertekstuellet og billedlig, der Hassan identifiserer seg så nært med helten (og martyren) Shorab at han oppkaller sønnen sin etter ham.

Fortellingen som sjanger har vært nedvurdert i moderniteten. Filosofen Adorno erklærte i sin tid fortellingen som død. Dette henger blant annet sammen med den økende skriftliggjøringen i samfunnet fra 1800-tallet. Med modernismen fulgte en kritisk vending i litteratur og kunst innad mot seg selv. Litteraturen løsrev seg fra muntlige fortellertradisjoner og kritiserte den sammenhengende fortellingen. Virkelighetsillusjonen ble viktigere enn fortellingens fascinasjon. Fortellingen i moderne litteratur kan sammenlignes med ei vogn som trekkes av to hester som drar i hver sin retning: Minimalismen (Beckett) og maksimalismen (Joyce). De episke begivenhetene blir avdramatisert og litteraturen blir mindre umiddelbart fortellende.¹⁹⁹ Dette kan illustreres ved et utsagn fra hovedpersonen i Kjartan Fløgstads roman *Det 7.klima*: «Mange forfattarar seier at det viktigaste for dei er å

---

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ragnar Arntzen: «Noen tanker om modernitet og fortelling» i Arntzen, Danielsen, Lyhman (red.) *Plutselig ble det en fortelling*, Høgskolen i Østfold, 83

fortella ei god historie. For meg er det viktigaste å øydeleggja den gode historia»²⁰⁰ Den gode historien kan ødelegges ved at illusjonen brytes ned, for eksempel gjennom et metaperspektiv. Forfatteren kan bryte inn og minne leseren på at det han leser bare er oppdiktet.

I *Drageløperen* er dette fraværende, med unntak av kommentarer til egne klisjéer som nevnt tidligere. Derimot har den alt som en fortelling krever: Noe uventet skjer som forstyrrer normalsituasjonen, eller harmonien (Amir får en telefon) Forstyrrelsen tvinger fram en handling (han reiser til Pakistan, får et oppdrag og utfører det) Til slutt gjenvinnes harmonien og likevekten (han tar med nevøen til familien i USA) Som overordnet begrep dekker fortellingen alle former for episke uttrykk, men det er enighet om at den er en muntlig eller skriftlig meddelelse som vil fortelle om én eller flere hendelser. Hvis den ikke gjør det, er det ingen fortelling, men en beskrivelse.²⁰¹

Når fortellingen har kommet i miskreditt innen romansjangeren, betyr det ikke at fortellingen ikke lever. Tvert i mot har den fått sin renessanse i historiefaget, innen pedagogikk, reklame, i nyhetsformidlingen og altså i noen typer romaner. Kanskje eksisterer det et narrativt begjær hos mennesker, i den forstand at man vil ha fortellingen, og kanskje fortellingen fungerer som grunnlag og redskap til å forstå menneskelivet og tilværelsen. «Fortellingen kan oppfattes som en modell for identitetsdannelsen etter at forestillingen om et essensialistisk selv er forlatt. «Det betyr ikke at identiteten *er* en fortelling, men at fortellingen kan fungere som en brukbar metafor for identiteten»²⁰² Det kan gjelde like mye for leseren som den som forteller.

Med identitet forstår vi i det foregående i første rekke noe som gjelder individet, men vi kan også bringe inn spørsmålet om nasjonal identitet i denne sammenhengen. *Drageløperen* kan leses som en fortelling om – og en utforsking av den doble nasjonale identiteten, eller tokulturelle identiteten, slik det er nærmere behandlet i kapittel tre. Den kan også leses som en nasjonalroman, som kan defineres som «den spesifikke formen for roman som søker å fortelle historien om et folk».²⁰³ Oxfeldt tolker flere allegoriske nivåer i romanen, som blant annet innebærer at forbrødringen mellom Amir og Hassan, som foregår både på et sosialt og

---

²⁰⁰ Ibid.84

²⁰¹ Litteraturvitenskapelig leksikon. Kunnskapsforlaget, 1998

²⁰² Per Thomas Andersen, *Tankevaser*, Universitetsforlaget, 2003, 14

²⁰³ Oxfeldt: *Romanen, nasjonen og verden*, 15

et biologisk nivå, samtidig er et bilde på en nasjonal forbrødring på tvers av etniske og sosiale skiller. «Når det kommer til de franske opplysningsidealene, viser *Drageløperen* at når brorskaps – og likhetstanken mangler, når det eksisterer sosial undertrykkelse mellom forskjellige befolkningsgrupper, blir alle ulykkelige.»²⁰⁴ Den nevnte fortellingen om Rostam og Sohrab fungerer allegorisk og intertekstuel på flere plan og kan ha glidende billedlig betydning gjennom fortellingen. Rostam (som ved en feiltagelse og på grunn av sin stahet dreper sin egen sønn) kan være et bilde på Baba, men kan også fungere nasjonalallegorisk, der det blir fedrelandet Afghanistan som dreper sine barn ved å undertrykke (blant annet hazaraene).²⁰⁵ Andre allegoriske elementer som Oxfeldt trekker fram, er romanens hovedmotiv; drageflyging, som billedlig sett kan være forestillingen om nasjonens frihet.²⁰⁶ Hun viser også hvordan nøkkelscenen der Amir blir stående som vitne til voldtekten av Hassan uten å gripe inn, kan virke billedlig: I nasjonal sammenheng kan den være et bilde på hvordan en folkegruppe svikter en annen. På et internasjonalt nivå kan den være et bilde på hvordan det internasjonale samfunnet sto og så på Talibans overgrep i Afghanistan uten å gripe inn.²⁰⁷ Videre blir Sohrab et bilde på et «adoptert» Afghanistan med ei usikker framtid.²⁰⁸ Oxfeldt viser gjennom sin lesning hvordan ideen om en nasjonal forbrødring kan brukes både som kritikk av nasjonen og som nasjonsbyggende strategi. Hun legger vekt på romanens kritikk av de innbyrdes motsetningene mellom ulike folkegrupper og Taliban som et problem som må fjernes for at nasjonen kan kunne bygges med hell.

Sammenligning og oppsummering

Seierstad har gjort sjangermessige valg som fører til at hun kan vise til det skjønnlitterære ved boka for å slippe å stå etisk til ansvar for innholdet. Samtidig kan hun lene seg på det sakprosaiske og rollen som deltakende observatør for å styrke sin troverdighet som forfatter. Hennes øyevitne-posisjon appellerer til en allmenn interesse og forvirring i forhold til hva som foregår «der nede», i den delen av verden, ikke minst etter 9/11. Det samme kan sies om Hosseinis insider-posisjon som afghaner. Vi har sett at *Drageløperen* har både trekk fra populærlitteratur og mer seriøs kvalitetslitteratur. Det siste er påvist ikke minst ved Elisabeth Oxfeldts lesning av den som et eksempel på (post)nasjonallitteratur. Konsekvensen kan være

---

²⁰⁴ Ibid. 91

²⁰⁵ Ibid. 102

²⁰⁶ Oxfeldt, *Romanen, nasjonen og verden*, 95

²⁰⁷ Ibid. 93

²⁰⁸ Ibid. 100

at leseren får et visst nytt perspektiv på Afghanistan, men samtidig bekrefter den fordommer gjennom mønster fra gamle narrativer.

Ingen av formene de har skrevet i krever ikke at leseren vet mye om konteksten. En intensjon om folkeopplysning er særlig tydelig i *Bokhandleren i Kabul*, men mest av alt gjennom Seierstads uttalelser i etterkant av utgivelsen.²⁰⁹ Populærlitterære – og populærorientalistiske trekk kan gjøre boka tilgjengelig for mange, men det ligger en risiko for en forenkling av det bildet som gis av Afghanistan, gjennom for mye svart-hvit framstilling. Blandingssjangeren hos Seierstad bidrar nok til høyere popularitet og at den når ut til mange, blant annet fordi den kommer nært inn på privatliv og personenes angivelige tanker. Formen er likevel etisk betenkelig, fordi den ikke skiller den subjektive, allvitende fortellerposisjonen fra de faktiske etterprøvbare forholdene. Hennes posisjonering som forfatter mangler også det viktige perspektivet å underlegge sin egen metode kritisk granskning.²¹⁰ Jeg vil avrunde dette med et sitat av Edward Said:

«Både vitenskapelige og kunstneriske fagområder og sjangre hemmes og fremmes av samfunnsforhold, politikk og omstendigheter (...) Hverken vitenskapelig skriving eller romanskrijving er helt frie, men styrt av fantasi, antagelser og intensjoner.»²¹¹

---

²⁰⁹ For eksempel: «Jeg har skrevet sannheten om Afghanistan og angreir ikke på et komma. Dersom jeg ikke skrev dette, ville ingen få vite.» i Dagsrevyen 28.8.03

²¹⁰ «For om orientalismen historisk sett har vært for selvtilfreds, for avsondret, for positivistisk selvsikker når det gjelder dens metoder og premisser, så er en måte å åpne seg for det man studerer i og om Orienten, tenksomt å underlegge sin egen metode kritisk granskning.» Said, *Orientalismen*, 369

²¹¹ Ibid.228

Avslutning

Innledningsvis sa jeg at jeg det overordnede målet i denne oppgaven er å undersøke hva slags framstillinger vi får av det afghanske samfunnet i de to bøkene *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*. Jeg har gjennomført tematiske og estetiske analyser, og på bakgrunn av disse vil jeg forsøke å gi et svar på dette. Min antagelse var at det er tydeligere orientalistiske tendenser i *Bokhandleren i Kabul* enn i *Drageløperen*. Denne formuleringen tar for gitt at det faktisk finnes orientalistisme i *Bokhandleren i Kabul*, ettersom det allerede er påvist i flere tidligere avhandlinger. Begrunnelsen for min antagelse var blant annet at ettersom forfatteren av *Drageløperen* selv er afghaner, ville sannsynligheten for dette være mindre i denne romanen. Jeg har vist at min antagelse stemmer gjennom dels å bruke tidligere funn og påvisninger fra andre, og dels har jeg gjort mine egne funn som er et supplement og en utvidelse av tidligere konklusjoner. Mine viktigste funn er at det er tydeligere orientalisme i *Bokhandleren i Kabul*, men at man også kan finne at orientalismen har fått en viss grobunn hos «orientalere» selv, og tendenser som kan betegnes som nyorientalisme har blitt overført til dem som kan betegnes som «native informers», i dette tilfellet forfatteren av *Drageløperen*. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom narrativer som underbygger en modernisering av den gamle forestillingen om «the white (western) man`s burden», og stereotyper som demoniserer sider ved islam.

Et annet funn jeg vil vise til er en utvidelse av det som kan kalles en kvinnelig orientalistisk diskurs i *Bokhandleren i Kabul*. I dette legger jeg betydningen av det tvetydige blikket på kvinnene i form av på den ene siden empati, men på den andre siden forakt i form av groteske skildringer. Det andre er den misjonerende holdningen forfatteren har på vegne av feminismen, som jeg mener kan gi utslag i form av en ny form for undertrykkelse av den tredje verdens kvinner og hindre mulighetene for å innlemme dem som subjekt i representasjonen av dem. I stedet fastholder denne «forskerposisjonen», eller fortellerposisjonen kvinnene som objekter som trenger vestlige kvinners hjelp til å moderniseres.

I oppgaven har jeg undersøkt forskjeller og likheter i kulturmøtene i de to analyserte verkene. Jeg har funnet at Vestens møte med Østen i *Bokhandleren i Kabul* er mer preget av til dels etnosentriske holdninger og manglende selvrefleksjon og kritisk blikk på egen kultur. I

henhold til min tolkning har forfatteren i utgangspunktet en tilsynelatende oppriktig interesse for den kulturen og de menneskene hun skal fortelle om. Men det som kunne blitt et symmetrisk kultur møte går over til å bli asymmetrisk, fordi forfatterens stemme overdøver de menneskene hun skal frambringe stemmen til.

I Østens møte med Vesten i *Drageløperen* vises dobbeltheten i å være landflyktig. Her er fortelleren mindre kritisk til den kulturen han kommer til, og han utviser større ydmykhet i møte med den enn det fortelleren i *Bokhandleren i Kabul* gjør. Vi ser hvordan den eldre generasjonen erfarer eksilet som mer problematisk enn den yngre generasjonen. Det å skulle reetablere en identitet og lære seg det nye språket og kulturen og unngå å bli klientifisert som en hjelpetrengende utlending blir en tyngre oppgave. Jeg-fortelleren tilegner seg derimot en hybrid kulturell identitet, som innebærer at verdier, holdninger og mentalitet fra den nye kulturen internaliseres og blandes med dem han har fra før. Fortellerens midlertidige tilbakereise fører til at han får et mer utenforstående blikk på sin opprinnelige kultur, og han oppdager sider ved den som han ikke har sett like tydelig før.

Videre har jeg undersøkt hva det estetiske, eller formen betyr for framstillingen av Afghanistan og hvilket bilde leseren sitter igjen med etter å ha lest bøkene. Jeg har funnet at sjangerblandingen av sakprosa og skjønnlitteratur i *Bokhandleren i Kabul* gir forfatteren stort handlingsrom, ettersom hun drar veksel på begge sjangres privilegier. Hun får troverdighet gjennom reporterrollen og har gjennom den muligheter til å gi en «bak sløret – rapportering», som gjør at hun når ut til et stort publikum. Samtidig får hun gjennom det skjønnlitterære grepet allvitende forteller tilgang til å konstruere personenes tanker og følelser på en måte som gir personene litterær troverdighet, men som er etisk betenkelig. *Drageløperen* har trekk fra både populærlitteratur, og kvalitetslitteratur. Gjennom at den er en slik mellomroman, underholdningsroman eller kommersiell kvalitetslitteratur når også den ut til et stort publikum, fordi den har litterære kvaliteter samtidig som den ikke byr på for mye lese motstand. Min konklusjon er at den gir leseren noen nye og mer nyanserte perspektiver på Afghanistan, men at den også bekrefter noen (orientalistiske) fordommer gjennom til dels svart hvitt framstilling gjennom konstitueringen av hvem som er skurker og helter.

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

Det er mange mulige innfallsvinkler også til de litterære verkene jeg har analysert her. Jeg valgte å lese bøkene med postkolonialistiske briller. Det har lært meg blant annet å bli oppmerksom på hvordan tekster kan skape den virkeligheten de er ment å skulle beskrive. Produksjonen av den Andre gjennom litterære verk er et resultat av kulturell styrke og definisjonsmakt som det er viktig at forfatterne er seg bevisst. Det forklarer også behovet for å produsere en mothegemonisk ideologi slik det er blitt gjort av Edward Said og Gayatri Spivak og flere, som blir videreført av blant annet Fatemeh Keshavarz.

Litteratur

- Ali, Ayan Hirsi: *Mitt liv, min frihet* Cappelen, 2007
- Abdolah, Kader: *Spikerskrift*. Gyldendal, 2001
- _____ «Migrasjonsavantgarden» i *Klassekampen* 23.2.2002
- Aftenposten Innsikt* nr.4.2010
- al-Kubaisi, Walid. 1998: *Halvmånens hemmeligheter*. Pantagruel Forlag 1998
- Andersen, Per Thomas: *Tankevaser* Universitetsforlaget, 2003
- Arntzen, Ragnar: «Noen tanker om fortelling og modernitet» i Arntzen, Danielsen, Lyhman (red.) *Plutselig ble det en fortelling* Høgskolen i Østfold, 2001
- Barneombudets årbok 2000/2001
- Barth, Fredrik: *Afghanistan og Taliban Pax*, 2008
- Berg, Magnus: *En essä om populärorientalismens bruksvärde och världsbild* Carlssons, 1998
- Borge, Torunn: *Yrke, reporter* Forlaget Oktober, 1999
- Brandal, Solveig: «Åsne Seierstad, Cappelen Damm og bokhandlarkona Suraia Rais» i *Syn og Segn* nr.3 2012
- Dabashi, Hamid: «Native informers and the making of the New American Empire» www.weekly.ahram.org.eg/2006/797/special.htm Lest 2.3. 2013
- Eide, Elisabeth: «`Vi` og `dem`» i Elisabeth Eide (red.): *De der nede. Reportasje utenfor allfarvei*. Ij-forlaget, 2001, 2.utgave
- Enger, Ingeborg: «Fremstillingen av `de andre`» i Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul – et familiedrama*» Masteroppgave i nordisk litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo 2007
- Fjærtøft, Joy Buikema: Kulturdimensjoner og variasjoner i verdier i ulike samfunn, etter Kluckhohn og Srodthecks modell i *Tidsskrift for Norsk psykologiforening* Vol 43, nr.12, 2006
- Fosshagen, Kjetil. 2002: «Kjærlighet i muslimismens tid» i *Vagant* ¾, 2002
- Galtung, Johan: *Menneskerettighetene – vestlige, universelle eller begge deler?* Humanist forlag, 1994 (Revidert utgave 2007)
- Halberg, Johnny: *Tomme kalorier* i *Morgenbladet* 7.-13.mars 2011
- Helland, Frode: «Om Spivaks 'Can the subaltern speak?' og oversettelsen i *Agora* nr.1 2009
- Hellesnes, Jon: *Farar i Metropolis*, Gyldendal, 1984

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

- _____ *Maska bak anletet*. Det Norske Samlaget, 2008
- Hosseini, Khaled: *Drageløperen*. Schibsted forlagene, 2008
- _____ Home Page: <http://khaledhosseini.com> Lest 7.1.2.2013
- Hverven, Tom-Egil: P2-kommentaren. Nrk P2, 11.10. 2003
- Linneberg, Arild: «Virkelighetseffekten» i Klassekampen 18.6.2010
- Litteraturvitenskapelig leksikon Kunnskapsforlaget, 1998
- Keshavarz, Fatemeh: *Jasmine and Stars. Reading more than Lolita in Teheran*. The University of North Carolina Press, 2007
- _____ «Banishing the Ghost of Iran (on the New Orientalism)»
www.campus-watch.org/article/id/3663 Lest 19.3.2013
- Kristoffersen, Ragnar: «Antropologi og menneskesyn»
http://anthrobase.com/Txt/Kristoffersen_R_01.htm Lest 7.12.2012
- Khosmood, Foaad: Intervju med Fatemeh Keshavarz på
www.zcommunications.org/contents/48962/print Lest 19.3.2013
- Miller, Mattew Thomas: «The Kite Runner Critiqued: New Orientalism Goes to the Big Screen» www.commondreams.org/archive/2008/01/05/6192 Lest 20.3.2013
- Mellingen, Ingeborg Helle: «Bokhandleren i Kabul av Åsne Seierstad – Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning?» Masteroppgave Universitetet i Agder, 2007
- Mongia, Padmini: «Postkolonial teori» i *Vinduet* nr.52 1998
- Naper, Cecilie: *Jakten på kvalitet* Pax forlag 1992
- NRK Dagsrevyen, 28.8 2003
- _____ Standpunkt, september 2003
- Osmundsen, Sarah Azmeh: «Friheten er ikke bare hvit» Kronikk i Aftenposten 31.3.07
- Oxfeldt, Elisabeth: *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv* Universitetsforlaget 2012
- Rysst, Mari: «Myten om den tapte barndom» i Dagbladet 26.11.2004
- Said, Edward: *Orientalismen* De norske bokklubbene, 2001
- Seierstad, Åsne: *Bokhandleren i Kabul* Cappelen, 2002
- Shields, David: *Reality Hunger* Utdrag fra boka er oversatt til norsk som *Kollasj* og utgitt av Flamme forlag
- Spivak, Gayatry C.: “Can the subaltern speak?” I *Agora* nr.1 2009
- Strand, Arne: «Mytene om Taliban» i *Samtiden* nr.1 2008

Masteroppgave
Framstillinger av Afghanistan i *Bokhandleren i Kabul* og i *Drageløperen*
Anni Bjørgengen

Svendsen, Ellen: <http://blogg.regjeringen.no/norgeiverden/kabul/> 12.5.2011 Lest 25.11.2012

Tvedt, Terje: «The native strikes back» i *Samtiden* nr.4-2004

Thorbjørnsrud, Berit: «Innledende essay» i Edward Said: *Orientalismen*, De norske
Bokklubbene, 2001

Tønnesson, Johan: *Hva er sakprosa?* Universitetsforlaget, 2008

Uzun, Mehmed: «Separasjonen er en slik sorg» i *Samtiden* nr.5/6 1997

Vogt, Kari: *Islam* Cappelen, 2005

Wold, Bendik: Wold, Bendik: «Farvel til romanregimet» Intervju med Arne Melberg i
Morgenbladet 27.3.2004

Ytrehus, Line: «Beskrivelser av andre. Etikk og politikk i forskning på etniske minoriteter» i
Menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. Høgskolen i
Buskerud 2013